

B. X. 2.

Com. 11

JEZIČNIK,

ali

HITZINGER

v

slovenskem slovstvu.

Spisal

J. Marn.

XII. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.

1874.

Terstenjaku

in

Hioingerju!

*Kdor dragoceno naroda starino
Na dan pospravlja skerbno iz zapaha;
Kdor spomenike svete treblje maha
In davnih vekov razdeli temnino;*

*Kdor doma razmotruje zgodovino,
Ko iše spričeb slavnih djanj iz praha
In oznanuje, kar je res, brez straha:
Ia ljubi zvesto svojo domovino.*

*Vidva na čast preljube majke mile,
Darujeta takó vse svoje sile:
Občutke serca in vednosti glave;*

*Zato pa se v prihodnje vse vremena
Svetila častno bosta Vaj imena —
Ker sta ju zapisala v bukve Slave.*

Dr. Lovro Toman.

V Novicah 28. I. 1857.

Peter Hitzinger

(Znojemski, Podlipski)

v

slovstvu slovenskem.

Vae imamo,
Pa ne zasmo;
Le išimo,
De dobimo.
Dr. J. Zupan.

I.

Vsak narod ima svoje mučence. Med prve mučence slovenskega naroda se prištevati sme Peter Hitzinger.

Rodil se je v Teržiču, 29. jun. 1812, kadar poleg V. Vodnika slovenskih pisateljev ni bilo toliko, kolikor je perstov na roci. Oča mu je bil Miha Izinger, nogovičar, mati Urša, rojena Popričanin. Sinek Peter je podedoval lastnosti svojih nekaj po očetu nekaj po materi, in o njem, če pri kom, veljá pregovor, da v imenu tičí tudi pomen (nomen — omen).

L. 1822 je mali Inzinger v ljudski šoli domači drugi razred zveršil prav dobro; učila sta ga duhovnik Tomaž Jeseničar in školnik Jožef Tomaževic. Od l. 1823 do 1826 je živel v Novomestu, kjer so imeli rojaka dobrotnika, ter je v glavni šoli, kateri je bil vodja in učenik P. Celestin Novak, pa v prvih treh latinskih, tedaj gramatikalnih, v katerih ga je učil P. Albert Šubič, predstojnik ali prefekt gimnaziji pa je bil P. Grat. Manermeyer, napredoval Peter Izinger prav verlo („*primae eminenter praemioque secundo donatus; primus proxime primis accessit*“). V četerti latinski razred pride v Ljubljano na gimnazijo, katero je vodil Fr. Hladnik (u. 1844); učitelj mu je bil Gr. Dolar (u. 1836), in po spričbi v 2. tečaju l. 1827 „*praemio donatis 4to loco accessit*“.

Za slovenščino in sploh narodno stvar ga je vzbudil menda v petem in šestem razredu gimnazijskem, tedaj I. in II. *humanitatis classis*, poleg blazega Jož. Globočnika sloveči Matija Čop, kateri (r. 1797, u. 1835) po besedah Prešernovih

Jezike vse Evrope je učene
Govoril,
Umetnosti le ljubil je, zgubljene
Mu b'le so ure, ki njim služil ni;
Mladencem v Reki, v Lvovu in v Ljubljani,
Netruden učenik, je um vodril

Vedril je um tudi verlemu Izingerju ter vsadil mu v serce ljubav do jezikov, ved in umetnij, v kterih je napredoval l. 1828 in 1829 tako, da je v I. Hum. Cl. 1. sem. „inter Septem Optimos secundum“, v II. Hum. Cl. 1. sem. „inter Eminentes quartum locum obtinuit“; v 2. sem. pa v I. Hum. Cl. „tribus praemio donatis secundo“, in v II. Hum. Cl. „primo loco accessit“. Ravno tako izverstno se je učil tudi l. 1830 in 1831 v sedmem in osmem razredu gimnazijskem, tedanji liceji, kjer sta mu razun družih učenika bila čislana domačina Elija Rebič (u. 1865) pa Janez Kersnik (u. 1850). L. 1831 se je učil slovenščine, katero je na bogoslovskem razdelku razlagal Fr. S. Metelko (r. 1789, u. 1860), in to leto se prikaže v nemški pisanih svedočbah P. Hitzinger.

V bogoslovji, katero je doveršil od l. 1832 do 1835, mu je v prvem letu učenik bil glasoviti dr. Jakob Zupan (r. 1785, u. 1852), prof. pub. palaeiblicus. V njegovih svedočbah se čita „Hicingar, Carniolanus Neocomanus, ex archaeol. hebr., introd., exeg. a. f. primam cum eminentia, e syriasmo, chaldaeismo et arabismo primam“. Vpliv njegov je bil nekoliko znati v letega značaju. Razun J. Zupana je v vseh naukih bogoslovnih, kterih se je „P. Hitzinger, Carn. Neoforensis“ učil prav izverstno, med učeniki poprijemal ga menda najbolj ranjki Jož. Poklukar (u. 1866) v slovenskem pastirstvu.

Leta 1835 posvečen pride Hitzinger najprej za duhovnega pomočnika v Kamnogorico, l. 1838 v Mokronog, l. 1846 v Dob, l. 1847 za samostojnega duhovnika v Podlipo, tedaj podfaro okraja Postojnskega, in l. 1859 v Postojno za farnika, dekana ter šolskega nadzornika, kjer umre prevred 30. avgusta 1867. leta. „Prezgodaj nam je nemila smrt vzela učenjaka, kteremu jih je malo kos v starinoslovji in v zgodovini, zlasti slovenskega naroda. Novicam je bil od prvega začetka marljiv dopisovalec“. (Novic. 1867. l. 36.) Pa ne le v starinoslovji in zgodovini, skor bi dejal, v vseh raznoterih vedah in znanstvih se je vadil in poskušal ranjki neutrudljivi Hicingar, ter delal pod lipo slovansko neprenehoma v „potu svojega obraza“ res Znojemski (znoj aestus, sudor).

Po Čopu vnet za slovenščino je z drugimi zmožnimi pa narodnimi mladenci rojil s Krajnsko Čbelico l. 1830 do 1833, in koj l. 1831 je vzlasti po njenih vzorih skladati jel različne pesmice ter v prostih nalogah donašati jih učeniku Metelkotu, na pr.: Veseli se (Kaj bi li zmiram — Žalosten bil? — Kaj b' se nikoli — Ne veselil? itd.)! — Cvetje. — Per potoku. — Vganitva (iz Šilerjeviga). — Ob hudim vremenu. — Na Dovžanovim mostu. — Večer (»Zarja svetli se nebó, ko za gore zašlo je že solnce; — Žarkam omáganiga vetrec oživlja hladen. — — V grobu človeka tako noč bode objela v pokoji, — Pa zasvetila se luč dneva zveličaniga«).

Krajnska dežela.

Čudežev groznih zakrila
Stvarnica tebi v zemljo;

Menj te očitno darila,
Kaže ljubezen tako.

E m o n a.

Ko so v mogočnem Rimu rasle
Po gričih še trave,

Goveda lepe tam se pasle:
Emona bila že.

Ptuja deklica.

V nekem dolu — prebivala
Je tam puščoba žalostna —
Pastirjem revnim perkazala
Se lepa, čudna deklica.

Sadú pernesla ino cveta,
Ko drugo solnce obudi
Ga na srečnejši trati, vzeta
Je spred človekovih oči.

Se ni rodila v tej dolini,
In znano tudi ni bilo,
Kje dom je deklici edini,
Al kaj peljalo sem je njo.

Je vsakimu kaj podelila,
Cvetlic dišečih al sadu;
Mladeneč, starček veselila
Se sta prejetiga daru.

Jo viditi, vse ostermelo,
Nebeška visokost je v nji;
Zveličano je oživelo
Serce, kjer bližala se li.

Tu gor pogledala neznana,
Nar vikšimu je svet altar;
Se vzdvignila ljubezni vžgana,
Ter dala sad nar lepši v dar.

S o n e t.

Visoko bod' Marija ti češčena!
Zmed žen te božja milost izvolila
Sinóvu svoj'mu mater; ohranila
Devištvo si brez madeža rojena.

Nam bila smert po Evi zadolžena,
Življenja vir ti zemlji podarila,
Z nebeškim miram žejno napojila,
In krog in krog lepó je spremenjena.

Tebi se truma angelov uklanja,
Pojo zveličani duhovi hvalo,
Nebesa te časte svojo kraljico;

Človeštvo, kter'mu ni tu stanovanja,
Je k tebi, mila mati zdihovalo,
V te vedno kliče, svojo pomočnico.

Turjaški Hervard.

Balada.

Valv. L. XV. pag. 488.

Tolaži Hervard ga (mladega sinka
Engelbrehta): »Ne boj
Nikar se, ljubi sinek moj;
Če pride Turk, le serčen stoj.
Če ravno smert nas dohiti,
Za Boga, brate teče kri,
V spominu bodemo živie. i. t. d.

V Metelčici je skladal in slovénil take pesmice Peter Hicingar osmošolec že l. 1831. V njih kaže v mladosti, kar biti ima v starosti. Vzlasti so poslednje besedice Hervarda Turjaškega v nekem oziru pomenljive tudi o našem Znojemskem; v katerem — bode razvidno iz naslednjega žitja njegovega.

II.

Verno je pastirstvoval P. Hitzinger perve leta v Kamnigorici, potem v Mokronogu, kjer je ljudem ostal še dolgo v hvalnem spominu. Na slovstvenem polji pa se prikaže tisto leto, v katerem so prikazale se „Novice“.

Bilo je v Mokronogu, kjer imajo božjo pot ter svete stopnjice na Žalostni Gori, kamor vzlasti dolenski Kranjci radi prihajajo molit, da njim spiše v tedanji Bohoričici prav vgodno knjižico: 1. Molitve per obiskovanji svetih šteng. V Ljubljani, 1843. 12. str. 24.

Koj za to knjižico pride na svetlobo: 2. Mali rožni vertic ali molitve v vsih posebnih časih, perložnostih in potrebah za mladost. Spisal Peter Hitzinger, kaplan v Mokronogu. V Ljubljani, 1843. 12. str. 185. Blaznik. Na prodaj per Leop. Kremžarju, bukvozezu pod Trančo. — Kar te molitevske bukvice, ki so l. 1854 pa v Gajici ponatisnjene bile že tretjič, mladosti pred drugimi priporoča, je to, da se po njih mladi kristijan ne le v navadnih, ampak tudi v posebnih svetih opravilih, o dnevnih urah, ob katerih nas opominja cerkev, o svetih časih in zapovedanih praznikih, obhodih, zakramentih sv. kersta, sv. birme, sv. olja itd., o blagoslovih, za spomin in o pokopu mertvih — lepo sklepa s svojo cerkvijo, ker so ponarejene največ po cerkvenih, in v redu tako, da se napreduje z njimi nekako po katekizmu. Molitve so sploh kratke, beseda v njih zložna in vsakemu umna. (Novic. 1844. l. 7.)

V Novicah se je pervikrat oglasil l. 1843 in koj potégnil za čast dolenskih Kranjic proti Krašovki, ktero je pohvalil ranjki M. Vertovec (r. 1784, u. 1851), da je — omožena na Pivki — oplévatí jela svoje žita, pa so jo sosede, ker so žita njene od vseh družih očitno se razločevale v rastvi, v klasji in zernji, zavidale copernico. „Oh, de bi vender vse Krajnice, de bi vse Slovenke po celi Piriji take copernice postale! koliko več in čistejšiga in lepšiga žita bi se perdelovalo!“ — „Niso samo Krašovke tako pridne, de plevejo njive, kjer je žito sejano, ampak tudi marsiktere Krajnjice. Šaj v eni nar lepši strani Dolenskiga je viditi, kako vsako leto plevejo pšenici in ječmenu še po dvakrat, ker sami spoznajo, de bi brez pletve veliko manj žita perdelali. Če ne delajo povsod na Krajnskim tega, si lahko v tem tukej še bolj bližnji izgled vzamejo“; toraj hvala, komur hvala gre, se zanje ponese P. H. v l. 13.

V 4. l. naslednjega tečaja 1844 daje v dokaz, da hišna mati več z očmi, kakor pa z roko stori, z modrim mnihom vsakteri gospodinji zaperto škatlico, katero naj sleherni dan precej ob jutru nosi po vsi hiši okrog, po vsih hramih in tudi pri živini, pa se ji bode zboljšalo stanje, ter listek v njej z napisom:

»Čuj in glej, kaj v hiši se godi;
Dosti zgube tak odverneš ti.«

Na Pegaza pa se je povzdignil očitno v l. 23 s pesmico: „Naprej“. Človek naj s časom napreduje, — Novi časi, novi svet — in v prid si obrača nove koristne znajdbe, zato mu sije uma luč, in nekako nejevoljen na tiste, ki le pri starem hočejo ostati, pesnik poprašuje: Mar zastonj se je dodelil zemlje sinu bistri um? — ter kliče rojakom:

O nikár ne zanič'vati,
Kdor z zemljo imáš svoj trud,
Kar, bolj prav jo oskerb'vati,
Se ti dáje na ponúd!

Kdo za rók umetno delo
Ne bi hotel kaj storiť?
In koma b' se lepše zdelo
Rákov smešno pot sledit'?

Le kar s časam se ne gáne,
Vedno staro bod' per nas;
Stara véra naj ostáne,
In poštenost vsaki čas!

V l. 33 razkazuje ob kratkem „razširjanje katoliške cerkve“ ne le po Ameriki, ktera se je tedaj bolj pogostoma jela imenovati pri nas po misijonarjih Kranjcih, ki so delali že ondi na pr. Fr. Baraga, Fr. Pirc, francíškana p. Oto Skala in p. Ivo Levic, J. Godec, ampak tudi po Evropi se budí boljši duh in poživlja vera po posamèsnih deželah, po Aziji, Afriki, Oceaniji. Kakor razširjanje, terpi tudi preganjanje — tako sedanji kakor vsaki čas, v Aziji v zadnjih straneh Indije, v deželah Košin — Šina in Tongking, v Koreji pod Sineškim cesarjem. Upajmo, pravi naposled, da bo Gospod tudi tamkej dodelil rešenje.

V l. 49 je spisal: „Nekaj zastran reje lesá in host“. Toži se že zdaj, da pomanjkuje sem ter tje lesá; kaj bo še le v nekterih letih! Precej na tanko našteva najprej vzroke tega pomanjkanja, potem pa nasvetuje nasproti pomočke, kako so ohranjovati stari lesovi in zasajevati novi, ter med drugimi djanskimi pomočki svetuje: „Tudi ta in druga kuhinjska, ki s tako lahko vestjo brez potrebe dreva žge, naj bi sama jih móгла iti v hosto sekat, de bi se učila, kaj veljajo!“

V tečaju 1845 je Hitzinger pod naslovom „Krajopisje“ povedal najpred v l. 5 nekoliko o svojem rojstnem kraju, da je „Stari Teržič“ nekdanj stal bliže Ljubelja — na Benedkovi zemlji — pod Košuto, da je pa plaz od te gore posul stari terg po ljudski pripovedi, kar poterjujejo tudi razvaline na tistem mestu. „Velik drakon (lintvern), pravijo, je čez hrib derl, pod kateriga nogami so se gore drobile. In na ta oposp je povodenj peršla, in popolnoma vse zakrila. Ljudje pa, ob času opomnjeni, so popred odbežali; nekoliko jih je šlo čez Ljubelj na Koroško, kjer so še zdajnji Borovljani, ki veliko strelniga orožja izdelujejo, njih nasledniki; nekoliko pa jih je nižej šlo in novi Teržič postavilo, kjer še od nekaj hišnih imen vedo povedati, de so še iz stariga Teržiča, kakor Venedki, Poljaki i. t. d.“ — V l. 20 pa opisuje od kratkem „Teržič sedajni čas“ in kaže, da po tem, kar je povedal, „je Teržič memo vsih krajev kranjske dežele prvi, kar obertnost in rokodelstvo zadéne“.

V l. 50 v spisu: „Nova šola v Kamnigoricí“ hvalo daje vsem, kateri so kaj pripomogli k njej, ter pripoveduje, kako so ljudje tam že takrat, ko je on bil pri njih za duhovnega pomočnika, ob nedeljah radi se učili brati, in — da je v dveh ali treh letih razun Baragovih „Dušna Paša“ in družih molitvenih bukvic le Rozmanovih „Očenaš“ oddal okoli 120. — „Per ti perložnosti moram očitno reči, de za uk je krajnsko ljudstvo bolj vnéto, kakor bi kdo ménil iz téga, kar se od šol piše. Koliko se jih (práv po Lankasterjevi vodbi) nauči brati eden od družiga, ena od druge in z lastnim poskušanjem takó, de tudi v krajih, kjer ni šól, jih veliko v cerkvi na bukvice móli, pa več gre tukej hvale ženskimu spolu. — De bi le tisti, katerih je dolžnost, si povsod več perzadevali za šole, ne pa, kakor semtertje se zgodí, jih še le opovirali zoper voljo viši gosposke in zoper želje sosesk!“

Koj v naslednjem listu je pa sprelepa pesem: Sanja Cesarja Friderika IV. v letu 1459 ali osnovanje Ljubljanske škofije. (Prestavljeno iz nemškiga F. Rihtarja, nekdanjga učenika dogodivšine v Ljubljani — izdelano po Valvazorji buk. VIII. in X.) Predmet pesmi, sicer dokaj znan, naj z obliko kažejo le nektere verstice.

Krog pod Celjskim gradam hruje

Divja vojska in proti;

V Taboru pa množ'ca čuje

Móz, ki Caru so zvestí.

Vró plohé, bucé vetrovi,

Divja je in strašna noč.

Tù med bliskam, med gromovi

Cesar moli zdihajoč:

De naj zoper vzdvignjene viharje

Milo ga nebeška moč obvarje.

»Slab, Gospod! sim prebvaliti
 Tvoje roke čudno moč;
 Pa kar v sanji se mi je kazalo,
 To, o ljubim, spolnjeno bo kmalo.«

Spolnil je letó Gospodu
 Fridrik svitli Car tedaj;
 Na Ljubljance nizkim produ
 Je škofijska cerkev zdaj. —
 Kot življenje, tako sanje.
 V svet, ki še le biti zna,
 Nese duha dozdevanje,
 Kjer ne vé, kaj prit' imá.
 Gledajóč oči kar ne uméjo
 Sanje večkrat čudno razodéjo.

III.

Leta 1846 pride v Dob za duhovnega pomočnika, vendar naznani z Doleuskega še v l. 26 „Toplice per Šmarjeti blizo Novomesta“, češ, naj bi umeten zdravnik vodo po njenih delih in lastnostih presodil, da bi poleg Toplic unstran Novomesta in pri Bledu bolj spoznale se tudi té, ker so v prijetnem kraju in „je njih voda za več bolezin dobro služna, za ktere so toplice na uni strani prehude“.

„Nesreča“ je bilo njegovo prvo poročilo iz Doba, kjer je hud ogenj trem kmetovavcem pokončal pohištva, in ker je bil zavarovan le eden, obudovaje pravi: „de bi pač enkrat ljudje spoznali, de plačilo zavarovanja ni noben davk, ampak le dobrotin dar, ki se bratu v nesreči podelí; kateri ima tedej podobo milošine ali almožne; kateri pa tudi v času nesreče stotero plačilo pernese“. — Prav veselilo ga je pa, da se je na gorenski strani ne le krog Ihana, temuč tudi krog Doba, Bleda, Mengša, Komenda in Kamnika razširjala posebna obertnija s slamniki; veselilo ga je, da so zanje pletli kite, ki niso imeli družega zaslužka, za potrebo si pridobivali nekaj denarja, in ker slamnato blago ne ostane samo v deželi, temuč gre tudi na ptuje; zlasti ga Tirolci pobirajo cele vozé, in v deželo pride okoli 60000 gl. itd. „Le pridno si Slovenec pomagaj, hvalno opominja v spisku: Pletenje slamnjekov na Krajskem (t. 1847 l. 12), pošteno kakor veš in znaš“.

Teržičanu je na sercu bil vzlasti Teržič in „Cesta čez Ljubelj“, ktero je opisal v l. 37, mu ni dala mirú. Da bi Ljubelj prekopali ali prevrtali, kar je namérjal že Valvazor, pravi, se ne bo lahko zgodilo; nekoliko poznej l. 39 pa vendar méni, dokler ni železne ceste, da Kranjska in Koroška preveč ne zastane za Štajarsko, po kateri je železnica že speljana, morebiti bi se dalo — od cerkve sv. Ane na Kranjski do, sv. Lenarta na Koroški strani. —

Ker so tedaj mnogo pisarili in že tudi med prostimi ljudmi govorili o tlaki in desetinah, kako naj se odpravijo ali premenijo, je Hitzinger v l. 45—48 razkazal: Od kod imajo desetine, tlaka in gosposkini davki svoj začetek? Da bi lože se razsodilo, na kakošne pravice je vse to uterjeno in kako stoji z njegovo odlógo ali spremembo, je pojasnil to reč iz poganstva in kerščanstva, pri Gerkih in Rimljanih, nekdanjih Nemcih in Slovanih, pa tudi Slovencih, primérno sklepeva je s tim, kar učenik narodov piše Rimljanom: „Dajte vsakimu, kar ste mu dolžni: davk, komur gre davk, còl komur còl, strah komur strah, čast komur čast; nikomur ne ostanite kaj dolžni, razun de se med seboj ljubite“.

„Izgled, posnemanja vreden“ se mu zdí to, da na Kranjskem polji skerbijo za hosto in les, ter sproti sadijo mlado drevje, in „ali bi ne bilo spodobno, poprašuje v l. 49, od vsaciga, kateri drevo poseka, tirjati, namesti njega dva — tudi deset in več — po potrebi zasaditi?“ — Sam sicer pevec, ki — po glosi Prešernovi — „živi, vmerje brez denarja“, — je vendar znal svétovati, kako človek obogatí, in obljubim, da bi sedanjega treska ne bilo, ko bi ljudje poslušali in v djánji spolnovali njegov „Svet obogatéti,“ ki se tako-le glasi:

Trud, prizadevanje,	Moško obnašanje,
Ne leno posejanje;	Ne babje zdihovanje;
Varčnost in hišvanje,	Trebljenje, kopanje,
Ne pitje, pojedanje;	Ne keréme obiskanje;
Delavno ravnanje,	Pridno njiv oranje,
Ne leno sprehajanje;	Ne lov in pa plesanje;
Mólba pa čuvanje,	Krotko zaderžanje,
Ne kletev, šale, spanje;	Ne napačno bahanje;
Terpež in čakanje,	Le delo vsakdanje,
Ne kratkičas, igranje;	Ne pa loterijske sanje;

Modro sploh ravnanje
Te pelje v blago stanje.

V čislih mu je bilo razširjevanje katoliške cerkve po novem svetu in vidi se, da je verno opazoval delovanje naših misijonarjev bodi si v Ameriki bodi si v Afriki. „Nov misijonar iz Krajskiga“, je vesel naznanil v l. 21, kadar sta Ignacij Knobleher iz Škocijana na Dolenskem pa p. Rilo šla v notranjo Afriko; bolj na tanko pa je po „Illyr. Bl.“ popisal Knobleherja v l. 34. V l. 49 je po letopisu Leopoldinskega društva povedal menda Hitzinger „Kako je kaj v Ameriki z razširjanjem katoljške vere?“ „Naj nebeški Oče ohrani dobrotnike, pravi naposled, ki podpirajo imenovano milo društvo, de se luč katoljške vere in omikanje človeštva vedno bolj razširja!“ — Prav znamenito je tudi, kar v Novicah 1847 l. 11 pripoveduje „Iz dvéh pisem gosp. Andreja Skôpca, misijonarja v Ameriki;“ to spri-

čuje, da je rad priobčeval, kar koli je služiti moglo rojakom v čast in cerkvi v slavo.

Sam pa je bil misijonar domá, in kolikor vé m, je za Slomšekom bil on prvi, kateri je preslavljal jel domače svetnike ter buditi slovenskih zavetnikov blagi spomin. Temu dokaz je hvalna pesem: „S. Hermagora in s. Fortunat, mučenca in stara slovenska aposteljna.“ (Na dan nju godú 12. Maliga serpana.) Kranjski Slovenci so že skoro pozabili, da sta sv. Hermagora in sv. Fortunat tudi „dioceseos Labacensis patroni“, in iz tega vzroka kliče t. 1846 l. 28 vneti pesnik:

Nič naj iz serc sinov slovenske zemlje
Spomina velikih mož letéh ne jemlje;
Češenje nju naj bolj in bolj se vnéma,
De njuno varstvo vedno nas objéma.

Ravno to leto je Ljubomir t. j. Slomšek v Novicah l. 34—38 spregovoril, da „nar imenitnejši keršanska učitelja Slovenskiga naroda bila sta slavna brata sv. Ciril in Metod, v Solunjah na Gerškim domá, katerih god 9. Sušca obhajamo,“ in da „Bratje sv. Cirila in Metuda v naših šolah“ so blagi duhovniki, kateri mlado tersje v vinogradu Gospodovem — v šolah — ob nedeljah in delavnikih lepo obdelujejo. Zapisane so njih imena v bukvah življenja. — „V sedanjih dneh soseska, bodi si na planini ali v ravnini, brez šole slabo izhaja; v sredi sosedov hitro zaostaja, podobna zapušenimu tersju, ki skerbniiga gospodarja nima. Pa tudi skušnja učí, de šola samo tam dober sad obrodi, kjer jo duhovski gospod oskerbijo, kakor svoje okó. Otroci poželijo kruha, in kdo bi jim ga lomil, kakor duhovski očetje; gospodje šolski le pomagajo. — Naj se jim ravno njih trud po zasluženji ne poplača; njih imena, ki veliko drugih v pravici podučijo, bojo sijale kakor zvezde na vse večne čase.“ Dan. 12, 3. — Koj naslednje leto zloži v l. 10 verli Hitzinger krasno, po notranji ceni ter vnanji obliki vzorno pesem:

V spomin sv. Cirila in Metoda.

Kdo sta častita možá? — je podoba ko Grecije mnihov;
Ino pa vajno blagó? — bukve helenske so skór.
»Klicali naju« — povésta — »so knezi slovenski; neséva
Véro pa knjige sveté, kakor umevne so jim.«
Draga sta brata, Ciril pa Metod! kakó zaželeli
Vaju Slovéni so zé, slišati božji podúk.
O pač kmalo prišla sta tje do meje Slovónje,
Jela cvetéti lepó véra je Kristusova.
Zaliga sadeža rast pa vihár polnočni zatáre;
Kjer zgol ptujci deró, ptuj je še daljni Slovén.
Zdaj med ljudstvo novó zasejáti besedo nebesko,
Pride sem Italijan, bliža se tudi Bavár.

Ali po rodu letéh ni jezik, uméti ne more
 Láhko Slovén besedí; vnet za resnico pa je.
 Vama neznana pa ni govorica preblaga Slovéna,
 Glas mu je vajnih ust kot materinski sladák.
 Zbrati za vama hití pod znamenje križa se narod,
 Srečno nebeški si mír v vajnimu vodstvu dobí.
 Z glasi domačmi Bogú čast dáje ko Grék pa Latinic;
 Kar razodel je Gospód, bére po svoje celó.
 Če za viši edinost tú Slovén se k latinšini druží,
 On ne pozabi níkdar, kar se po vama je učil.
 Sveta moža! še prosíta za rod, ki sta kdaj ga vodila,
 V njem duh vére dé bo vedno nezmagan ostal.

IV.

Leta 1847 pa se preseli za samostojnega duhovnega pastirja v Podlipo. Znati je, da se je tu najprej skerbno pečal z duhovskimi rečmi in potrebami cerkvenimi, in je, kar sem tudi sam vidil in slišal, mnogotero vredil in zlepšal malo podfaro, kjer je vsled tega še sedaj v dobrem spominu.

L. 1848 začne svét noréti in še zdaj v tedanjem smislu iznorel ni. Karkoli se je veršilo tedaj, vse je poprijemalo tudi verlega Hitzingerja, in viditi je, da je s perva deloval domá in v družbah, potlej tudi javno in — duhoven je jel pisariti najprej v listu duhovskem ali cerkvenem. Vstavno so jeli takrat óčitno obravnavati vse reči, duhovske in deželске, deržavne in narodne, in spoznavši, da slovenska duhovščina brez svojega glasila ostati ne smé, vstanóví sredi l. 1848 dr. Janez Kriz. Pogačar „Slovenski cerkveni časopis“ in med prvimi ter najboljšimi sodelalci je bil Peter Hitzinger.

Koj v l. 1—4 je popisal „Kristijanstvo per Slovencih“ ter razkazal v kratkem: 1) Nekdajne zgodbe in véra Slovincov; 2) Začetik kristijanstva per Slovencih, njih prvi aposteljni; 3) Prihod novih slovenskih rodov — kristijanstvo zlo zaterto; 4) Nevérski Slovenci h keršanski véri spreobrnjeni; 5) Nove škofije med Slovenci postavljene, kloštri zidani; 6) Nove škofije v slovenskih deželah; 7) Nova (kriva) vera vpeljana in spet odgnana; in 8) Stan kristijanstva v poslednjih časih. — V ravno tem listu se prične njegov pomenljivi spis: „Ostanki malikvavske vere starih Slovincov“, v katerem (l. 4—7) kaže v začetku razložek med malikvavskimi farji pa kerščanskimi duhovni, potem popisuje, kaj je prav za prav malikvavstvo, kaj poméni osoda, kaj na pr. rek: mu je namenjeno, narejeno ali zacoprano, zagovarjati, babo žagati, kaj razne šege o posebnih godovih, o koledí in o kresu, o porokah in pogrebih, in kar je najbolje, povsod prav bistro, kaj je o teh ostankih soditi v duhu kerščanskem, ter naposled str. 52 pravi: „Pomnite, ljubi kristjani, kaj je sv. Pavel rekel stanovavcam Atenskiga mesta: „Vi imate

je silo vére“, to je, „vi veliko prazniga verujete“, verzite, kar je prazno, preč. Glejte pa, de z prazno véro ne odveržete tudi prave vére, kakor jih je že dosti storilo“.

Vzdigovali so se tedaj že tudi pri nas zoper marsiktere obrede sv. katoliške cerkve; toraj je Hitzinger v 5. listu jel popisovati in razlagati: „Svete navade in opravila katoliške cerkve“, in spis ta, sam o sebi kratka liturgika, sega v l. 25; vmes pa se nahaja v l. 11—19 njegovo napácnemu času prav primerno razjasnjenje: „Kako bi nekteri radi katoliško cerkev pre naredili (spáčili)“. V tem sestavku se pojasnuje, kaj je n. pr. 1) narodna cerkev; 2) služba božja v domačem jeziku; 3) veljavnost in oblast rimskega papeža; 4) o nauku kat. cerkve in njenih svetih navadah, zlasti o spovedi; 5) o veljavi kat. duhovščine, o zakonu, podučevanju mladosti; in 6) o klostrih in cerkvenem posestvu. — Ker se je takrat posebej o papežu in našem cesarju govorilo mnogo, je pojasnil dotične stvari v Novicah l. 24: „Prava nekterih misel in besedi“.

Kakor je bilo že omenjeno, je po Novicah l. 1847 razlagal nekoliko vnanjo razmero med duhovni in njih verniki ali duhovnijani, in ko je dotična reč zastran kmetijskih zadev v državnem zboru bila sklenjena, jo je koj v cerkvenem časopisu naznanil v l. 12: „Modra in pravična razsodba Dunajskiga zbora“. V ta namen je v l. 21 priobčil: „Nekaj od farnih ali duhovskih desetih“. Nekoliko vsaj se vjema s to razmero med cerkveno in državno oblastjo v l. 23 spis: „Pariški nadškof (d' Afre) in Francozki kralj (Ludvik Filip)“, kjer kaže njuno svado pa osodo ter razloček med škofovo kapo in kraljevo krono.

Prekucija marsikaj zatre, pa tudi vzbudi kaj novega ter oživi marsikaj ostarelega in zamerlega. Vzbujati se je jelo tedaj res tudi cerkveno življenje na vse strani, in kakor je marsiktero sprožil o cerkvenih navadah in svetih opravilih, tako je opisal na pr. v l. 14: Podoba sv. Krištofa; l. 17: Mnoge prerokovanja od zdajnih časov; l. 19—21: Kropljenje z žegnano vodo; Žalostna gora; l. 22: Cerkven blagoslov (žegen) nad ženinam in nevesto; l. 26: Apostolski blagoslov v smertni uri (papežev žegen za zadnjo uro). V l. 18 že opominja, da je „Potrebin razločik“ med Luterani in Nemško-katoličani (Rongeani), češ, da uni „saj nekaj vere še imajo, desiravno ne cele, leti pa niso nič bolji od nejevercov ali ajdov“.

Povéstnica ali zgodovina je bila vzlasti njegova véda, in po njej je opisovati jel vstanovo katoliške cerkve po domovini slovenski. V tem oziru so v l. tečaju cerkvenega časopisa znameniti spisi njegovi: a) Škofje nekdajnje Emone (Ljubljane) l. 4; b) Versta Ljubljanskih

škofov l. 7—15; c) Versta Oglejskih škofov in patriarhov l. 16—26 in 1849 l. 26; d) Stare in nove fare na Krajnskem l. 27.

Rodoljub, da malo taci, se je brigal Hitzinger tudi za vse narodne in domovinske reči. Vtaknil se je skoraj v vsako le nekoliko bolj pomenljivo zadevo. Slovenščina je l. 1848 nosila zvonec, in slovenčili so takrat ne le Kranjci, ampak tudi nemškutarji in laškutarji. „Vse slovensko“ — se je glasilo vsaj nekatere tedne, in previdniši so jeli se pomenkovati o tem, in med prvimi se oglasi Hitzinger v Novicah l. 24: „Kakó in koliko bi bil slovenski jezik precej v šole in kancelije vpeljati“. Modro razkazuje, kako bi se nekaj precej lahko pričelo s slovenščino v nižih in viših šolah, in bi bila napeljana pot, da bi dalje počasi se še kaj več moglo zgoditi. „Kar na enkrat pa šola ne more biti vsa slovenska: od kod bukev tako naglo vzéti? Tako tudi pri manjših rečeh bi prišla slovenčina brez težave v kancelijo, dokler bi se z nemščino na enako stopnjo vzdigniti mogla.“ V l. 31. pride: „Še ena beseda k sestavkam k vpeljanju slovenšine v pisarnice“, kjer svetuje, kako ravnati z Nemci, Italijani in Furlani modro in sčasoma, in da se osnuje Slovenija, kako je treba na tanko po štatistiki — na pr. po „Šafarikovem Narodopisu slovanskem“ določiti jej meje, češ: „Ne toliko prazniga tolčenja z besedami — delati, delati — in pisati, kar kaj veljá! Štatistiške znanila bodo ravno potrebovali naši Dunajski poslanci, ako hočejo za Slovenijo govoriti“.

To pa se je nekterim zdelo premalo in prepočasi, toraj mu dá v l. 33, 34. Janez Bučar: „Odgovor na besedo gosp. P. Hicingerja za voljo vpeljanja slovenšine v pisarnice“. — Nekoliko razumé, kar se je godilo l. 1848, kdor vé, kako napeto je bilo l. 1847. Da molčim o lastnih skušnjah, naj povém le, kar je ostro bilo rečeno o gledališču, kjer so časih plahoma zapeli bili kako slovensko: „Nie und auf keinen Fall dürfen krainische Lieder im Theater gesungen werden“. Tako je bilo tudi po šolah, v družčini; od tod nasprotna serditost, ki se naslednje leto razodéva skor povsod. Bučarjev odgovor je pa tako poprijel Hitzingerja, da je precej serdito oglasil se koj v l. 36: „V slovenskih rečeh“. Sicer ga vredništvo samo v opazkah nekoliko kroti in zavrača, vendar so pomenljive iskrenega pisatelja, kateri je zunaj mestnega hrupa presojeval nekdanje in tedanje razmere slovenske, vzlasti nekatere besede, na pr.:

„Od Nemcov ali Italijanov, ki med nami prebivajo, bi menim ne bilo kakor od ptujcov govoriti. Ne preveč mogočno govoriti proti drugim narodam; z zložnim ravnanjem bo Slovenija pred zmagala, kér si ne bo brez potrebe zopernikov delala. Tako serditim pa nekterim tudi ni potreba biti, kakor se včasih kaže; ni vsak Slovénii sovražnik, kdor se še ni kam zapisati dal, ali kdor za-njó v mogočin rog ne trobi. Ve-

liko prijatelov Slovenije bi se še pokazalo, ki jih zdej nemškutarje kličejo, ako bi nekteri Slovenci, ki so se lani še Slovenije sramovali letos ne bili na enkrat tako serditi oznanovavci Slovešine.

Krajnci so počasni, pomišljujejo in gledajo: kaj bo; in kjer je tako nagla sprememba in tako grozovitin brum, se le bojé, de bi kaj napak ne šlo. Ni potreba, de bi mi kdo té beséde zaménil; jez povém, kakor je, in moj namen ni družiga kakor to, de bi se slovénski rojaki med seboj razuméli, in ne edin drugimu misel podtikovali, kakoršnih e čidel nimajo“.

V.

Kakor so o slovenščini l. 1848 pisarili slovenski rojaki v Novicah, tako so pomenkovali se tudi v Sloveniji, koliko in kako bi se vpejlala v šole in v pisarnice, in koj se oglasi Hitzinger menda tudi tu v l. 19: „V kakšnim jeziku se bodo Slovencam postave dajale?“ Posebej povdarja pisatelj, naj se postave v lastnem vradnem ali držav-nem listu razglašajo za vse Slovéncé ne le prestavljene, temuč „z močjo izvirniga spisa obdane“, in to celo tedaj, ako bi Avstrija ne postala zvezna država (Föderativstaat), ampak se celo cesarstvo, kakor je na Francoskem, razdelilo v male okolice (departements), ktere bi vse neposredno stale pod Dunajsko vlado, „kar bi deželam vso kri popílo, na Dunaju pa vedno proletariat in ž njim punte redilo in množilo.“ — Za nimiv je tudi v l. 34 kratek spis njegov: „Nekaj o Slovenšini“, kjer gledé na to, da se slovenski vojaki na ptujem manj sramujejo Slovenije kot domá, da na pr. iz Italijanskega domú naj raji pošiljajo pisma slovenske, da vojaki česki očitno popévajo pesmi česke, in pri narodni straži v Pragu so vpeljali velitev česko; iskreno poprašuje, ne bi li bilo pametno, vojakom slovenskim, da — vojakom slovanskim dati velitev ali komando slovansko (nam. francosk. marš slovansk. stupaj itd.), ter z ozirom na morje Teržaško kaže, kolike pomembe Avstriji utegne biti mornarija Slovenska ali mornarstvo Ilirsko.

Ker so oponašali nekteri slovenščini, da je mlada še in negodna za marsiktere potrebe, je posvétil jim v Novicah l. 29 po šolskih bukvah Vodnikovih: „Geschichte des Herzogthums Krain“ ter po Valvazorju VII, str. 394, da je „Slovenski jezik v starih časih“ govoril se celó „pred cesarskim sodnim stolam in v nemških velikih zborih“, in da so v njem na lepem polji pri Gospej sveti (Saalfeld), dve uri od Celovca, stavili se nekdanji vojvodi na Koroškem; opravilo to pa da je vpejljal „vojvoda Ingyo konec osmiga stoletja in zadnjič se je godilo, ko je bil avstrijanski Nadvojvoda Ernest v letu 1414 Koroški vojvoda postavljen“. — Ko je k svoji slovniči dal bil Metelko dostavek in v njem po

svoje dva spominka Brizinska ali Karantavska, je prvi v Novicah l. 44. obširniše naznanil to reč Hitzinger v precej vročinskem sestavku: „Staroslovenski spominki“, kjer na pr. nezadovoljen z vnanjo obliko popravlja nekatere besede ter dokaj serdito graja pravopis Metelkov ali Metelčico potegovaje se za Gajico v jezikih slovanskih. Nekatere jezikoslovne reči, v katerih se je bil prenaglil, mu popravi Metelko v listu naslednjem 45. (Prim. Jezičn. X. str. 68—70.) — V Novicah je spregovoril o pravopisni ter besedni obliki; v Cerkvenem Časopisu l. 22: „Spominki nekdanjih misijonarjev na Slovenskim“ pa po Kopitarju posloveni stvar samo in po novem govorjenji v spreminjeni besedi v pokušnjo dá pridigo Abrahama, škofa Frizinškega od l. 957—994, pa daljši očitno spoved. Naglica sicer ni pridna, je spoznal tedaj sam; gorečnost njegova je pa vendar bila hvale vredna.

Bil je Hitzinger pesnik, pa tudi pevec za silo; toraj mu je duhovnu mar bilo najprej petje sveto, duhovsko ali cerkveno, potem pa neduhovsko ali posvetno, katero so tedaj najprej med mladino gojiti jeli v Alojzjevišču, pa tudi drugod. V tem oziru spiše v Cerkv. Časopis. l. 23. „Nekaj od petja v cerkvi in zunej cerkve“. Zgodovinsko pojasnuje oboje, sveto in posvetno, razlaga njuno moč, in kaže, kolika dobrota je, da so poleg latinskega v službi božji gojiti jeli tudi petje v domačem jeziku, za pošteno družbo skladati kratkočasne napeve, ter opominja, takih pesem s prijetnimi napevi ne deržati na skrivnem, marveč na svetlo ž njimi! „Po takih pesmih se bo živinsko rijovenje naših mladenčev in neprijetno vriskanje naših pastirjev sčasama zgubilo. Ne samo nositi in serditi se nad nerodnimi pesmi, ampak prave pokazati in učiti. Prave take necerkvene pesmi ne zbudé samo narodniga duha temuč tudi duha pobožnosti“.

Kar pesnik je l. 1848 v Cerkv. Čas. dal na svetlo pesmi: „Jezus in duša“ (Poleg s. Alfonza), l. 7; „Pot prot nebesam“ (Iz nemški-ga) l. 8: Poznate dom? na zemlji ne leži, — Od kterga bridko serce govori i. t. d. — „Na sveto devico“ (Sonet vid. l. nekoliko popravljen) l. 15; „Zahvalna nedelja“ l. 19; „Duša najde Jezusa v jaslicah“ (S. Alfonza Ligorijana) l. 26: Iz doma gor znad zvezd, o kralj nebeški! — V ta hlevce prideš zdaj ko otrok človeški i. t. d.

Povéstnica je bila njegova véda, in vidi se, da je zgodaj vstopil v Zgodovinsko Društvo, pa tudi koj pisariti jel v njegov glasnik: „Mittheilungen des historischen Vereins für Krain“. Navadno je tiste stvari, ktere je naznanjal in opisoval po slovenski, v njem priobčeval primérno po nemški; na pr. l. 1847: Eine Sage des Marktes Neumarkt; Zur Geschichte der Kirchen in Krain; l. 1848: Einige Notizen über die Gegend von Mannsburg. — Ko se vstanovi Društvo Slovensko v Ljubljani, je marljivega gospoda Podlipskega sprejelo koj za

svojega družnika 19. kimovca pod glasilko: „Vse za vero, cesarja in narodnost“. Društvu vodja je bil dr. Bleiweis, tajnik pa M. Cigale. — V katerem smislu se je boril, in česar je narodu in domovini svoji želel, to je pokazal Hitzinger posebno v Novicah l. 31 v pesmi:

Slovenije zmaga.

Ljudstev kri se v bójih staka,
Vojske grom terdnjave strésa:
Kaj Slovenja sama čaka?
Kaj ne vzame si na ušesa? —
Mirno zmago če Slovenja!

Ona vé, očetov slava
Se ne piše sém od bójev;
Čast od del mirú je prava,
Ne od zmag sovražnih rójev; —
Mirno zmago če Slovenja!

Kaže ji nekdó Serbljane,
Kot de b' ona v boj ne znala;
Glej junaške Turjačane!
Vender — če se v boj ni bala —
Mirno zmago če Slovenja!

Meč je vzela proti trumi
Kervotočniga Turčina!
Ki v divjosti ne razumi,
Kaka je miru sladčina; —
Mirno zmago če Slovenja!

Sveto véro je branila,
Varovala dom in svoje;
Vender mir je bolj ljubila,
Kakor pa kervave boje; —
Mirno zmago če Slovenja!

Veďla je, in vé bojvati
Se za svojiga cesarja;
Sama vender napeljati
Noče vojskniga viharja; —
Mirno zmago če Slovenja!

Malo zna od bójev peti,
Žal po zgubah glas ji vzame;
Raj' darí mirú po sveti
Ona prepevati jame; —
Mirno zmago če Slovenja!

Serbski pévc naj struns vbira,
Čast junakov oznanuje;
Gine bolj, ko hrum prepira,
Kák Serbljanka de miluje; —
Mirno zmago če Slovenja!

Zdaj je vlada razumnosti:
Kličé vse — divjost minila!
Mirni vžitik narodnosti
Bo Slovenja pač dobila, —
Mirno zmago če Slovenja!

VI.

Divjost je minila, kliče vse, divjost l. 1848, in nastopila je vlada razumnosti. Podlipski in z njim razumni Slovenci so se nadejali, da mirno zmago doseže Slovenija. Svést si, da se to zgoditi more le po poti pravice, in da resnico vso hrani nam le prava cerkev Kristusova; zapoje rojakom svojim, naj se luči posvetnih modrijanov nikar ne dajo motiti, v cerkvenem listu po njegovem naslednjem imenu:

Zgodnja Danica.

»Luč naša, ta vse bode razjasnila!
To vpijejo neverni modrijani;
Po njih pa vsi le v noč bi bili djani,
Ne manjši, kakor je v Egiptu bila.

Nespametni tajé, od kod svetila
Je prava luč v temi sveta neznani;
Katolska cerkev le resnico hrani,
Je ona jo od Kristusa dobila!

Popolni dan pa vonder gor le sije,
 Kjer Bog se v vsi svetlobi, nam odkrije,
 »Tu ko v megli spoznam«, apostelj pravi.

Luč cerkve je ko tega dne danica,
 Na večni dan pripravlja nje resnica:
 In to v razgled Danica zgodnja stavi.

Poleg svésti, da je cerkev vstanova Božja, tudi zgodovina njena človeka v resnici najbolj poterjuje in povzdiguje. Iz tega vzroka je Hitzinger po Zg. Danici l. 1849 koj v I. listu jel spisovati: »Zgodbe katolške cerkve«, ktere so se bralcem tolikanj prikupile, da so jih želeli si posebej v lastni knjigi. Tej želji se je (l. 34, str. 272.) tudi vstreglo, in prinašala je odslej Danica P. Hicingerja »Zgodbe kat. cerkve« za priklado, kakor so poprej že Novice prinesle nam M. Vertovca podučno »Vinorejo«.

Prostost, ki je razgrajati jela l. 1848, je polastiti hotla se tudi zakona, češ, naj se sklepa svobodno brez ozira na posebne, vzlasti cerkvene zadržke. Vedoč, kam to méri, pojasni Podlípiski to zadevo v Danici ter mnogim v prid razloži v sostavku: »Zakonski zadržki« l. 4—15.

Govorilo se je tedaj po deželi naši mnogo o zamaknjeni na Gori blizo Sodražice; kar spregovorí v spisu: »Beseda od zamaknjenih« l. 22 nekoliko, in sicer, pravi, ker se nekteri, kadar kaj tacega slišijo, posmehujejo, in vse v lažnjive ali goljušive marnje štejejo, nekteri pa se silno čudijo, poprašujejo, gledat hodijo, in bi radi le svojo radovednost napasli, in vse skrivnosti iz ust takih oseb izvedili, in potem še marsikaj praznega, neverjetnega dalje raznašajo. Nočemo razsojevati, ali je vse res čudno in gotovo, kar se tukej ali tamkej pripoveduje; povedati hočemo nekoliko le od stanu zamaknjenih, »de bi vsak vedil božje čuda čislati, in nihče tudi prenglo vsiga ne verjel, vsakteri pa si več po resnični svetosti prizadevati začel.«

Kakor ima kristjan vsak svojega zavétnika ali patrona, in so vérniki v posebnih dušnih in telesnih potrebah volili si posebnega priprošnjika; tako imajo razni stanovi svoje, ktere so nekdanj tudi skupaj in slovesno čestili. Da bi se njih blagi spominj oponovil, da bi se bolj pomnili, in v izgled jemali svetniki, ki so bili s človekom enacega stanú, jih sostavi vzlasti rokodelcem v l. 24: »Priporočniki (patroni) raznih stanov« n. pr. kmetom, vojščakom, kupcem, hlapcem in deklam, pastirjem, ribčem, tesarjem, sedlarjem, kovačem, pericam i. t. d. — »Prav bi bilo, pravi o sklepu, imenitnej te svetnikov v pratiko postaviti, pa na pravi dan, ne kakor s. Marjete, ktera o vsih dneh stoji, samo o svojim ne, 20. vél. Serpana!« —

V prejšnjem letniku Cerkv. Časopisa je opisoval škofe Ljubljanske in Oglejske; v tem nasledvajo do l. 36: »Versta Goriških škofov in nadškofov; Nekdanji škofje v Koroški in Štajerski strani l. 40—43; Versta Lavantinskih škofov z ozirom v

Solnograške nadškofe“ l. 44, ter v št. 2 l. 1850. — Tudi l. 1849 je vbiral Podlipski pevske strune, in naj povém naj prej, kako se je glasila njegova lira duhovska ali cerkvena. Razun soneta „Zgodnja Danica“ v cerkvenem po njej imenovanem listu razglasi nekaj pesem, ki jih je prestavil ali iz latinskega in talijanskega ali iz nemškega, nekaj pa izvirno zložil. Vzlasti priljubljene so mu bile pesmi s. Alfonza Ligorijana, na pr.: Duša najde Jezusa v terpljenji l. 13; Duša v premišljevanji sv. rešnjiga Telesa l. 23; Ime Mariino l. 36 („Zakličem Marijo, in polno že je — Miru in veselja per meni tu vse; — Per glasu imena se vzdigne sercé, — Vsa žalost preč gre; — O srečin, kdor ljubi Marijo zvestó!“ itd.); Na presveto Devico l. 33 (Pesem Sicilijanskih mornarjev: O častitljiva — Neprehvaljena — Vselej čista Devica itd.); Sveti post l. 13; Velikonočna l. 16; Od Angelov Varhov l. 35; Od vsih Svetnikov l. 44; Adventna in Božična (Jezus, rešenik svetá itd.) l. 52; Človeško življenje l. 32 poleg nemškega, in Od nebeškiga veselja l. 51 poleg Tomaža Kempčana. — Izvirne pa so v omenjenem tečaju v l. 27: „O srečni vernitvi „Antona Alojza“ od škofskiga zbora iz Dunaja“, kjer preslavlja njegovo modro peró in v zboru veljavno njegovo besedo, ter z ozirom na imé škofovo póje:

Zdaj govoriš prot svetu za cerkev očitno nestrašen,
Kot kdaj tisti Anton, kteriga nosiš imé;
Ter si želiš brez madeža njo kot Alojzjevo dušo,
Kteriga v cerkvi svetlo drugo še nosiš imé!

V l. 40: „Antonu Alojzu, Ljubljanskimu knezoškofu, o pet in dvajsetletnim jubileji posvečenja“, svést, da „zvez duhovna viši je spomina, — Ko sreberna posvetna ženitnina“ — popéva slavne predhodnike na pastirskem stolu Ljubljanskem, ter zasluge njegove, češ:

Ne manjkajo, doma pastirji vneti,
Gre v Afriko in Ameriko učenikov;
Se s kupljo škofje cerkve slava zviša,
Odpre mladini prave izreje hiša.

V cesarskim mestu govoriš besede,
Ki zadnji sled teh zmot so ugnati v stani . .

Na zemlji cerkev gledaj v zmagi, oblasti,
Dokler ne gledaš je v nebeški časti.

Izvirna je tudi v l. 33: „Glas cerkve“ cesarju Francu Jožefu prvemu o njegovim veselim rojstnim dnevu“. V tej pesmi opéva, primérjaje Rudolfa I. pa Franca Jožefa I., njuno dobo ter njuno verno

vladarstvo, in — gledé na škofom dano obljubo, da hoče braniti cerkvi prostost, kaže poslednjemu:

»Zatorej ni Rudolfa zapustila
Nikoli božja roka blagodarna;
Ga iz nadloge vsake je rešila,
Če bila reč je še tako nevarna;
Bo tebe tud', Franc Jožef! ohranila,
Če ravno zdajnja ura je soparna.
Gospodovih le potov ne pozabi,
In On v kraljestvo boljši te povabi.«

VII.

Kakor za svete cerkve prostost, tako je gorel tudi za Slovenije mirno zmago. Da pa si vzmorejo Slovenci, treba je, da se strinjajo s sorodnimi Slovani. Po zgodovini je spoznal Hitzinger, da za nekdanjimi Gerki so na svetno pozorišče stopili Rimljani, za Romani Germani, in da za témi nastopiti utegnejo Slovani. Prikaže se mu v duhu „Slovanska dôba“, katero v Novicah t. 1849 popéva v 3. l. tako-le:

De prevelike prekucije
Pridejo ob svojim časi,
Stare, nove prerokije
So pripóvedváli glasi.

Nemcu predstvo so pustile
Kralja Višiga razmere,
Prostost de bi otel on sile,
In pa varh bil svete vere.

Kér poklic svoj Nenc je zgrešil,
Popravlja je vse le béga,
Spake té de svet bi rešil,
V delo tó Slován zdaj sega.

Misel to v Slovanov sredi
Modre glave so zbudile,
In bandero o njih besedi
So roké junaske 'zvile.

Ako je nebés osoda.
V to Slovane namenila,
Naj modrost pogum naroda
K pravim koncu bi vodila!

Kako pomenljiva je ta pesem že celó v sedanji čas! — Prav in modro se mu je zdélo, da se približujejo Slovani med seboj najprej v pisanji, in oglasi se o tém v „Dopisu iz Notrajnskiga“ l. 11, kateri naj bi bil vseslovanski književni jezik, v katerem bi se razumévati lahko vsi omikani Slovani: „Kaj meni pri tem prašanji v glavo pride? Še le išemo vseslovanski književni jezik, in — ga že imamo! Kakor je Dr. Zupan, nekdanji profesor, dostikrat rekel:

Vse imamo,
Pa ne znamo,

Le išimo,
De dobimo.

Vseslovanski književni jezik je staroslovanski. Tega je rabil Slovanski apostelj in prvi pisatelj sv. Ciril, tega rabijo v božji službi Rusi

in Serbljani, tega poznajo vsi učeni Slovani — in zastran bolj vesoljuiga vpeljanja bi se ne bilo bati zavidnosti od tega ali uniga zdajuiga slovanskiga narečja, zakaj vsim je Cirilov jezik v časti; tudi so v ravno tem jeziku vse razne oblike in korenine besed hranjene, katerih se nektele zdaj le v enim, nektele le v drugim slovanskim narečji obderžujejo. In če bi se s staroslovanskim jezikom še Cirilov pravopis obderžal, bi bilo morebiti mnogim rodoljubam vstreženo. Ako bi se pa staroslovanski jezik imel še na latinski pravopis predjati, bi tudi to ne bilo nemogoče, in pred ko ne tudi ne napčno; sej tudi Čehi še rabijo nemške in latinske čerke v svojim pravopisu; tako naj bi se v staroslovanskim vpotrebovale Cirilove in latinske, dokler bi se v unih ali teh vsi ne zedinili; Nemci bi nam ne mogli tukaj nič očitati, sej zraven lastnih gotiških sami rabijo tudi latinske.“

Pri vsem tem naj se pa književni jezik slovenski razvija tudi posebej, naj se množi in bogati po besedah, ki so le tu pa tam v navadi, pa dobre slovenske, ki se naj toraj pripravljajo v knjige. Na to méri njegova opombica: „Mala slovenska stran (v Borovniški, Preserski in deloma Ižanski fari) s zlo različnim jezikom“ v l. 50.

Vendar kot pajek hud pa je bil na vse, kateri so v pisavi cepili Slovence ter razdirali književno slogo. Ko je tedaj prof. J. Poklukar po Novicah Slovencem ponujati jel svoj pravopis, češ: „Kako dolgo še ne bomo lažnosti svojiga pravopisa slovó dali?“ — je to Podlipskega tako zjzvalo, da zabavljivo v Sloveniji l. 30 odgovori v spevu: „Smešnica in resnica“. Zbor o Slovenskem pravopisu. Zbrani so poslanci iz vsih Slovenskih strani: Koroški in Štajerski, Gorenski, Dolenski, Tominski, posebej Kroparski, Teržiški, Kranjski, Loški, Šent-Vidski, Ribniški, Idrijski, Beli Krajnec, Pivčan. Po ogovoru predsednikovem se prepirati jamejo koj o prvem predlogu, ki ga prebere pisar:

»Kdaj še ne bomo slovo pravopisu lažnosti dali?

Pišimo, kakor povsod govore: šu, vstov in perjatu.

Čerk preobilo je greh zapisati, ko manj se jih sliši.« —

ter zajdejo v osebnosti, da vstane šepetanje, šum in hrum, prepir in vpitje — iz levice in sredice; predsednik zvoní, toda zastonj, in — ko vstane celo cepetanje z nogami, razpustí zbor in poslanci gredo prepiraje se na vse strani. — „Dragi rodoljubi! kliče v opombici Podlipski, pustite enkrat Abecedino vojsko na stran; tisti, ki jo je začel, je gotovo ni hotel večne, namreč rajni Matija Čop; ampak le to je hotel: Si vis pacem, para bellum (utique non sempiternum)!“

Ker je pa prof. Poklukar še dalje snoval spis svoj v Novicah, oglašil se v l. 20 precej ostro: „Pišimo kakor smo pisali!“ Podlipski razkazuje tu, da naš pravopis ni lažnjiv, ampak resničen in redoven; da

se ne sme paziti le na pravorék Gorencev, ampak tudi Dolencev in No-tranjcev; da izrekovanje polnih samoglasnikov in soglasnika *l* na koncu ni neprijetno, po zgledu Belega Kranjca in Pivčana, kterima tudi v smeš-nici daje prednost, ter opominja naposled: „de bi pač v prihodnje ne bilo več govorjenja od pravopisa ali abecede v očitnih listih; naši zoper-niki se temu le smeja, de nam je abecedna vojska nekako načarana. Čehi, Slovaki in Iliri več za drugo dalje gledajo, kakor nazaj na abecedo, ktero imajo zlo enako z nami. Tudi nam je na veliko drugih in imeni-niših reči več gledati in delati; sej smo v abecedi že vendar nekako edini“. — Poklukar mu na to celó v pósebni prikladi mirno odgovori, razkazovaje svoje razloge, svést si, da — nasprotnika v pravdi — osta-neta med séboj vendar prijatla.

Smešnica in resnica so bili prepiri o novem pravopisu; smešnica in resnica so bili pa tudi prepiri o novih časih, kteri so od l. 1848 sko-ro vse premenili tudi po deželi, po kmetih. Odpravila se je bila tlaka, ukazalo se potem gotovo povračilo, prestvarile so se soseske, gospóda bratila se s kmetom, šole se slovenile i. t. d. O teh in drugih rečeh je poslušal Podlipski kmete, ter šaljivo in resnobno popeval v Novicah l. 24: »Pométki o novih časih«. Podobica s kmetov. Razgovarjajo se Pravoljub, Zvijáč pa Dvomnež, na zadnje o šoli:

Zvijáč.

Res je, de v šóli so gospóda
Ravnali iz kmečkiga naroda,
De praša glava puhloznanska:
Kjé raste zemlja tam Ljubljanska?

So tudi mógle se preplésti,
Nositi ošabno se in vésti
Tam kakor mestne gospodične
Dekléta tud zagorelolične.

Dvomnež.

Je šola se poslovenila,
Za domačijo več bo učila?
Še človek hotel mlad bi biti,
Si novih vednost pridobiti!

Nasproti mestnim homatijam vlada po deželi navadno mir, in kjer je mir, tam biva tiha zadovoljnost. V duhu novih časov in slovenske šole je popeval to Podlipski v Sloveniji l. 40: »Pastirska podobica« (Idyllion). Konec se glási:

Anton:

O pač bo nar bolji,
Ljudem kaj po volji,
De iz šole bo kmalo
Za dom se več znalo.

Anka.

Smo tak govorili,
Ovac pozabili;
Jih vernem čez mejo,
De v škodo ne grejo.

Jakob.

Le stori za naji,
Sej tečeš ti raji,
Midva počakajva,
Še malo kramljajva.

Pravoljub.

Naj praša kdo kar kóli koga,
Je šola védnosti podloga;
Pa še po šoli se je učiti,
Če hoče kdo se bolj zmodriti.

Možém je šola skušnja razna,
Menitev med seboj prijazna;
Vedno škernbo premišljevanje,
In pa podučnih spisov branje.

Dvomnež.

Smo tak učeno modrovali,
Bi céli svet zravnati znali, —
Le ena reč nam še ostane:
Kdaj zopet žvenk papir nastane?!

Prav zdí se mi, da je njegova tudi v duhu narodnih serbskih zložena pesem: „Ljubljani“ — v 76. l. Slovenije, kjer pesnik Hišnikar tolaži poslovenjeno mesto malo, da „Vedno, kar popred si bila, — V duhu si Slovencam sredi, — Narod ves še nate gleda“. — Ako popustijo te tujci Nemci, približajo se ti rojaci bližnji Slovani. — Visoko se je povzdignila takrat Slovenija, polna naj boljših nad o bodočnosti; toda — kar se je v naglici dalo ali obétalo, naglo se je nazaj jemalo, prvi ogenj je jel ugasovati, slovenščina pešati, in že se je bilo bati za Slovenijo. Tedaj zapoje Podlipski kazaje na nekdanje Slovane, Rimljane, Franke in Germane, sploh na sovražnike Slovanov — v Novicah l. 31: „Kje Slovenija živi:“

»Na zemlji ako bi stanú ne imela,
Bo v sercu svojih sinov še živela.«

Da pa bo Slovenija tudi na zemlji imela svoj stan, tega se nadeja pesnik vzlasti z ozirom na nje pravičnega vladarja, na njegovo slovesno obljubo, pa tudi na njeno nepremakljivo zvestobo. Res je, da

»Svoje želí vsak, bodi možak sam, bodi si narod;
Tudi Slovenija imá svoje vošila ta čas,
Njeni sinovi v eno de bi združeni bili ko zemlja,
In de bi lahko učenost našli domá ne drugej,
In de cenil tak v pisu kot uku se njeni bi jezik.«

V tem smislu prepeva „Slovenija Francu Jožefu I. ob njegovim veselim godu“ l. 1849 v Novicah l. 34, ktera Podlipskega pesem je nasledba veličastne pesmi Koseskega: „Slovenija Ferdinandu ob veselim dohodu v Ljubljano l. 1844“ — tim več, ker

»Ni le beseda, je djanje ta njena prisega; v resnici
Blago, život, kri, vse Tebi, Vladar, posveti.
Tvojemu rodu na čast, na pobjo za protivnike Tvoje
Duh ji iz oserčja kipí, suče ji v roki se meč.
Zmaje se hrast, ko še lipa stojí — pa Slovenija zvesta.«

Gorel je Hitzinger za Slovenijo, popeval je dobo slovansko; najboljši v čisljih mu je pa le bila vera in cerkev katoliška, in v tej ni hotel terpeti nobene prenapete narodovnosti. Spričuje nam to „Eine unmassgebliche Bemerkung“, ki jo je bil dal še l. 1849 o vprašanji, v kojem jeziku naj v mestnih šolah Slovencem razlaga se kerščanski nauk, češ: „*Man beruft sich zur Entscheidung dieser Frage auf Gesetze, und zwar Gesetze der Methodik, Katechetik, Nationalität, politischen Gesetzgebung u. s. w. Und wo ist noch eines geblieben? Auf die Gesetze der katholischen Kirche ist wenigstens öffentlich noch nicht hingewiesen worden . . . Weder Ultra-Slavismus, noch Contra-Slavismus soll bei der Katechetik herrschen, sondern Katholicismus,*

das ist: jene Ordnung, wodurch Griechen und Hebräer, Deutsche und Slaven, überhaupt alle Völker in Eine, nicht bloss deutsche oder slavische, sondern in Eine heilige, allgemeine christliche Kirche vereinigt werden“. (Vid. Theolog. Zeitschrift Nro 17. S. 144.)

VIII.

Da je Podlipskemu res najbolj v čislih bila vera in cerkev katoliška, o tem spričujejo nam živo spisi, ki jih je poleg „Zgodeb katoliške cerkve“ priobčeval naj več po Zg. Danici. — L. 1848 so državno prostost dobile vse verstva; glasiti so se jeli protestantje tudi v Ljubljani ter zidati svoj tempelj, češ, ako povekšamo si srenjo, povekšamo si tudi veljavo. V ta namen so med Slovenci razširjali knjigo, v slovenščini natisnjeno na Dunaju l: 1850: „Bramba evangeljske vere proti krivim usodkam spoznovavcov druge vere“, ki je bila poznej tudi v nemščini prenatishjena v Ljubljani v tiskarnici Kleinmaier - Bambergovi pod naslovom: „Vertheidigung der evangelischen (? bolje bi se reklo rationalistischen) Grundsätze gegen die Vorurtheile (?) der Andersglaubenden (t. j. katoličanov)“. Tako je nemško zaznamnjal Hitzinger sam v Danici 1851 l. 51; slovensko pa že 1850 l. 48 v spisku: „Ni vsakimu duhu verjeti“. Kar je v tem spisku ob kratkem in v osnovi povedal, to je na tanko in podučno razložil potem v petnajstih pogovorih med duhovnim pastirjem in vernikom v Zg. Danici 1850 l. 49—51, pa 1851 l. 1—12 pod naslovom: „Edina pot v nebesa ali podučenje od razločkov prave katoliške vere memo drugih nekatoliških ver“. Ta veroznanski razgovor je velike pomembe, in prvi enak pogovor v našem jeziku je zložil Matija Kastelec (Castellez), kanonik v Novomestu, l. 1688 (Navuk Christianski, tu je, Enu nuznu Govorjenje v' mei enim Ozhetam inu niegovim synam od te prave Vere, s' enim lepim pomenkovaniem eniga Chatolisch in Lutrisch zhlovéka).

Pismeno pa tudi ustmeno so poskušali drugóverci, kako bi si pridobili več vpliva med Slovenci, in stermé so pripovedovali si katoličani o njih govorih na grobu; toraj jim pojasni Hitzinger 1851 v l. 16: „Kaj je od govorov na grobu misliti“. O posebnih priložnostih, pravi, so primerjeni in celo koristni; nikakor pa ne smejo biti tako pogostni, kakor pri evangeljcih, in sicer zato ne, ker so njih pastorji le služabniki besede, ne pa molitve in daritve, torej jim mora govor vse namestiti, in ker bi pogosti govori zgubili od svoje važnosti in veljavnosti. — Ko so novóverci gibati se jeli med Slovenci, se nekteri katoličani za novega nasprotnika še zmenili niso; nekteri so bili zavoljo nove vere v strahu; nekteri so se nad početki evangeljcev zlo serdili in rekli ktero prehudo; nekteri so jih celo prevzetno zaničevali. Tem nasproti piše Hitzin-

ger, kako je prav misliti in ravnati zdaj, ko nam je zmeta vojsko napovedala zoper resnico, ter kaže v l. 17: „Kaj se nam žalostno zdi“. Katoličanom naše dežele vsem je napovedana vojska za vero, duhovna vojska, ki se ima goditi v tem, da bolj čujemo, resnice svete vere svetleje dokazujemo in čednosti kerščanskega življenja v djanji spolnujemo; žalostno pa se nam zdi, kar povemo iz ust priprostega človeka, kako da napačno ravnanje nekterih nasprotnikom orožje v roke daje, kako da na pr. po javnih porotnih sodbah, premehkem ravnanji s hudodelniki i. t. d. hudobiji dohaja nekakošna slovitost in se njena ostudnost ljudstvu zgublja iz občutka! — V tem smislu je v l. 24 poslovenil po A. Jarišu: „Ali je ena vera, kakor druga?“ Mladeneč spomladanski dan na trati Čoketa prebiraje méni že, da je ena vera kakor druga; v sencí pod križem prikrit sedé pa se po obnašanji in besedvanji mimošedših ljudi — evangeljca, nemškokatoličana, juda pa rimskokatoličana prepriča, da ni ne ena vera kakor druga, da je zveličanje le v Kristusu križanem.

Opomnjeno je bilo v Danici, da bi bilo dobro razložiti, kaj pri svetnikih v pratiki in drugej pomenijo posebne znamenja, in koj se loti Podlipski tega, in v spisu: „Znaki ali znamenja svetnikov na podobah“ l. 35—42 rezaže a) splošnje, b) posebne znamenja svetnikov na podobah, in c) še nekatere druge znamenja v pratiki. „Poskušnja ta pa ni popolna, pravi sam, zakaj težko je najti pomen nekterih znamenj, ker podobarji se s pesniki vred radi na legende, sad bolj žive domišljije, obračajo, med tem ko so zdanji pisatelji življenja svetnikov radi tanki in izbirčni, in vse, kar se jim nekoliko negotovo ali čudno zdi, memo pušajo; starih legend pa ni vselej pri rokah, se iz njih podučiti. Kar tedaj v pričajočim spisu pomanjkuje, bo morebiti pozneje, ali pa komu drugemu dostaviti mogoče“. To se je zgodilo po Slov. Prijatlu l. 1858. — Kakor je l. 1848 pričeto „Versto Lavantinskih škofov z oziram v Solnograške nadškofe“ pletel dalje l. 1850 št. 2—26; tako je l. 1851 št. 47, 48 spregovoril vnovič „Nekaj od zamaknjenih“, ker je posebno velik hrum bil tedaj zastran zamaknjene na Gori pri Soderšici. Zmerno pa modro kaže o posebnem vzgledu, da a) v takih prikaznih ni prenaglo vsega verjeti in za čudno spoznati, b) takih prikazin, dasiravno so gotove in zares čudne, ni po nespameti skazovati in raznašati, in c) kaj je misliti pri tacih od bolj ali manj pogostnega sv. obhajila.

Verno pa milo se je glasila tedaj tudi lira njegova, in kakor je l. 1850 koj na čelu v pesmi: „Klic cerkve v zgodnjo Danico“ o viharju protečem čolnu sv. Petra klical: O kaj prikrivaš cerkvi se, Danica? — Oberni v njo svoj mili obraz, Devica! — tako je l. 1851 zložil pesmico: „Marii, zgodnji danici:“

Ne skrivaj dalje, o Danica mila!
Predraziga obličja v sredi reve,
Ki božjo čedo stiska zdanje dneve,
Ne mudi s Sinam, ki si ga rodila.

Pastirja v Rimu cerkev je dobila,
De modro, serčno vodi nje zadeve;
Pa še proti navihita iz desne, leve,
Nad ovce, jagnjeta bi zdaj planila.

Tam ovni čede so na ptujim, v ječi;
Pa tu in tam volkovi še dereči
Pripravljeni so v rop med čedo prosto.

Ozri se, ki vse zmote si končala,
Pokaži Jezusa, de bo bežala
Pred njim vsa moč sovražna v temo gosto.

Izvirna je tudi t. 1850 l. 21: „O srečni vernitvi papeža Pi-ja IX. v Rim“, kjer poje, da „So grešni Rim pred Babilon zovali, — So res mu zdaj vid Babilona dali. — Svet Oče pride spet na staro selo, — Pa izpolnjene še niso cerkve želje, — Še huda vojska zoper njo le vstaja i. t. d. — V l. 33 je iz latinskega poslovenjena prekrasna: „Ave maris stella — Zdrava morska zvezda“.

Zdrava morska zvezda,
Božja Mati zlata,
In Devica vedna,
Neba srečne vrata.

V ustih Gabriela
Klicana si zdrava;
Mir nam daj, za Evo
Ti si mati prava i. t. d.

Razun te je nekaj iz latinskega, nekaj iz nemškega poslovenil jih v l. 3: Nesrečna večnost; l. 13: O terpljenji Jezusovim (Sv. Alf. Lig.); l. 26: Duša po sv. obhajilu (Sv. Alf. Lig.); l. 34: Sv. rešnje Telo, popotnica v večnost (Ob obhajilu bolnikov):

Pritecite, pokleknite
Pred Gospoda tu na tla;
Počastite in molite
Svojiga Zveličarja.

Sveto, sveto, čez vse sveto
Jezusa rešnje Telo,
V testamentu, v zakramentu
V živ spomin postavljeno i. t. d.

L. 1851 št. 17: Velikonočna (Iz latinskiga): „Velikonočno Jag-nje kristjani — Časté in hvalijo naj v sercu vžgani“ itd., — l. 26: O godu ss. apost. Petra in Pavla (Iz latinskiga); l. 49; Hrepenenje po sv. raji (Sv. Alf. Lig.); l. 50: Živi plamen ljubezni (Poleg sv. Janeza-od križa), in: Vesela pesem Jezusu (Poleg sv. Jerderti):

O Jezus, ves moj blagor ti!
Ljubezen sladka čez moči!
Serce po tebi vse gori,
Ko v tebi le se zveseli.

Ne zмага zlato solnce te,
Ti umakne mila luna se,
Prijazno zarja zad ti je,
In tudi svitle zvezdice i. t. d.

Po Novicah 1850 je v l. 3: „Kmetijstvo in obertništvo vkupej“ — povedal jo nekterim kmetom na besedo: „Kmet vse redí! Ako bi kmeta ne bilo, kdo bo obstal?“ — kako neresnična in prevzetna je ta govorica, ker prav za prav Bog, ki je zemljo stvaril in ji rodovitnost daje, nas vse redi, in ker je k človeškemu obstanju potreba tudi drugih stanov. Ljudje naj si med seboj vsak po svojem vsi pomagajo;

posebej pa kmet in obertnik, toraj: kmetijstvo in obertništvo vkupej! — Naslednje leto, ko so časniki pripovedovali od posebne bolezni ali plesnobe, koja se je v Italiji in v Tirolih pokazala na grojzdji, sporoči l. 39. iz Notranjega: „Bolezen na grojzdji že blezo pri nas“. —

Na prašanje: Zakaj ljudje konjskega mesá ne jedó? — je v Danici l. 23: „Nekaj za radóvedne“ iz zgodovine povedal jim, da so stari Nemci in Sloveni svojim malikom posebno konje darovali; črnim ali hudim bogovom so šli črni, belim ali dobrim pa beli konji. Tako so se tudi pri nas na Krasu bogu Belinu beli konji darovali. Ker so se zastran konj, njih opravljanja in jedi njih mesa tudi po prihodu kristjanstva mnoge vraže obderžati hotle, zato je cerkev jed konjskega mesa prepovedala, da pa tista zapoved sedaj več ne velja. —

Kar koli se je v njegovi sosesčini storilo ali pripetilo znamenitega, vse je Podlipski zvesto sporočal v časnike domovini na čast ter rojakom v prid, na pr. v Novic. 1850 l. 37, 38: Slovesnost v jami pod Malim gradom pri Planini; Iz Notranjiga čestokrat od železnice, stare in nove cerkve na Verhniki; v Mitth. d. hist. Vereins: Reste oder Spuren ehemaliger Befestigung in Krain; 1851: Eine sehr alte Glocke; Ruinen alter Bauten; Neue Pfarrkirche in Oberlaibach. — Žlasti na tanko je o tej pisaril v Danici, in sicer l. 1850: Stalni kamen posvečen in vložen; l. 1851: Blagoslovljenje in l. 1852 št. 44: Posvečenje nove cerkve na Verhniki. — Kako vsestransko je res bilo Podlipskega opazovanje in prizadevanje, nam pa iz te dobe najlepše kaže pesmica njegova Novicam l. 1851:

„Za novo leto.“

Rad pratkar, novičar
Z vošilam se bliža,
De bogat petičar
Se k njemu poniža,
Mu dati šestico,
Še raji petico.

Pa v cunjah in kosih
Šestic me ne mika,
Petice ne tak bosih,
Ki moka jih stika.
Tak prvo vošilo:
Srebro je obilo!

Pa vojska vse tare;
So ušle dvajsetice;
Petice ni stare,
Ne nove šestice.
Mir vošim, in raji
Le meč naj bo v kraji.

Vse vojskne priprave
Hud strah nam le dajo;
Umetne naprave
Naj mesto imajo.
Živí naj kupčija,
Živí obertnija!

Prek mečev naj kuje
Se kmečko orodje;
To kmeta naj sluje,
Ž njim tud so gospodje!
Le vošim, kar treba
Še gor je od neba!

Še eno je polje
Brez časti, brez srebra,
Kjer dobre le volje
Gre trebuh pod rebra.
Naj sola domača
S pravico se plača!

Ko rečem: pravica,
Slovenšna se vzdigne;
Ta bodi resnica
Tud mēnil pomigne.
Ah tvoja je sreča
Mi želja goreča!

Vsih želje spolniti
Sam eden ne more,
Svēt mnogih združiti
Da terdne podpore!
Zbor moder naj s slavo
Ukrepí deržavo!

Z močjó tak edino
Car vitežki čuje;
Narodov družino,
De res oblagruje.
Vse Bog gospodari,
Franc Jožefa vari!

To k novimu letu
Je moje vošilo;
Ne vém, po obētu
Če bo se spolnilo.
Vse Bog gospodari,
Vsih blagor obvari!

IX.

V Ljubljanskem Časniku 1850 l. 74—79 je spisal J. Terdina „Pretres slovenskih pesnikov“. Najprej spregovori o tem pretresu v Novicah 1851 l. 6—10 L. Pintar pod naslovom: „Nekaj iz Vesne“; koj za njim pa se v Ljublj. Časn. l. 13 oglasi Podlipski v sestavku: „Beseda na pretres slovenskih pesnikov“.

„Pesnike in sploh pisatelje pretresati in med seboj križem primerjati, je pač sitno in nebvaležno delo; nekdo mu je odločil med pesniškimi merami hromaste Jambe („Der Choliambe ist ein Vers für Kunstrichter“. A. W. Schlegel). Nam se zdi, de bi si bil pretresavec besedo v Prešernovim „Orglarji“ v vodilo vzeti smel, kjer svari Bog orglarčeka:

Komur pevski duh sim vdihnil,
Z njim sim dal mu pesmi svoje;
Drugih ne, le te naj poje,
Dokler de bo v grobu vtihnil.

Kakor slavčik ne da se drugač podučiti, in vsak tičik nar raji svoje goni, tako je po svoje tudi s pesništvm. Prešerin je povsod le Prešerin, Koseski je Koseski, in Vodnik, naj se tudi na germadi sožge, le pride tič Fenis na dan. Vender tudi pretresavec vsak po svoje sodi, in nočemo svojih misel nikomur vsiliti. Ene pa naj vonder ne zamolčimo, de . . . Vodnik se v pesništvu zato ni višje vzdignil, ker je bil duhovnik in miniščik. De se duhovnik in miniščik ne bo v tistih pesmih lahko povzdignil, v kakoršnih se je Prešerin, to lahko veljati damo; de bi pa v drugačnih pesmih po svoje višje leteti ne mogel, ker je duhovsko in miniško oblačilo malo okorno, se nam zdi, de ni resnica. Saj Vodnika to ni zadrževalo, ko je pel Veršaca in Ilirijo oživljeno, še tudi ne, ko se je lotil Anakreontovih pesem, v katerih Vinodaj in celo pobič Ljubezin mesto imata. Po drugim se nam zdi, de ne nese pesnika samo predmet njegoviga petja visoko, ampak perute, ktere so mu od stvarnice dane;

drugač ne ako velja Šilerjeva pesem: „Deklica iz ptuje“, kakor jo nekteri razlagajo, od pesništva“. (Sledí nekoliko bolje poslovenjena od I, 3) — „Poslednji stavik:

Je vse prijazno sprejemala;
Se bliža mili z miljeno:
Nar boljši dar je njima dala,
Zmed vsih nar lepši rožico —

bi po takim dal razumeti, kakor de bi bile „pesmi ljubezni“ same na sebi nar višji leteti pripravne; tega pa pretresavec sam prav ne verjame, saj ne vemo, kako de bi bil družiga pesnika zavoljo visokih misel hvalliti mogel, kateri nosi tudi duhovsko suktnjo, ni sicer po obleki pa je po duhu ves miniščik, in tiste pesmi ljubezni silno čerti. Po naše zdi se nam, de bi nar višji predmet pesništva izrečen bil, ko bi se poslednji stavik Šilerjeve pesmi nekako prestvaril (kar je še dijak storil že Hitzinger, cf. I, 3), na primero:

Je vse prijazno sprejemala;
Ko vidi svet Bogu altar,
Je vneta vzdignila se, dala
Nar lepši cvet, nar boljši dar.

Saj je Koseski „visoko pesem“ imenoval, ko si je predmet taciga obsežka v prepevanje izbral. In tudi Dante, nič manj imeniti rojak tistiga slovītiga Petrarka, kteriga si je Prešerin, ako se je na kteriga obračal, v zgled vzel, je svoje dni nekakošno tako sodil. Naj sledi tukej v konec naše male besede začetik njegove kancone v hvaló Marije Device (Della beata Vergine Maria):

Serca nečimernost, duha zmotnjave
So znale misel nápačno nagniti,
Pogosto govoriti
Od tega, kar molčim, zakrijem raji.
Zdaj hočem praviti od ljubezni prave,
Od zgleđa, v kteriga blišečim sviti
Tam mora zamakniti
Se vsak zveličan duh v nebeškim raji,
Kjer čuti se nar slaji
V zavetji svetim vsaka blaga duša,
Ko to ljubezin skuša,
Ki pelje jo na zveličansko mesto.
In jez pustim zdaj misel na nezvesto
Ljubezin tega svéta,
Časti za sladko ime je duša vneta,
In od Device presveté Marije
Povem naj zdaj; nji pesem naj se izlije itd. —

Kakor je o tej priliki Podlipski dostojno spregovoril jo o slovenskih pesnikih ter iskreno o pesništva najvišem predmetu; tako je šaljivo zapél jo o pravopisu v Novicah l. 31 v dobrovoljni gazeli:

Kdo kaj sme, in kdo ne.

Vsak poljubno piše; jez tud' se pripravim — pa ne smem.
 Čerke nar pred kot Latinec vse vse stavim — pa ne smem.
 Frank ima in Brit s Poljakam za ediu glas čerki dve;
 Mislim tak hoditi jez po potu pravim — pa ne smem.
 Kdaj Ciril je greške čerke z novimi pomnožil bil;
 Ravno tak jih zdaj k latinskim jez pristavim — pa ne smem.
 Kljuk Španjol verh čerk prideva, in enako tudi Čeh;
 In vesel kaj tako rabo jez pozdravim — pa ne smem.
 Kje v besedi glas se vzdigne, to začerta Grek povsod;
 Ga posnemam nekaj, spet sim na nepravim — in ne smem.
 Stavi Rus in Serb v imenu božje Majke *i* in *ja*;
 Mu podobno dolgo v svojim onegavim — pa ne smem.
 Vsak po svoji volji piše; le Slovenec nimam prav;
 Vse se graja, kar počnem pod nebam plavim: de ne smem!

Zgodilo se je, da je nekdo izdal zbirko pesem v več polah iz nekoga slovenskega časnika, pa ni poprašal prej ne vrednika ali založnika njegovega, ne pesnika samega. Ker je prizadeti pesnik bil Podlipski sam, pojasni pravice pisateljev zastran njih izdelkov, dobo brambe za literarno lastino ter določke za kazen in pravico odškodovanja v Novicah 1851 l. 32, 33 pod naslovom: „Ne kradi!“ — „Za razno lastino so Novice že postave oznanile; naj prineso, pravi, še tisto, ktera tudi njih in njih dopisatelje zadeva, namreč postavo ali patent zastran varstva pismenske ali literarne lastine zoper nepravno izdajo in ponatis, od 19. kozoperska 1846.“ —

Kar je sprožila „Matica ilirska“ potrebo bližanja mnogoterih slovanskih jezikov, so se poprijeli v jezikoznanstvu zvedeni možje v mnogih časopisih tega predloga in ga pretresovati začeli. V Novicah l. 33 je P. B. pričel spis: „O zadevah eniga samiga slovanskiga jezika“. — Hitzinger, ki je že l. 1849 (Cf. VII, str. 18.) nasvetoval v ta namen jezik staroslovanski, ne more dočakati skončanja, in se oglasi zapored o tej stvari v Ljublj. Časniku št. 69, 70, 74: „En vseslovanski književni jezik“.

Po kratkem vvodu piše s perva nekako muhasto, na pr.: „Tedad en vseslovanski književni jezik hočemo. Kateriga pa bomo izbrali? Mi Slovenci pač tukej ne bomo s svojim glasam prevagali, ker nas je premalo; dasiravno Abecedo brez nehanja za celi svet kujemo. Vonder kako besedo reči znamo zraven, ali nam bo prav ali ne.“ — „Desiravno je želja skorej vsih učenih Slovanov en književni jezik imeti, niso vonder vsi ene misli o tem, po kateri poti bi bilo do eniga vseslovanskiga jezika priti. Ena stran meni nar bolj storiti, ako med raznimi slovanskimi narrečji eniga v poglavitniga izvoli, dasiravno bi se tisti še kaj bolj izobraziti znal. Po tej poti imamo res nar hitreje en književni jezik, naj se izbere staroslovanski, ali ruski, ali kateri drugi (česki, serbski ali ilirski). Druga stran pa misli, da naj se vseslovanski književni jezik časama rodi,

samo naj se v vsakim narečji pridno piše, in zraven pazi, se v pisanji če dalje bolj drugim bližati.“

Da je znal Podlipski marsikaj povedati o slovanskih jezikih posebej in sploh; pa tudi o tem, po katerih vodilih naj si med seboj bližati prizadevajo, kako v posamesnih besedah, kako v skladanji pri govorjenji in pisanji; pokazal je dokaj učeno v omenjenih treh sostavkih, kjer proti koncu na primer spet piše: „Rečeno je bilo, da staroslovenščina bi bila pred drugimi v vseslovanski književni jezik priporočiti; tega bi se več ali manj tudi Rusje poprijeti znali, kateri so ga že pisali, in ga v cerkvi še imajo.“

Enake misli je tudi pisatelj v Novicah z znamenjem P — B —; in on tudi prav primerjeno pot do ediniga jezika priti naznani; misli namreč, naj bi se en časnik vstanovil, kteriga namen bi bil o tej reči Slovane združiti. Koliko se po enim, dasiravno ne obširnim časniku v jezikoslovstvu storiti zamore, so nam Slovencam Novice spričevanje; kje bi še mi zadej bili, ako bi nas ne bile spodbudile in naprej peljale! Za tak časnik vstanoviti, bi morebiti Dunaj ali Beč nar boljši mesto bilo, ker ima dosti učenih Slovanov v sebi, in ker bi bilo dopisovanje in razpošiljanje nar bolj olajšano. Ruski časnik so v Pragi menim da ravno zavoljo vpeljanja rusovskega jezika napraviti hotli. Ako bi tedaj staroslovenski jezik bolj sploh dopadel, koliko bi ravno naš rojak, Dr. Miklosiĉ tukej storiti zamogel; tudi v staroslovanskim bi novi pravopis znal mesto dobiti, kakor je bilo prvi pot od ruskiga rečeno. Naj bi pa v začetku še noben jezik kakor vesoljni spoznan ne bil, tedaj pa naj bi se časnik ali v ilirskim, ali v raznim jeziku začel, in gotovo bi se v nedolгим času na eno ali na drugo stran večjina pokazala, po kateri bi se dalje ravnati moglo.“ (Cf. Ljublj. Časn. 1851, str. 294.)

X.

Bilo je majnika l. 1850, da je Slovensko Društvo o svojem letnem zboru sklenilo, dati na svetlo zemljevid vesoljnega sveta v slovenskem jeziku, vzlasti na korist ljudskim šolam, in ponudi se mu v ta namen Podlipski, ter vsled tega sestavi:

- 3) Popis sveta s kratko povéstnico vsih časov in narodov. Berilo mladim in starim. Spisal Peter Hicinger, fajmošter. Na svitlo dalo društvo slovensko. Natis. J. Blaznik v Ljubljani, 1852. 8. str. 124.
- 4) Obraz cele zemlje v dvéh polkroglah. Izdelal P. Hicinger.

P prvi zemljevid v slovenskem jeziku je bukvicam „Življenja srečni pot“ pridjal Slomšek. Srečna in modra je bila misel, naj se napravi zemljevid vesoljnega sveta s kratkim zemljopisom, po katerem se ukaželjni

Slovenec soznaniiti more s svetom. Kako marljivo je sostavljal Podlipski to delo, vidi se iz tega, da je poizvedil krog 4000 krajnih imen, po katerih v različnih deželah mesta, terga in vasi imenuje narod slovenski. Kratka, prav po domače pisana knjižica ima v I. delu zemljopis občni v dveh razdelkih, od sveta in njegove sostave, ter od zemlje, nje poverhine in stanovavcev, v II. pa posebni zemljopis v treh razdelkih, od staroga, sredočasnega, pa sedanjega sveta, kteremu so pridjane zgodbe novega in naj novejšega časa.

Spisovaje omenjene stvari je vmes v Novice l. 11 zapel mično pesmico: „Zadovoljni kmet“. Nekega kmeta je prašal mestjan, kako tako zadovoljno in srečno živi. On pravi:

Družino dobro jez imám,
Imé je hlapcu: *Delajsam*,
In *Zgodejvstat* in *Poznospat*.
Za dekile hoče kdo prašát':
Te *Redovnost* so s *Čednostjo*,
Poterpežljivost s *Pridnostjo*.

In *Pamet* gré voznik z menó
In *Um* je vedni hišnik moj.
Točajka je in kuharca
Pa *Žeja* mi in *Lakota*.
Dve hišni ste mi še v posést:
Molítev je in *Dobravést*,

Te mene ziblujete lepó,
Dokler zaspím zvečer sladkó!

„Besedica o kovanji novih besed“, ktero je spregovoril Podlipski v l. 89, je tako budna in resnična, da naj bi jo pomnili tudi sedanji kovači jezikoslovni. „Če hoče kdo kaj slovenskiga dandanašnji pisati, mu dostikrat težavno z besedo gré, ker sedanje potrebe in okolnosti zares večiga znanja tirjajo, kakor po domače rěči le „hruške pěči“. Pred kakimi leti je še dobro bilo, če je kdo „hruške pěči“ znal, desiravno so že takrat menili, da je boljši več kot to znati; zdaj pa smo od male pečice dospéli k plavžem velicih kovačnic, kjer ni le nekoliko pokovati, temuč večkrat kar naravnost vlivati potreba različnih besed. In o tacih zadévah je težko samimu sebi in pa ljudem vstreči.

Dosti naših bravcov slovenskih bukev ali časnikov, posebno tistih, ki niso nikdar éz berv domače vasi stopili, in se nikdar z nekakošnim pazenjem v drugih krajih mudili, précej vpije nad novo besedo, če je le niso slišali v svoji koči, dasiravno je drugej dobro znana. Če že to pri besedah veljá, ki niso nove, temuč so že od kdaj med Slovenci in v dosti krajih znane, se pri novokovanih besedah ni čuditi, ako nad njimi kdo jezik brusi.

Pomniti je pa vonder tudi kovavcem slovenskih besed, da bi ne samo po svoji glavi ali brez potrebe novih imen kovali, in da tudi ni povsod krivica, ako pri marsikterih novih bukvah slovenski bravci tožijo, da niso razumeli, ker se sme po pravici večkrat misliti, da niso za Slovence pisane, temuč za druge narode. Ako se kaj za naše slovensko ljudstvo piše ga povzdigniti na stopnjo omike, je dobro pomniti, da ni

toliko na tem, ga novih jezikov učiti, marveč ga z novimi rečmi soznani-
ti. Res je scer, da mora tudi naše ljudstvo svoje govorjenje bolj zmno-
žiti in izobraziti; vonder zmirej bo razloček med slovenskim jezikom in
med drugim, kakor tudi razloček v pisanju za učene in za neučene ostati
mogel.

Naš namen ni tû govoriti od nerazumljive soderge, v ktero so ne-
kteri po otrôčje zaljubljeni, ampak mi želimo le memogredé nekaj v
dobro opomniti, to namreč, koliko naj besede drugih narečij pomnoženju
našiga jezika pripomorejo. Skušamo sami, kako naglo se včasih nova,
dobra Slovencu umevna beseda dobi, če se v kakim ilirskim, serbskim,
českim ali poljskim slovníku poiše. Nočemo pa tega terditi, da bi vse
besede le v drugih narečjih iskati bile; veliko jih je in prav dobrih, zla-
sti v rečeh navadne potrebe, v narodu našim po domačih hribih in do-
linah najti samo da jih žalibog! premalo poznamo; k večimu se malo
posmejati znamo, ako besedo slišimo, ki v našim berdu ni v navadi.

Ako pa je potreba v druge narečja seči, pač ni le pri enim ostati,
ampak treba je, da se večidel na vse slovanske narečja oziramo, in tisto
besedo izberemo, ktera se narodnemu jeziku bolj prilaga. Kakó dalječ
so, postavim, Horvatje le s tem od drugih slovanskih narodov odstopili,
ker se preterdo le svojiga o namesti / konec besedi in zlogov deržé, —
njih „živio“, desiravno je občno pravico po svetu zadobilo, je še zdaj
marsikomu med nami tako čudno, da se ne vé iznajti, kakošna oblika
da je.

Mi hočemo s tem le reči, da kakor pri eni reči, tako pri drugi
— le enostranosti ne! Razun slovarjev mnogoverstnih slovanskih jezi-
kov nam staroslovenski slovník dr. Miklošiča k marsikteri besedi dobro
pomaga.“

Marljivo je tudi l. 1852 pisaril in pevaril v Zg. Danico, in vzlasi
o novem letu posvečeval jej pesmice navadno v sonetih, v kterih je o
Mariji opéval tedanje življenje cerkveno. Tako na pr. l. 2: „Marija,
danica belim in černim narodam“, in za naslednje l. 53: „Da-
nici za novo leto“. Krasni ste tudi l. 41 „Lepota Marije De-
vice: O Devica, zvezd kraljica, — O Marija, rajski cvet! — Té lepote,
té čistote, — Kakor tvoja, nima svet itd.; pa l. 44 „Sladko serce
Marije“:

O Marijno serce sveto,
Proti nam ljubezni vneto,
Polno božje milosti,
Polno lepe čednosti!

Naj, Marija! petje moje
Hvali sladko serce tvoje;
Kar se giblje in živí,
Naj ga hvali in častí itd.

Dokaj krepke in ginljive so *tudi l. 4 „Nar dražji rosa
(Solze pokore); l. 14 Od terpljenja Gospodoviga (Poleg latinskiga);
l. 22 Sveto leto; l. 24 K sv. rešnjimu Telesu (S. Tomaža Akvinskiga);

vlasti l. 51 Adventni zdihljeji^a (Cerkvene Antifone O); poslednji na pr. se glasi:

O Emanuel — sam Bog z nami,
 Kralj naš in zapovednik!
 Čaka te ves svet z željami,
 Ker si naš Odrešenik.
 Pridi rešit grešni rod,
 O naš Bog in naš Gospod!

Poslovenil je v istem tečaju po časniku kat. bogoslovstva l. 39 Obhajanje nedelje, in Abisinska cerkev v Afriki l. 46. — „Nedelja je pglavitni in nar starji cerkvenih svetih dni, dan telesniga počitka in duhovniga djanja in življenja . . . Praznovanje nedelje ni samo zapoved iz božjih ust, ampak je tudi naprava v stvarjene reči globoko vtisnjena . . . L. 1832 je angleški državni zbor dal preiskovati, kakošne nasledke de ima, vsih sedem dni v tednu delati; in sklep preiskovanja je bil, de človek sicer nekaj časa neprenehano delo zmaguje, potem pa nagloma opeša in omaga, in zgodnjo smert najde. Dr. Smith, zdravnik v Novim Jorku, piše: „Na Angleškim je dva tisuča ljudi več let vsaki teden po sedem dni delalo, v nedeljo so jim celo dvojno plačo dajali; pa ljudje so bili čedalje slabji, revniši. Začeli so spet le po šest dni delati, in so bili spet boljši in bogatejši. Take skušnje so se storile tudi v Francii in v Ameriki“. Tudi živina potrebuje svojiga pokoja sedmi dan; tako piše ravno ta zdravnik: „Konjev je 120 več let po vsih sedem dni tedna delalo, pa pred časam so pojemali; gospodar je mogel delo spet na šest dni djati, in konji so štirkokrat delj živeli in za delo bili. Dva soseda sta svoje ovce na daljin somenj gnala, eden je šel vsaki dan dalje, drugi je ob nedeljah počival; in ta je ravno toliko dni pred prišel, kolikor je nedelj obhajal; unimu je bila živina vsa opešala“ itd. —

Posebne pomembe zdi se mi pa spis njegov l. 13. 14: „Vošil a zastran katekizma“, po katerem je koj zboljšal katekizem naš slovenski. „Katekizem, piše na pr. Hitzinger ondi, to je kratik, cerkveno in poljudno vreden obsežik katoliške vere, katoliškiga spoznanja. in djanja, v prašanjih in odgovorih . . . Nar kraji katekizem je bil od zgorej dan v desetih zapovedih, ktere je Bog oznanil na Sinajski gori, v očenašu, kteriga je Gospod Jezus Kristus učil, in v apostolski veri, ktero je sv. Duh apostelnam zložiti dal . . . V sedanji red je prišel katekizem, ko so krivoverskimu katekizmu Lutra Martina nasprot izdani bili pravoverski katekizmi: rimski za duhovne pastirje po povelji Tridentinskiga zbora l. 1566, Petra Kanizja l. 1554 in Roberta Belarmina l. 1603. — Gotovo bi katekizem naš bolj svoj namen dosegal, in očitno pričevanje od edinstnosti katoliške cerkve po celim svetu bi dajal, ako bi po pglavitnim redu in obsežku povsod eden bil . . . Pa še naši slovenski katekizmi do

zda j niso hotli med seboj preveč edini biti . . Dostikrat so mogli jezikoslovskim novinam v podsloambo služiti, tukej za nov pravopis, tamkej za nove oblike . . Nemški in francoski se sicer povsod ponujajo, kaj italianskiga in rimskiga pa se raji zamolčuje . . Naj bo dopušeno, nektere vošila zastran dozdanjih slovenskih katekizmov izreči, zlasti v Ljubljanski škofii“ itd.

XI.

L. 1853 je pričel Podlipski slovstveno delovanje s pesmijo „Glosa za novo leto“, kateri je geslo posnel po Prešernovi „Zvezdogledam“:

O lažnivi pratikarji,
Vi lažnivi zvezdogledi,
Vi vremena vsi preroki,
Le vsi pojte rakam žvižgat!

Ni ne pratik v novem leti,
Ni ne pratikarjev šteti;
Vsak bolj modrega se kaže,
Od mirú in vojske laže,
Vsak predjal bi vse na sveti.
Biti dobri gospodarji
V svoji hiši pa ne znajo,
Vprek in križem vse ravnaajo.
Ne bodite več čenčárji,
O lažnivi prátikarji!

Razumejo modrijani:
Kaj obraz nebá oznani,
Kaj prinašajo planeti,
Kaj pomenijo kometi,
Mlaj in šip kaj dela brani.
Vražniki so pa besedi,
Ki zadeva vednost pravo,
Za življenje ima veljavo.
Slovo dajte svoji zmedi,
Vi lažnivi zvezdogledi!

Vreme vedeži sledijo,
Vse naprej od njega učijo;
Dajo vest od zgodnje zime,
Spet od treskov in uime,
Dež in solnce v red verstijo.
Čas pa gre ko vód potoki;
Mar jim ni, da se spreverne,
Da se vse za njim oberne.
Nam ne boste več poróki
Vi vremena vsi preroki.

Bo li novo leto bolji?
Bo li vsakemu po volji?
Kdor sejal bo seme blago,
Žel bo truda klasje drago,
Na človeštva velkem polji;
Šel lenuh bo lačen žvižgat.
Vsak po pameti se trudi,
Časa dražega ne mudi!
Leni pojte rakom žvižgat,
Le vsi pojte rakom žvižgat!

Konec preteklega leta že je razkazoval, da z zedinjenimi močmi se mnogo stori, in v Danici l. 47 popisavši „Pobožne društva“ je naslednje leto l. 16 spregovoril „Besedo o bratovšini ss. Cirila in Metuda“, na katero se je sedanji čas jel bolj ozirati. Slovenski rojaki se trudijo v Ameriki, v Afriki i. t. d. „Veliko slovanskih bratov, pa vernih katoličanov prebiva v Turčii v veliki stiski, med ropanjem, požiganjem, tepenjem, morijo; malo štejejo duhovnih pastirjev med seboj, slabe ali celo poderte so njih cerkve in kapelice za božjo službo. Ali bi ne bilo tudi tem, nam še bližjim bratom kaj pomagati? in sicer ne samo z molitvijo, ampak tudi z denarno pomočjo? . . Ali bi tukej ne zamogla bratovšina sv. Cirila in Metóda svojiga perviga namena razširiti,

molitve tudi na stiskane katoličane obračati, in denarne ali drugačne doneske za-nje nabirati?" . .

Mična in priserčna je l. 17 po napevu „Lepo jutro je“ v Drobtinica h l. 1851 zložena „Otrokova juterna pa večerna pesem“ :

Šla je černa noč,	Srečno je končan
Dala božja moč	Spet ta božji dan,
Beli dan je spet;	Vse počivat gre;
Vnovič oživim,	Ko je noč okrog,
In se veselim	Sam, o ljubi Bog!
Lepih mladih let i. t. d.	Čuješ ti za mé i. t. d.

Priserčna je l. 18 „K detetu Jezusu“ in l. 51 „Od ljubezni Jezusove“ ; vzvišana pa poleg sv. Alfonza l. 19 „K svetimu Duhu“ :

O želje in upi posvetni, bežite;
Nasitvati druge, le druge hitite,
Se v duši mi dalje nikar ne mudite;
Vé razveseliti ne morete me,
Perserčno veselje sam Bog le mi je i. t. d.

Jako živa se mi zdi tudi v Novicah l. 18: „Podobe življenja“ :

Pri studenčki je sedelo	Poleg reke mož postava,
Ljubeznjivo detice,	Gleda njeni silni tek,
In je gledalo veselo	Tam se v tmine zakopava,
Teči valčke sreberne.	Tam ji stopa hrib navprek.
Bili so mi podarjeni	Človek dela in se vpira,
Taki dnevi nekedaj,	Ne miruje noč in dan;
Kakor čist vir neskaljeni,	Marsikaj mu pot zavira,
Pa pretekli so sedaj.	Mnogokrat je goljufan.
Za potokam se sprehaja	Starček kraj morja počiva,
Zal mladeneč ne misleč,	Kjer se vode stekajo;
Da za valam val odhaja,	Solz mu oko zaliva,
In se ne vračuje več.	Ker mu leta minejo.
Tako mine čas mladosti,	Kakor se čez sinje morje
Dan za dnem se posloví,	Unstran vidi boljši kraj,
Tako zginejo sladkosti,	Tako pa življenje gorje
Od nikoder sem jih ni.	Kaže tam presrečni raj.

Posebno marljivo pa je obdeloval to leto domače polje zgodovinsko ter budil rojake k vzajemnemu preiskovanju. Prepirajočim se o Ljubljani je spregovoril v Novicah najprej l. 19 „Nekaj od Navporta in Ljubljane; potem pa v l. 56: 1) Lobia, ktero mesto jeto? ali ne Ljubljana?“ v zlasti po „de Rubeis Monumenta ecclesiae Aquilejensis;“ 2) l. 57 „Ostanki rimskih cest po Krajskem;“ 3) l. 58. 61 „Kaj g. Terstenjak od Lobie in Santika pravi.“ Po razglašenem njegovem dopisu pravi:

„Sploh g. Terstenjak veliko veselje nad tem naznanja, da bi se domorodci več na polji starozgodovinskem trudili. In res je to kaj bolj

želeti posebno na Krajskem. Korošci se že davno trudijo o zgodovini svoje dežele, in lepe dela so že na znanje dali, tako o politiški kakor o cerkveni zgodovini. Pri nas se pa od Linhartovega in Vodnikovega časa le bolj počiva. Društvo zgodovinsko v Ljubljani si prizadeva svoje donesti; pa na njegove dela se malo gleda, ali se jim še kakih drugih nameni podkladajo. Nečem s tem terditi, da je vse prav in gotovo, kar spisi zgodovinskega društva prinašajo; pa ravno tak malo in prazno tudi ni.

G. Terstenjakovi spisi o starozgodovinstvu so pač sila imenitno in važno delo. ne samo za radovednega zgodovinarja, in sploh za omikane- ga Slovenca, ampak tudi za bogoslovca, ker ga učijo, na kakošno polje so prvi oznanovavci sv. evangelija svoje seme sejali v naših krajih; namreč ne samo na rimsko-gerško, ampak tudi na slovensko-indiško basno- slovje. Pri vsem tem so menj pozvani, kakor bi bilo prav.

Zgodovinske reči naše dežele pa bi se imele tudi priprostemu ljud- stvu bolj prisladiti; rado posluša kake stare zgodbe in pripovedi dosti- krat domišljene; naj pazi tudi na gotove in resnične zgodbe svoje domačije, da zna tudi kake najdene starine prav ceniti, bodi si kamne ali denarje.

Nektere reči naše zgodovine se tudi prav lepo v otroške kerščan- ske nauke vplesti dajo. Na primeru: pripovedujemo otrokom, kako so kdaj narodi pravega Boga pozabili, in malihe častili; kdo bi zraven ne pristavil prašanja: kako je to v naših krajih bilo? Naj povémo, kako so bili naši stari nespametni, da so solnce kot boga častili; naj povémo, da sedanji kres, ki ga otroci zdaj veselo žgejo s. Janezu v spomin, so kdaj mertvemu solncu kurili; naj razložimo, da baba, katero še v ka- kem kraji za igračo v vodo nesejo ali pa žagajo, je po nekdanjem mne- nju na boginjo zmišljeno merzle zime kazala, in drugo tako. Naj pristavimo, da vsi moramo Bogu hvaležni biti, ker zdaj živimo v luči prave vere; bi otroci tega ne poslušali, ne pomnili radi? Ali drugo: Pripovedujemo, da aposteljni so šli po Gospodovem odhodu po celem svetu, oznanovat sv. evangeli; kdo ne bo prašal: ali je kateri apostelj tudi v naše kraje prišel? Naj povemo, da sv. Marka je bil v Ogleji, da sv. Peter je obiskal za njim nove cerkve v Primorji; naj razložimo, da so po tem sv. Hermago- ra, in pozneje sv. Pavlin, sv. Rupert, sv. Virgili, sv. Ciril in Metud pra- vo véro pri nas oznanovali: ali to naših otrok ne bo veselilo? Gotovo da! S tem bo zgodovina bolj domača postala, namesti da je zdaj tako ptuja, kakor iz neznanega sveta!

V l. 66 preiskuje: 4) Kaj je ajdovski zid za Verhniko? l. 71. 72: 5) Ali se je duhovna oblast Solnograških škofov kdaj na Krajsko stegnila? l. 91: 6) Kje sta kneza Privina in Kocel imela svoje posestvo? l. 101: 7) Kaj je slovenski narod Oglejskim patriarhom hvale dolžan? in l. 104: 8) Dva do zdaj zamolčana kraja na Kranjskem v rimskem času (Acervo in Crucium na tabli Peutingerjevi).

Ker so v slovenski pisavi prikazovale se mnoge razlike, je v l. 90 k slovniskim pomenkom A. Olibana opomnilo vredništvo, naj bi se v občni prid oglasili veljavni možje, da bi dognalo se kaj stalnega in različne pisave (na pr. ia — ija, u — v, lj — nj) kolikor moč se zedinile „sine ira sed cum studio“; se za Metelkom (cf. Jezičn. I. X.) v l. 94 oglašil udi Hicinger „Slovniski pomenki“ (k sostavku v 90. listu) češ: „Ne mislim, da bi bil s tim spisom vse dognal, ker se do zdaj še nisim šted med opravičene slovnicarje; pisal sim tukaj bolj, kakor sim po drugih možéh posnel; ako pomaga kaj k edinosti — prav“.

„So marsiktere navade med našimi ljudmi, ali prav za prav razvade, ktere se zavoljo stariga zgleda na pol nedolžne štejejo, so pa prav za prav zavoljo nevarnih okolišin in nesrečnih nasledkov rade zlo pregrešne . . . Včasih kratka beseda več velja, kakor dolgo govorjenje; tnektere stare nauke vzemite tedaj v kratki novi obleki,“ piše v Danici i. 21 ter pod naslovom: „Stare resnice — novi pregovori“ po kratki razlagi podaja pregovorov nasledujo osmorico:

1. Kjer proso se mane,	2. Rad, kjer lan se tare,	3. Večkrat dviški cveti
Čistost slabo obstane.	Zdravi um se stare.	Se usušé v snožeti.
4. Spola zmes, in vino	5. Božji strah je v zgubi,	6. Sramožljivost v šumu in plesi
Je za greh edino.	Kjer se kvanta ljubi.	Rada v prodaj se obesi.
7. Skupšine ponočne	8. Slabo znanje veže	
So zaderge močne.	Pogubljive mreže.	

L. 41 je opisan „Bonard, nov marternik v Kitaji“; l. 35 pa je ob kratkem naznanjen po njem „Sad duhovnih vaj“, ki jih je tedaj za o. Sartorijem pod o. Serapionom s svojim vikšim pastirjem Antonom Alojzijem drugikrat obhajala duhovščina v Ljubljani. Kako blagovito so poprijele tudi Podlipskega, vidi se iz pomenljivega soneta njegovega v istem listu, kteri se glasi:

Duhovne vaje.

Kadar proti sovražnik grozoviti,
Vojake svoje vkup sklicuje,
Delí orožje, serca navdušuje,
Učí, veléva, kako prav se bití;

Sovražnik duš ne da se pomiriti,
Se vedno zoper božji ljud vojskuje,
Zdaj zmote, zdaj pohujšanja vzdiguje,
In ga želi seboj vred pogubití:

Pospéh duhovni vojski srečin dati,
Pastir preskerbni svoje tudi zbere,
Za serčin, stanovitin boj jih vžgati.

Naj vsak očisti se, za Bóga vname.
S tem moč pekla sam v sebi pred zatere,
Potem spet za ovčice boj povzame.

XII.

»Spomnite se imenitnosti del pokojnih očetov,
Cénite vrednosti scer roda sedajnjiga tud;
Kdor zaničuje se sam, podlága je tujčevi péti.«

Tako je slavni Koseski bravecem Novic klical v spomin h koncu leta 1845, in verli Hicinger je v začetku l. 1854 rojakom svojim, po novem kopernečim, zagodel jo po švedski šegi v alliteraciji, ki biva v tem, da se v začetku verstic in besed povračujejo enake tihnice ali soglasnice, na pr. d, l, st, v, itd. v krasni pesmici:

Novo in staro.

Dan se za dnevom	Kmetič poskuša	Celo že citre
Dalje pomika,	Kmetovati bolje,	Cene so nove;
Leto za letom	Manj si ni vmišljaj	Pesnik še poje
Lahno poteka.	Modri Egiptčan.	Pesme s Homerjem,
Staro odstopa,	Stavbe prostrane	Slikar tu stvari
Stvari se novo;	Stavi umetnik;	Slavno podobo;
Vendar se vrača	Gleda pa v zglede	Zad se ozira
Vedno še staro.	Glavnega Rima.	Zmiraj v Apela.
Svetlo zdaj sije	Mnogo spreminja	Naj pa kdo najde
Solnčice mladim,	Mestnik obleko;	Novega res kaj,
Gorko pred grelo	Staro pa suknjo	Pot mu napravlja
Glave je sivčkom.	Samo prevrača.	Prednikov delo.

Svoja naj slava
 Staremu bode!
 Nič se ne znižaj
 Novega vrednost!

Nikjer se ta resnica ne pojasnuje tako očitno, kot v zgodovini vzlasti v zgodovini svete katoliške cerkve, in ravno to leto doverši Podlipski svoje največe l. 1849 pričeto delo slovensko:

5) Zgodbe katoliške cerkve. Spisal Peter Hicinger. V Ljubljani, 1849. Natisn. Jož. Blaznik. 8ⁱ str. 402.

Kakor je bilo že omenjeno, je Zg. Danici za doklado spisoval dogodbe svete cerkve od začetka do najnovejših časov, ki so v 150 zvezkih ponatisnjene še posebej po 1 glđ. 20 kr. dobivale se pri M. Gerberju. Krasna ta knjiga, namenjena sploh slovenskemu ljudstvu, koristna pa tudi učenim, ima po kratkem vvodu in po pripravljani na Odrešenika in njegovo cerkev str. 28 zgodovino Kristusove cerkve razloženo v IX. dobah (I. 1—100, II. 314, III. 500, IV. 800, V. 1073, VI. 1294, VII. 1517, VIII. 1792, IX. 1854) tēr bi v rokah dobrega učitelja dobro služila pri zgodovinskem podučevanju celó v srednjih šolah, kjer jo pa, žali Bog! pozná le malokdo.

Kakor sveto cerkev, tako je rad popisoval Podlipski svojo domovino slovensko, in ko je l. 1852 dr. V. F. Klun, tajnik Društva Zgodovinskega, na svetlo jel dajati „Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain“, pridružil se mu je v 2. in 3. zvezku l. 1854 koj tudi on. „Če kdo zasluži ime neutrudljivega domoljuba, pišejo Novicel 15, ga zasluži Hicinger. Živa priča tega sta spet njegova sestavka

ki ju je izročil temu arhivu, katerih eden popisuje cerkveno razdeljenje krajske dežele od prve vpeljave kristjanstva noter do današnjega časa (III. S. 76—120), — drugo pa povestnico kartajzerskega samostana v Bistri (Freudenthal, IV. S. 120—140). K prvemu spisu je izrisal g. Hicinger tudi zemljevid krajske dežele v srednjem veku, in pa zemljevid krajske dežele po osnovi škofijstev od l. 1462 do 1787. Koliško delo, spraviti vse to skupej, in vrediti tako izverstno! Svesti smo si, da vsak zgodovinoslovec bode hvalil ta donesek, in da tudi naši duhovni gospodje, katerim je količkaj mač bolj natanko poznati domačo zemljo, na kateri se trudijo v nogradu Gospodovem, ne bojo le z veseljem brali teh spisov, temuč bojo hotli ta zvezek svoj lasten imeti⁶.

Po Novicah je to leto v zgodovinskih rečeh spisal: 1) Nekaj od Cerknice in Loža l. 41, 42; 2) Rimski zidovi v Hrušici l. 90; 3) Od Vipavske doline l. 104. Bolj določno popisujeta to stran v naslednjem tečaju sostavka: Še nekaj od Vipave in starih rimskih zidov l. 10, pa l. 56: Rimski ostanjki pri Ajdovšini. — V Danici pa je v 1. l. v tercinah lepa pesem: „Cerkev v začetku leta 1854“, kjer opéva njeno veselo razširjevanje in vterjevanje po vsem svetu, posebej po deželah evropskih, ter pravi k sklepu:

O sveta Cerkev, mati naša mila!
Lep del nebeški ženin ti daruje,
Oblast narodov že si pridobila,
Gospodstvo cele zemlje te še dočakuje.

Po doveršenih zgodbah vesoljne cerkve je marljivo preiskoval cerkvene zgodbe po svoji domovini, in koj v 4. listu priobčil: Dva znamenita lista sv. Hieronima a) do devic Emonskih in b) do Antona miniha (Valvaz. I, 11. 12); l. 14: Sv. Pavlin, Oglejski patriarh, apostelj slovenskega naroda (Po Bolandistih); l. 26 je pa pod naslovom: Nekaj iz slovenske cerkvene zgodovine razkazal I: Kteri aposteljni in učenci Jezusovi so prišli do slovenskih strani, l. 1855 pa II: Kteri škofje so bili na slovenski zemlji v prvim času keršanstva l. 15—42, v naslednjih razstavkih: 1) Akvilejski škofje in patriarhi, 2) Škofje, Akvilejskemu stolu podruženi, 3) Škofje drugih pastirskih stolov, 4) Manjši oddelki škofij ali fare.

Leto 1854 je v cerkvenem življenji vzlasti znamenito, ker se je tedaj pobožna ménitev o Mariji brez madeža izvirnega greha spočeti povzdignila v versko resnico. Preden se je to 8. decembra storilo, razkaže Hitzinger v izverstni znanstveni razpravi l. 47, 48: Marija Devica brez madeža spočeta po pobožni misli vsih časov, in l. 49: God spočetja Marije Devce na Slovenskim zgodaj

znan. Rad je popeval Marijo že prej; kaj še le o tej priliki! Obhajali so 11. septembra na prijaznem holmcu prijateljsko veselico trije dobro znani domoljubi in po dogovoru v spomin tega snida dali v Danico l. 42 skupaj vsakteri svojo pesmico: Slava Marii, naši Materi. Res „Kakor pri maši slovesni z leviti — Trije duhovni pri oltarji stoje“ (str. 184), je v onem listu na eni strani »Tebe, Marija! želim poslaviti, — Šopek cvetlični prinesem Ti v dar« itd. zložil A. Praprotnik, na eni strani »Tebi, Marija, o Mati premila! — Rad bi jest pesmico novo zapela« itd. zložil J. Volčič, v sredi med obema pa „Slava Marii v nebesih visokih, — Kjer se z Zveličarjem vred veseli“ itd. zložil P. Hicinger. Vsem trem je ranjki Gr. Rihar naredil primerne napeve, in vse tri se še zdaj rade pojó. — L. 48 je poklonil še posebno, v kateri se opéva „Slava Marii o prečistim spočetji“.

Razun teh so v tečaju 1854 natisnjene še „Od terpljenja Kristusoviga l. 14, Češenje presv. Zakramenta l. 24, Miserere: Usmili se“. Petdeseti Davidov, četerti spokorni psalm l. 31, s prvo in zadnjo sloko n. pr.:

Oh! usmili se me, usmili,	Ravnaj z nami milostljivo,
Moj Gospod in Bog premili!	Daj nam blagor dobrotljivo,
In z obilno milostjo	De prejemal boš dari
Zbriši mi pregreho vso itd.	Hvale, slave in časti.

Kedar se je veroznanski učenik Jož. Globočnik imel podati v pokoj, poklonili so mu gimnazijski učenci v spomin spoštovanja in hvaležnosti pesmici l. 29, 30 in to hvalno djanje je Podlipskega ganilo tako, da je za odgovor l. 41 zložil pa prav ginljivo „Poslovilo učenca in učenika“; in l. 51 slavno pesem prevzvišenemu Antoniju Alojziju, škofu Ljubljanskemu in knezu, v spomin petdesete obletnice nove maše 17. grudna 1854. — Naslednje leto je v Danici l. 23: V god presvetiga Rešnjiga Telesa (Poleg nemškiga), in l. 30: Od Marije Device na Zaplazu, n. pr.:

Sred gojzdičev, vinskih gričev
 Hribec lep zelen stoji,
 Kjer zvolila Mati mila
 Si je v novo kraj časti itd.

Prejšnje leto pa je v Novicah l. 28 po stari narodni popravil legendo „Limbarska gora“, po kateri je prevzetnica zastonj zdihovaje klicala:

»Pomagaj, Bog! svet Valentin,
 In brat njegov, svet Peregrin!«

Jako živa in v duhu narodnih je l. 66 zložena tudi pesmica „Žanjice“, kateri se na primer glasita prvi in slednji razstavek:

Izhaja svetlo solnčice,
 In megla preč beži,
 Škerjanček že oglašá se;
 Kaj tukaj vse moléí?
 Oj Micka! si ti tičica
 Si ktero zmislila?
 Jo berž zasukajte, dekličí, na glas;
 Veselo spevajte, ker mlad je še čas itd.

Požeta zdaj je njivica,
 Potile smo se res;
 Pa zlata je pšenica
 Ki lulike ni vmes.
 Še ena žetev čaka nas,
 Pa kakšna? — zadnji čas.
 Hranila pšenica se v žitnico bo;
 Naj vzame dušica se v sveto nebo.

XIII.

Da bi v deželskih in duhovskih razmerah nekoliko bolje opisal svojo domovino, popotval je Podlipiski, kolikor je utegnil, po Kranjskem in bližnji sosesčini, opazoval znamenitosti, zapisoval jih, pa tudi sporočal o njih koj v Novice ali Danico, kjer je več manjših dopisov njegovih vzlasti v tej dobi zdaj „od Verhnike, Zatičine, Dolenske strani, zdaj od Škofje Loke, Poljanske doline, iz Kranjske okolice, zdaj od Loža, z Notranjskega, starost nekterih far na Teržaškem in Goriškem“. — Bilo je tudi l. 1854, da je „Catalogus Dioecesis Labacensis“ precej zboljšal in so hvalno omenjati ga jeli celó drugod.

Tedaj so jele slovéti verlega Davorina Terstenjaka zgodovinske preiskovanja, ki jih je priobčeval tudi po časnikih, največ po Novicah. Hicinger, ves vnet za take stvari, l. 42 opominja in prosi, naj bi naši ljudje, tudi neučeni, kaj več gledali na najdene stare reči, bodo naj si kamni z napisi, ali posode, denarji ali pisma, češ, koliko se časih posname, razjasni in dokaže iz njih. G. Terstenjak veliko piše od nekdanjega stanovanja Slovencev v naših krajih. Na koga opira svoje dokaze, poprašuje v sestavku „O gosp. Terstenjakovih spisih“. Največ na stare rimske kamne. Tako pojasnuje tudi Slovencev in Slovanov basnoslovje, in prevažni so njegovi spisi na dvojno stran, za svet učeni in za ljudstvo prosto. Ne bilo bi napačno; ako bi g. Terstenjak s svojim razlaganjem ali sam stopil pred učeni svet nemški, ali ko bi kdo po poglobitnem obsežku, kar je brez dvoma in do dobrega dokazano, v pokušnjo dajal nemškim bravcem. Društvo Zgodovinsko, si misli, naj bi pospeševalo tako delo; ker pa ni bilo lahko, lotil se ga je sam in pridobil tudi preiskovatelja, da je poslal časih kak spis v „Mitth. d. histor. Vereins“. „Der gelehrte, für die heimatlliche Geschichtsforschung rastlos thätige Hützinger, pravi ondi tajaik njegov dr. Klun, hat die schwierige Aufgabe übernommen, das deutsche Publikum von den Resultaten der slavischen Forscher, insbesondere Terstenjak's, in dieser Frage in Kenntniss zu setzen“ itd.

Pri vsem tem dokaj sitnem nemškem spisovanju je pa, skoro bi dejal, še bistreje pazil na slovenščino samo; vsaj mu ni ušla nobena bolj nova ali posebna prikazen v slovenskem slovstvu, da bi je tu ali

tam zaznamnjaj ne bil. Naglo se je spreminjala slovenščina v pisavi, in pisarilo se je marsikaj še o čerkah ali pravopisji, o novih in starih oblikah iga-am, ega-om, oj-oj, o glagolih doveršivnih in nedoveršivnih itd., kar je povedano že v prejšnjih Jezičnikih. Muhast še po Čbelici jame Znojemski kovati ter streljati po Novicah l. 1854 „Dobrovoljne pušice“ v prijetni, časih prav novi in bistri obliki, s potrebnimi opazkami, n. pr.:

1. Slovenski stric.

Triolet.*)

Slovenski stric bi pisal rad,
Ne vé, kako da bi naredil;
Vse, kar oblik in čerk je zvedil,

Slovenski stric bi pisal rad.

Med stolov pet pa v sredo sedil**),
In kmalo skor bi šel v prepad.
Slovenski stric bi pisal rad,
Ne vé, kako da bi naredil!

*) Triolet je mehek pušičar, po šegi romanskih narodov, ki šteje 8 verstic, kiere so tako sestavljene, da se prve dve v sredi in na koncu povračujeta.

**) Po navadi pravijo: da se kdo med dva stola na tla usede; pa — greški stari bogovi so imeli le en obraz, latinski Jan je imel dva, slovenski bogovi pa so imeli po več obrazov, in — ravno tako je že zdaj s slovensko slovnico in s slovenskim pravopisom. Res, da naša naj večja moč je — v praznem prepiru in razdruju!

2. Slovenski abecé.

Kdaj so rekli: abecé,
Krave več so kot ovcé.
To je: brat, od čerk naprej,
Le po bukvah dalje glej!
Zdaj bolj moder rod je že:
Vedno misli v abecé.

Slovenec za duha

Pa boljsega kaj zna,
Za čerko le je vnet!

3. Čerka in duh.

Da čerka le mori,
In duh duha živi:
To kliče celi svet;

4. De gustibus non est disputandum.

Terst in Gorica derži se bolj stariga,
Pravi še: našiga glasa, ne kviri ga!
Kakor ga slišim, tak pisal ga bom.
Štajer in pa Goratan če le novega,
Hoče za vse vse slovenske sinove ga;
Meni, pri njem da slovenski je dom.
Rod je ubog! še Ljubljana razčesa ga,
Grabi za leviga, prima za desnega,
V sredi, ne vé se ediniti s kom.*)

*) Znojemski — pisatelj teh pušč, proslovenjen Nemec, noče nikogar žaliti; za-se ne vleče na nobeno stran; piše marsikaj po slovenski, pa s tim pravopisom, s katerim mu kdo veléva; méni namreč: „čerka mori, duh le živi“, in da „v potrebnih rečeh naj vlada med nami edinost, v dvomljivih prostost, v vseh ljubezen“.

5. Pogovor dveh Slovencev.

A. Brate, kje si spal nicoj?
B. Ovdé spaval Podgoroj.
A. Koga kličeš, brate moj,
Kakor čednik s svojim oj?
B. Kajti s svojoj materjoj
Gledal sem, kde dom je moj.

A. Kteri zleg je nad teboj,
Brate, da spet kličeš joj?
B. Kak bezumen guč je tvoj!
Pitaš s takoj čudnostjoj.
A. Meniš, um sem zgubil svoj?
Le ne vem, s čem ti nicoj
Si se pital, brate moj,*
Tak je čuden govor tvoj.

*) Morebiti s čerkami, ker jih ima toliko v ustih; ta oblika storivnega nima enakosti v nobenem narečji; staroslovensko in rusovsko sicer storivnega bolj iztezuje, pa malo drugače.

6. Celtogermansko.

Čudno le mešajo
 Modrim se glave,
 Vedno spreminjajo
 Temeljne stave.
 V časih veljalo je
 Indogermansko;*
 To je kazalo se
 Kaj veličansko!

Samo naroda dva
 Tam od izhoda
 Vredna spomina sta
 Sem do zahoda!
 Kadar pa vstajajo
 Zoper slovansko,
 Vsprot mu le stavijo
 Celtogermansko.**)

Glej jo zamišljenost!
 Vse si lastijo;
 Tukaj pa malenkost
 Z drugim delijo.

*) Kadar se je spoznala sorodnost ljudstev, ki stanojejo od Inda čez perzijske puše, Kavkas in Helespont do atlantskega morja, se je za to sorodnost izbralo ime „indoevropski narodi“. Zdaj velja tudi beseda „zahodni in izhodni ariški narodi“, pa na Nemcih je bilo „indogermanski“.

**) Beri kdo Knabelnove ali pa Muharjeve spise; v vsaki drugi verstvi stoji „celtischgermanisch“.

7. Verba movent, exempla trahunt.

(Nov. 1856. I. 15.)

Slab le bo uk ostal
 Samo v besedi,
 Če ne bo poterdval
 Tudi se z zgledi.
 Srečen si, glagol ti
 Nedoveršivni!
 Nima čez te moči
 Več doveršivni.

Zgledov nabranih je
 Za te gotovih,
 Kar je le našlo se
 Starih in novih.
 Vreden je več ko vsi
 Ta morebiti:
 Pravde da za te ni
 Moč doveršiti.

8. Vožnja slovenščine.

(Kolod. Blejweis. I. 1856.)

Kdaj so počasi jo
 Vlekli volički,
 Zdaj pa jo peljejo
 Čili konjički.
 Mnogo voznikov je,
 Kdo jih če šteti!
 Isejo križem se
 Vsi prehiteti.

Stranski tam hoti kriči,
 Bistahor! prednji;
 Stranski tà zene hi!
 Stoj! ha! poslednji.
 Čudno! da dalje gre,
 Da se ne zverne,
 In da se skoraj že
 Vse ne razterne!

Kakor je marljivega Hitzingerja, ki se je letos sim ter tje preslovenil v Znojemskega, dražila in poprijemala v slovenski književnosti nenavadna nesloga; tako ga je v nemala in povzdigala nenadjana novica, da ima priti na svetlo slovar Vodnikov na stroške plemenitega knezoškofa Antona Alojzija, in po sklepu društva sv. Mohora v Celovcu celo sv. pismo, po razlagi Aliolitovi, toda v besedi in obliki drugim Slovencem

vzajemni. Vodnikov naslednik in častitelj je o prvi novici zložil v Novicah l. 1855: „Koleda za novo leto“. Pri Županu v Zlati vasi popevajo med seboj to veselico „Župan, Učitelj in Pevec“, kajti „S predragim slovníkom vred, se mi zdi, — Da Vodnikov duh se zdaj v novo glasi; — Spodbuja rojake s staro močjo, — Iskati svoj blagor z vso skerbjo“. In z Vodnikom poje Slovincu naposled pesnik goreč: „Za uk si prebrisane glave“ itd.

Preden je mogel izvediti Znojemski, da je knez Anton Alojzij sklenil v Ljubljani dati na svetlo sveto pismo stare in nove zaveze z razlaganjem po Aliolitu v jeziku slovenskem; je prevesel sklepa Mohorjevega Društva zapel jo v Nov. l. 25: „Res Dobrovoljka“.

9. „Viribus unitis“.

Naš apostelj svet Cirill!
Naš apostelj svet Virgill!
Kdaj sem slišal prve glase,
Druge slišal druge čase.

Pač zavisti v raji ni,
Ko se ta pred tem glasi:
Pa na zemlji ni pravica,
Kadar se molči resnica.

Se ravna zamuda zdaj,
Družtvo zbrano je tedaj
Svetemu Mohoru v slavo
Za pobožnih knjig napravo.

Sem pa mislil: »Bil je mar
Sveti Mohor slovníčar?
Znal je samo uk. veseli,
Znal je sveti evangeli«.

»Tu pa kdo ko iz slóvnice
Uči vseh jezikov se!
To ni svetega Mohora,
To bo žalega razpora.«

Zdaj pa me razveseli
Glas, ki budno krog hiti:
»Razna moč se bo združila,
Delo važno doversila.«

Pismo sveto, ki deli
Eno vero zemlji vsi,
V enem duhu se tolmači,
Se beseda tudi enači.«

Res da čerka le mori,
Da le duh duha živi;
Kot telo pa duši služi,
Tak se čerka z duhom druží.

XIV.

„Vsak narod, ako se sam kaj čuti, si skuša svojo staro zgodovino bolj razjasniti“. Kdo bi Slovincem zameril, ako tudi oni želijo v tame svojega nekdanjega časa več svetlobe pripraviti? Ptujci zgodovinarji jim vedno to oponašajo: „vaši predniki so še le v sredi 6. stoletja v te strani prišli; pred so stanovali unstran Donave, unstran tatranskih hribov“. Slovincem nasprot lastna zavest pripoveduje, da sedanje selišča jim niso bile nikdar ptuje, temuč da je že od pravega tukaj njih rod stanovak. Pa komaj se kak Slovenec to na glas izreči prederzne, že nasprotnikov cela truma zakričí: „Kaj si neki ti Slovenci domišljujejo? Celti so bili kdaj tukaj, Germani so bili kdaj tukaj, za Slovence tedaj ni bilo mesta!“ Pravda o tej reči se je poslednji čas živo vnela, in „Novice“ tudi svoj del prinašajo, da bi resnica zmago dosegla. Vendar v sredi učenega

prepíra marsikteremu bravcu ni konec očiten, v ktereга se mnogoteri dokazi obračajo; sledeči spisek hoče nekoliko stan te pravde pojasniti, in sicer v več posamskih vprašanjih.“

Tako se glasi vvod premožnemu spisu: „Slovenščina v starem času“, v katerem je Podlipski po najboljih virih in v doveršeni obliki pojasnoval ono pravdo v l. 23—30 s posebnim Pristavkom l. 31—33, in z njim se v istem tečaju 1855 živo strinja izverstni sostavek l. 75 do 77: „Nemci so začeli spoznavati Slovence“.

Pervi spis se obravnava po naslednjih vprašanjih: 1) Kdaj so Celti, in kdaj Germani posedli južnodonavske strani? — 2) Kteri narodi so pa bili pred prihodom Galijanov med Donavo in jadranskim morjem? — 3) Ali so Celti morebiti vse te narode zaterli o svojem prihodu? — 4. 5) Kako je stala sedanja slovenska zemlja ob času Rimljanov: a) Norikum, b) Panonija, c) Ilirija z Dalmacijo, Liburnijo in Japidijo, d) Italija z Istrijo in Karnijo? — 6) Ali je v starem času med Donavo in jadranskim morjem bilo katero ljudstvo slovenskega rodu: a) Staro izročilo in stari spominki, b) Vera starih tukajšnih stanovavcov, c) Lastne imena že kdaj tukaj navadne? — „Na koncu celega sostavka bi pač utegnil slehernega domorodca poprašati: Ali starost slovenskega rodú po vsem tem ni že toliko obilno dokazana, da ni nikakor nad njo dvomiti? Res še ni vse dokazano — res da to in uno se utegne pozneje še drugač pokazati; vendar slovenska zgodovina je do zdaj velike korake na dalje storila, in če vsakteri, komur je dano, dela po svoji moči, sme se če dalje lepši pospeh upati. Res da zgodovina in slovnica same še ne daste vsega blagra; pa naj se v drugem tudi marno napreduje, po tem bo lepa, blaživna celina skupaj“.

Pristavek k spisu „Slovenščina v starem času“ ima pa v sebi 1. Latovski jezik („Litičastite lodgospote lošterfajmote itd.; kteperipi jepezipik jepe papa topo“ itd.); 2. Hrib Cetius; 3. Ostanjki starega slovenskega basnovérstva. — Še en pristavek k „slovenščina v starem času“: Brezimno ljudstvo. — Marsikaj se je že odgovarjalo na vprašanje, katero ljudstvo je našo domovino nekdanj v lasti imelo; zdaj pa je neki dohtar Weiss, kakor se je govorilo v zboru zgodovinskega društva štajarskega, odgovoril, čujte! nato: „Brezimno ljudstvo — ein namenloses Volk!“ „ljudstvo, kateró ni poznavalo ne železa ne jekla, ampak je rabilo kamnjeno orodje!“ — Celó v pesmici se pokrega nad njim, ter potem nad nekterimi Slovenci, Hicinger, češ:

Mož ta res je temeljit,
V veke bo de naj slovít!

Ker imena *on* ne vé,
Ljudstvo je zgubilo imé.

„Vendar jez se ne čudim, da omenjeni učenik vesoljne zgodovine nahaja brezimno ljudstvo v naši domovini za nekdanji čas: ako premišljujem, da bomo skoraj brezimno ljudstvo še za sedanji čas. Zakaj Šta-

jarcu in Korošču hoče biti večkrat ptuje, kar se na Kranjskem piše, in Kranjec spet ne uméva, kar se v Goratanu ali v Štajarji izdaja. Mislili smo, da smo vsi slovenskega rodu, pa odkritoserčno povém, da se mnogi mnogi ne bomo več k temu rodu mogli šteti, zakaj mnozih „slovenskih bukev“ nismo v stanu brati, s toliko nepotrebno novimi besedami in zoperno nerodnimi oblikami so pisane, in hudi spet ne bomo mogli biti na nikogar, ako bi pisal „krainische Sprache“, „windische Sprache“, kakor se je pisalo popred, ko se ni hotelo znati vesoljno ime; zakaj

Mnogotera je učilnica,
V vsaki druga slovnica,
Druga abecednica,
Druga verska knjizica.

Mnogotero je pero,
V drugi roki sleherno,
In drugače vrezano,
Vsako svojoglavno zlo.

Ako smo za blagor slovenskega naroda res vneti, mislim, da mora pri vsi naši pisavi to vodilo veljati: „ne prizadevajmo si izobraziti le goli jezik, temuč prizadevajmo si izobraziti slovensko ljudstvo. Pišimo tako, da nas bo ves narod umeval.“ — Na te nekoliko prevročinske besede Hicingerjeve modro in mirno v Novicah tolaži se vredništvo, češ, da a) slovenski jezik je še le v dobi izobraževanja in v ti dobi se ni godilo nobenemu jeziku drugač, in b) da se ljudstvo ne spodtikuje nad tistimi novejšimi ali prav za prav starejšimi oblikami, ktere so nekterim učenim toliki tern v peti!

Bolj jezikoslovni spis „Nemci so začeli spoznavati Slovence“ mu je sprožil prof. dr. Rapp v Tubingi na Nemcih, kateri je izdal „Grundriss einer Grammatik des indoeuropäischen Sprachstammes. 2 Bde.“. — Važno je to delo za Slovane, pravi Hicinger l. 75, ker pisatelj prvi ptujec prinaša obilno znanost staroslovenščine in novih slovanskih narečij, ter te jezike priličuje ne samo s sanskritskim, ampak tudi s perzijanskim, in v Evropi z gerškim, romanskimi in germanskimi jeziki; celtiškega pa ne prišteva v indoevropsko deblo, temuč z madžarskimi, čudskimi, mongolskimi v sufiksne jezike, s kterimi vendar celtiški po besedah in pritiklinah ni soroden. Kar je v teh bukvah bolj važnega za slovensko reč, naj bo tukaj nekoliko naznanjeno. Govorivši potem o korenikah, besednem preoblikovanji, glagolskem pregibanji, o členu in dvobroju, o rodovinskih lastnih imenih, o sestavljanji pa o končnicah; o besednem nasledovanji ali zverstovanji pravi po dr. Rappu poslednjič šaljivo: „V nemškem jeziku vladna beseda žene odvisne stvari pred seboj kot tropo gosí: ali pa, kadar Francoz važno besedo nar pred stavi kot temeljni kamen, in potem igraje meče za njim ložeje kamne, takrat, Nемец prav s termasto svojoglavnostjo naprej meče prazno šaro, in na zadnje verže poglavitni adut, ter z enim mahljejem sklene vse“.

V l. 74 zastavlja po Fr. Bilčevem rokopisu Novic vrednik jezikoslovcem vprašanje, odkod neki besedi „tisuč“ in „jezar“; in koj odgovarja

Hicinger l. 80. 81, kjer največ po Rappovi priličevavni slovnici indoevropskih jezikov po vseh teh in tudi iz hebrejskega razlaga: Besedi „jezar“ in „tisuč“ — in še druge števila. — V l. 94 pa opominja slovenske pisatelje, vzlasti slovničarje, po slovniški drobtinici „Nekaj o sestavljenih lastnih imenih“ razločka, ki se dela med tacimi imeni, ktere so sestavljene iz dveh imen ali iz imena in priimena, in pa med tacimi, ktere so zložene iz predloga in imena, kar je marljivi Janežič koj tudi privzel v svojo slovnico.

L. 13, 14 je precej določno popisana „Rimska cesta iz Emone v Noviodunum“; l. 64, 65 pa „Rimska cesta od Emone na Celejo“, kjer se je proti koncu nekoliko znosil nad nekterimi rojaki Hicinger takole: „Pravijo: bukve naj piše, bukve! kaj kratke sestavke daje v Novice? Veste, preljubi bravci! zgodovina se ne dá iz glave izkopati, ampak iz spominkov, pisem in pripovedb. Tega pa ravno iščemo, zato pišemo kratke odlomke, da bi koga zbudili, da bi saj to komu naznanil, kar vé, ker bi sicer lahko z njim zaspalo. Nektere stvari so pa tudi nekaj same na sebi vredne; čemu nek zemljopis in zgodovino od bližnjih in daljnih krajev v šolah si v glavo zabijamo, samo domačo manj kakor vsaktero drugo. Zakaj pa manj? Zato gotovo, ker je do zdaj še več nimamo“. — Ali ste jo slišali bridko resnico profesorji zgodovinarji po Sloveniji, vzlasti v beli Ljubljani? Čujte in pomnite, da zgodovino slovensko spisati Slovincem je bila že davnej vaša sveta dolžnost!

Ne le po slovenski, tudi po nemški je priobčeval Hitzinger, kar je potujoč po domovini opazil o njej znamenitnega, in sicer po „Mitth. des histor. Vereins“, kjer se nahajajo razni spisi njegovi; l. 1853 na pr.: „*Auszug aus dem Archiv des Marktes Nassenfuss; Urkunden-Verzeichniss aus dem Haupt-Urbarium des Stiftes Freudenthal*; l. 1854: *Ueber die Römerstrassen in Krain; die Römerstrasse über die Julisch. Alpen mit einer lithograf. Karte. Ueber die Schrift des Anonymus „De conversione Carantanorum“; Aus dem Archive der Stadt Laas; Geschichtliche Notizen über Laas u. Zirknitz; Zur Geschichte der Pfarren Krains*; l. 1855: *Ueber die noch ungedruckten Quellen der Geschichte von Krain: Zur Frage über die ältesten Bewohner der innerösterr. Länder; Reihe der Aebte des Cisterzienser-Stiftes Landstrass; Ueber die Gebirge mons Cetius u. mons Carvancas; Der Kampf des K. Theodosius gegen Eugenius am Flusse Frigidus; Auszug aus Bianchi's Urkunden des Patriarchates v. Aquileja* itd.“ — Čuteč, da se Slovenci premalo ali skoraj nič ne brigajo za društvo, kteremu je nalog bolj na tanko preiskovati in pojasnovati zgodovino naše ljube domovine, da je tedaj razun tajuika dr. Kluna za domače pisatelje in dopisovatelje njegove perstov ene roke bilo skoraj preveč; povabi l. 84—86 po iskrenem spisu „Krajsko

zgodovinsko društvo — Cerngrob in več družega“ ne samo enega ali družega, temuč mnogo mnogo Krajncev ali sploh Slovencev v to društvo, ki se kliče po nemško: „Historischer Verein für Krain“. Popisavši njegov namen in vstav, potrebo in delovanje, da je tudi za bolj nove čase nabralo listov, zaznamkov, popisov, da bi Valvazor sedaj lahko izdal za polovico boljše delo; poziva rojake, naj bi kaj pisali, češ, sej ni potreba povsod učenosti, da se na znanje dá, kadar se je kak star dnar našel, kako staro pismo zadelo, ktera letnica iz bolj starega ali bolj novega časa v kamen vsekana ali v listih zapisana dobila. Svest, da ne bode zastonj, stavi očitno več vprašanj; pa jo tudi po vseh ustih pové na nekatere ugovore in prazne voščila na pr. kako prav bi bilo, ko bi kakor Valvazor spisal nam kdo kaj od naše zgodovine! — „Prav bi bilo res, pravi P. Hicinger, — pa veste, Valvazor je pri tem lepo grajšino zadjal ter v pomanjkanji úmerl, in komaj se vé za njegov grob v Kerškem. Vsakdo pa tudi nima grajšine, da bi jo brez plače zadeval za domovino, in tudi ne kapitalov, da bi jih trosil po svetu gredoč, stare in nove zidarije pregledovaje, prašne arkive preiskovaje, po tem pa pisarje, risarje in tiskarje plačevaje. Zatoraj je treba več pomočnikov, kateri lahko z malimi stroški storijo veliko:

»Zerno k zernu dá pogačo,
Kamen k kamnu dá palačo«.

To je sicer res; vendar je društvo, ktero peša in hira, navadno tega krivo samo. Naj bi bilo prav národno in vzajemno, bi že napredovalo — brez dvombe. — Kako je pa Znojemski zgodovino presojeval in razlagal vedno v pravem duhu, spričujejo nam sočasni spisi njegovi o cerkvenih rečéh; in priserčno, jako priserčno je na pr., kar je pisal l. 1855 v Danici št. 25, kjer razkazuje: „Kaj katoliška cerkev dela o izhodnim vprašanji“. „Izhodno vprašanje (orientalische Frage), pravi, zadeva državne razmere med Rusijo in Turčijo in zraven tega tudi med drugo Evropo. . . . Pa za to stran se je že pred sedanjo vojsko trudila in se še neprenehama trudi ne posvetna, ampak duhovna vlada, sveta katoliška cerkev. Kako li vender tista? sej ni poslala vojakov na Donavo ali na Černo morje, sej ni sedela v zboru prvih evropskih vlad na Dunaji, sej v njenih rokah, ali v njenih poslopih se ne kaže nobena vojna priprava“. Na to pa kaže Hicinger tako lepo: „O pač njenih vojakov, samo de so duhovniga značaja t. j. redovnikov in redovnic, je obilno v izhodnih krajih; druží se ona tudi z zborom mogočnih poglavarjev, samo de je na drugim mestu t. j. angeljev in svetnikov v nebesih; in orožja ima pripravljeniga, in si ga še vedno množi, samo de je drugačnih lastnost t. j. pod znamenjem sv. križa, sv. zakramentov, prošenj in molitev, duhovnih novincov v misionjskih semeniših

itd. Posebej omenja bratovšine sv. Cirila in Metoda, ktera vsak dan k Bogu kliče za soedinjenje izhodnih odcepljencov s katoliško cerkvijo.

To je tedaj priprava, delo in trud katoliške cerkve o izhodnim vprašanji, pravi naposled Podlipski. Kdo de bo tukaj več dokončal, ali pozemeljska vojska vladarjev, ali duhovna vojska cerkve, tega slepi svet sicer ne bo hotel spoznati, vidno pa bo pred Božjim obličjem in pred očmi vseh pobožnih vernikov.“

XV.

Kar je Zg. Danica l. 1849 št. 35 pod naslovom: Zmaga križa pod cesarjem Teodozjem — razkazala bila iz božje vladbe v zgodovini celega sveta; to je Hitzinger l. 1854 št. 50 po izvornih cerkvenih pisateljih (n. pr. Sozomen, Sokrat, Teodoret, sv. Avguštín) popisal: „Čudna zmaga cesarja Teodozja zoper Evgenija“, l. 1855 v Mitth. d. hist. Vereins: „Der Kampf des Kaisers Theodosius gegen Eugenius am Flusse Frigidus“, l. 1856 pa popeval v Novicah št. 91 v baladi iz krajske zgodovine l. 394 „Bitva na Vipavskem“:

Oj leži, leži pogorje
Od Triglava blizo v morje;
Čez pogorje pelje cesta
V laško zemljo, v lepe mesta;
Zid za zidom pot preprega,
Stolp za stolpom jo obsega;
Tam na stražah so vojaki,
Vsi so derzni korenjaki.
Unstran hribov pa globoko
Kaže se polje široko;
Oj to ni polje široko,
Vojske mnoštvo je visoko.
Vojsko zbral je knez Evgeni,
Carstva ropar nepošteni;
Djal verh gor malike bele,
V roke dal jim zlate strele.
Glas že pride od zahoda
V Carjigrad tje, do izhoda:
»Vojsko zbral je knez Evgeni,
Carstva ropar nepošteni.«
Kaj stori na glas nadložni
Teodozi, car pobožni?
Skliče v vojno, v boj se bliža,
Gre pred njim pa znamenje križa.
Pred še moli car pobožni!
»Ti pomagaj, Bog vsemožni!
Rod neverni naj ne pravi:
Kam njih Bog pomoč odstavi?«
Čudno naglo z vojno celo

Pride car v Emono belo;
Berž hiti z vojaki v gore,
Verhne straže kmal premore.
Vojna v ravno iti jame,
Boj serdit pa tã se vname;
V sredi dné se noč napravi,
Silna bitev cara vstavi.
V noči moli car pobožni:
»Ti pomagaj, Bog vsemožni!
Rod neverni naj ne pravi:
Kam njih Bog pomoč odstavi?«
Truden car vtopi se v spanji,
Glas dveh mož mu pride v sanji:
»Nič ne boj se, car ves verni,
Ti pomaga Bog nezmerni.«
Z dnem se car serčno vzdiguje,
Up vojake nadušuje;
Čversto stopajo z višave.
Gré jim vid že do ravnave.
V ravni vojski vse se bliska,
Truma druga zad pritiska;
Spet pa moli car pobožni:
»Ti pomagaj, Bog vsemožni!
Pot rešitve se odgerne,
Sproten trop se k caru verne;
Vojno vso nov up navdahne,
Kar v sovražne trume mahne;
Spet pomoč z nebes prisvita,
Burja vstane grozovita;

V sprotno vojsko silno brije,
Vse orožje z rok ji vije.
Zmagan, vbit je knez Evgeni,

Carstva ropar nepošteni;
Svet spoznal je vero pravo,
Car Bogu dajal je slavo.

Pred to pa so isto leto v Danici priobčeni bili že njegovi „Odgovori pri pétih litanijah Matere Božje“ l. 19; „Bukve brez čerk“ poleg nemške pesmi Kr. Šmida l. 31, in l. 38 poleg Tomaža Kempčana „Ljubeznjivost in milost Jezusova“. V Novicah je nato, da so mnogi jezikoslovci novoslovenščino krepko in izvirno tedaj razlagovati jeli na podlagi staroslovenščine, v l. 60 zapel Znojemski pesmico: „Stara in nova slovenšina“, ktera ima v sebi tolikanj slovstvenega blaga, da se je bavil z njim 1867 Jezičnik skoraj celo leto, pa ga vendar ni prebavil do cela. — V l. 90 se nahaja njegova „Kovaška“, ktera se poje po znani nemški „Der Grobschmied“, in se pričinja s „Kovači pridno kujemo, — Se nikdar ne utrudimo, — Pik pok, pik, pok, pik pok“ itd. — L. 92 kaže spet balado iz krajske zgodovine leta 1593, ki je po znani dogodbi, ktero opéva, pa tudi po krasni obliki izverstna, ter se glasi „Sisek rešen“:

Tam beli Sisek mi stoji,
Je v Sisku grad na vogle tri;
Pred gradom mesto zidano,
In vse za bran napravljeno.
Pred mestom turška množica
Med rovi je nastavljena,
In unstran Kolpe kaže se
Šotorov turških polno vse.
Je Hasan turški baša zbral
Od vseh strani močno druhal;
Nevernik Sisek rad bi vzél,
Ga zlo stiskati je začel.
Pa Blaže se ne gane kar,
On Sisku verli poglavar;
Z njim vred je vojna majhena
Braniti se pripravljena.
Kaj verli Blaže pa storí,
Ker Turek Sisku zlo protí?
On piše list do Zagreba,
Do bana tam horvaškega.
Od bana glas je dalje dan,
V Ljubljano belo še poslan;
»Nevernik Sisek rad bi vzél,
Ga zlo stiskati je začel.«
Že bliža Sisku se v pomoč
S horvaških mej nabrana moč,
In drugo trumo s krajskih mej
Pelja Turjaški knez Andrej.
Je Turka res desetkrat več,

Turjaški knez pa ni boječ;
Napasti berž sovražnika
Veli sérca junaškega:
»Praznuje danes, pomni vsak,
Se svet Ahec, keršansk vojak;
Z njim vred naj Kristus bo naš glas.
In Bog ne bo zapustil nas.«
Pri jedi turški baša je;
Ko bobnov hrum zasliši se,
Strahovi vsi ga spreleté,
Zdaj zadnja je, mu vest pové.
Se baša vzdigne s konjico,
Čez sinjo Kolpo pelje jo.
V keršanski prvi trop se z njo
Zažene kar naj bolj močno.
Turjaški knez nasprot zdercí,
Za znamnje svojim ustrelí;
Z njim zdírjajo oklepniki,
Na Turka mahnejo serčni.
»Praznuje danes, pomni vsak,
Se svet Ahec, keršansk vojak;
Z njim vred naj Kristus bo naš glas,
In Bog ne bo zapustil nas.«
Vsi red za redom pokajo,
Na desno, levo sekajo;
Pregosto Turki padajo,
Njih trume zlo se tergajo.
Še vdari vmes horvaški ban,
Neverni roj je v beg zagnan;

Se Kolpa Turkov zagosti,
 Še baša v reki se vtopi.
 Je Sisek zopet rešen bil,

Zmagavcov krik se je glasil;
 Ob mestu trikrat krog gredó,
 Bogu vsi trikrat čast dajó.

L. 1856 jeseni sta presvetli cesar in cesarica pervikrat skupaj bila na Kranjskem in v Ljubljani celo o sv. Elizabeti, in popevali so to slavnost razni pesniki umetno in slavno; Hicinger pa, češ, duhoven pastir med slovenskim narodom v Podlipi, zapoje jo po šegi narodne pesmi l. 95 „Cesar in Cesarica v Ljubljani:“

Oj stoji, stoji Ljubljana,
 Oj je z drugo spremenjana.
 Ni z ozidjem ograjena,
 Ni ne z vrati zatvorjena;
 Na široko je sprosterta,
 In na vse strani odperta;
 Množice se tare cesta,
 Ktera koli gré do mesta;
 Vre iz vsakih ulic truma,
 Tergi vsi so polni hruma.
 Ali vojska je priderla,
 Ptuja sila vse poterla?
 Ni ne vojska sem priderla,
 Ptuja sila nič ni sterla;
 Pa sprejema Krajna zvesta
 V sredi velikega mesta
 Svoj'ga svetlega vladarja,
 Franca Jožefa cesarja,
 Njega preblago družico,
 Lizabeto cesarico.
 Hočeta za čas ostati,
 Blagovoljna se skazati.
 V sredi svojih zvestih Krajncev,
 V sredi skušenih Ljubljancev.
 Kaj si voli cesarica,
 Previsoka vladarica?
 Pride še svoj god veseli
 Praznovat v Ljubljani beli.

V tem raduje se Ljubljana,
 Oj je z drugo spremenjana.
 Gojzd posoja tanke mlaje,
 Hrib in dol zelenje daje;
 Je cvetlic jesen bogata
 Ravno kot spomlad košata;
 Venec z vencom pot oprega
 Venec z vencom zid obsega;
 Lep škerlat, tancica dala
 Sta neštete pregrinjala;
 Mnogopisane bandera
 Vihajo se na jezera,
 Solnce jasno z neba sije,
 Se zvečer nerado skrrije;
 Kaj? če solnce le se umakne,
 Pa svetloba z njim ne mrakne.
 Lučic mnogo mnogoterih,
 Kakor zvezd z nebes stoterih,
 Se povsod po mestu vterne,
 Da svetlo se vse razgerne;
 Solnce drugo še prisije,
 In 'z za hriba svet razlije.
 Ljud vesel se krog sprehaja,
 Kakor bil bi v sredi raja;
 Glasen krik se vmes vzdiguje,
 Mesto celo napolnuje:
 Živi, svetli cesar! živi!
 Svetla cesarica, živi!

Svést si resnice v dobrovoljki že opévane: „Res da čerka le mori, — Da le duh duha živi; — Kot telo pa duši služi, — Tak se čerka z duhom druží;“ — spusti vendar Znojemski, sam že dokaj dober pesnik ter slovničar, v Koledarčku Bleiweisovem l. 1856 naslednja dva seršena:

Nekterim pesnlkom!

Mislil bi, ptičice,
 Ktere med nami
 Koli glasijo se,
 Slavčki so sami.

Smeja se kakor med
 Sebi mnogtera;
 Da ji nihče ni spred,
 Njena je vera.

Graja pa naj na to
Reč se ji mala,
Precej serdito bo
V sprot začverčala.

Ptičice! s tem gubi
Slava se vaša;
Slavček, se meni zdi,
Tak se na zglāša.

Slovničarjem!

To se mi čudno zdi:
Čerkice se derži
Vsak iz vse moči;
Kakor da čerkica
Bila modrost bi vsa,
Bila bi sreča vsa.

XVI.

Kedar koli se je prikazala na književnem polji stvar, o kateri je Podlipski kaj vedil ali pisal, koj je poprijel tudi on in doverševal tako svoje poročila. L. 1856 št. 7 poprašuje v Novicah: Kje je stal stari Santicum? — ter odgovarja, da ondi, kjer stoji sedanji Kranj. — V razgovoru: „O besedi kuga“ piše l. 33 o njej nekoliko iz zgodovine, potem jo razlaga pa po etimologiji, po umoslovji in naravoslovji, v učenem in ljudskem govoru. — Narodski in jezični otoki med Slovenci so mu 1. Kočevarji, o katerih je zapisal nekaj l. 85; 2. Čiči l. 86; s tim spisom se vjema l. 101: Nekaj več od vlaškega jezika v Istri. Starinske reči pa je opisoval l. 88. 89, in sicer: 1. Nekaj od stare Emone novega; 2. Stari Mitratov tempelj poleg Černomlja. —

Bolj sloveči so to leto Hicingerjevi spisi, ki segajo v cerkvene vede in umetnije, na pr.: Nekaj od cerkvene zidarije v Dan. l. 1. 3, kjer razlaga razne podobe kerščanske zidarije, ki so 1. rimska, 2. romanska ali bizantinska, 3. germanska ali gotiška, 4. prerojeni romanski zlog, z nekterimi zgledi sploh in posebej po naši domovini. Delavci naši dostikrat niso znali ločiti šege od šege, zloga od zloga, in mešali so velikrat napačno in neprimerno skupaj. Lahko bi se tukaj imenovali zgledi, pravi, pa utegnili bi koga žaliti, ker bi ne razložil, da tukajšne besede niso rečene za grajanja voljo, ampak zastran podučjenja. „Te besede so zlasti v to stran namenjene, de naj se pri popravah ali pri novih naredbah saj pri večjih cerkvah bolj natanko gleda na zlog prejšnjiga dela, de se gotiško sklepa z gotiškim, romansko z romanskim, in sicer spet naj se loči bolj na tanko bizantinsko-romansko, in klasiško-romansko... Ktera teh podob de je lepši, se ni lahko prepirati, ker ima vsak svoj okus v tacih rečeh; severni narodje sploh bolj čislajo germansko šego, južne ljudstva pa bolj romansko. Napak pa govorijo nemški pisatelji, ker od gotiške šege trobijo, de je nar bolj primerjena keršanskimu duhu, ter zaničujejo prijetno novoromansko podobo; duh keršanski ni samo

duh resnobe in pomišljevanja, kakoršno razodevajo gotiške stavbe, temuč je tudi duh ljubezni in veseljnosti, katero oznanujejo nar bolj novoro-manske zidanja; bizantinske stavbe, bi se morebiti utegnilo reči, imajo nekaj od vsaktere teh strani, vendar tudi več od poslednje“.

Jako potreben in slovenskim rojakom podučen spis je: *O d zvonov in soglasniga zvonila* l. 31 — 34, kjer dokaj učeno po zgodovini in nòvejši umetnji pripoveduje, da „vsakteri drugačni glasovi ne dajejo praviga ali prijetniga soglasja; to že lahko razumeva uho, katero ni izučeno za muziko. Zatorej se mnogokrat sliši govor navadnih ljudi, de zvonovi ne shajajo skupaj, de se koljejo, ali de je en zvon preslab, drugi premočen. Pomniti pa se mora, de med popisanimi soglasji veljá nekaka različnost; nektere so namreč bolj terde, krepke in vesele, nektere bolj mehke ali mile... Kjer hočejo rabo tega dvojniga glasja prav določiti, si napravijo večji število zvonov, de si zamorejo za bolj vesele priložnosti in godove izbirati terdo glasje, za bolj žalostne čase in okolišine pa mehko glasje... Posebnost slovenskiga ljudstva pa je, de mu je nar bolj všeč mehko soglasje, kakor je sploh v njegovi lastni, popevati bolj mile napeve... Kar lepoto glasu zadeva, se nekterim dozdeva, de je v starih zvonovih veliko srebra, in de zato bolj čisto donijo, pa v tej reči je nekoliko prazniga domišljevanja. V starih zvonovih je res povsod več srebra, ker so jih plačevali s peticami in dvajseticami; zdaj je pa dostikrat le papir v njih, ker zamoremo le bankovce dajati zanje. Kar pa blago zadene, je v vsih zvonovih le bron... Kedar v katerim kraji hočejo napraviti novo zvonilo, naj ljudje ne gledajo na samo težo veliciga zvona, de bi se z njo pred drugimi soseskami ponašali in bahali; temuč naj se ozirajo na velikost svoje soseske, na svojo premožnost, tudi na velikost zvonika, in nar bolj na prijetnost glasú. V tej reči jim bo razumen mož, ali zvonar sám nar bolje vedil svet dajati... Pri sklepu naj nikjer ne pozabijo, kjer zvonove hočejo napraviti, tiste besede, ki jo je pevec o zvonu izrekel:

Nam de delo v čast izide
Blagor scer od neba pride.

Vsak še nekaj moli za-se,
Pređen liti se začne.

Na spis od cerkvene zidarije se nanaša v l. 44 t. 1857: *Nekaj od cerkvenih posod in oblačil*, da „kakoršno je zidanje, po takošni obliki gre tudi podobarstvo... In tudi cerkvena naprava, posode in oblačila, se morajo ravnati po obliki zidarije in podobarije... Treba je, de se tudi pri nas cerkvena lepava začne ravnati bolj po cerkvenim duhu, ker se je zlo od njega odkernilo“ itd. —

Ker je od l. 1848 pri pregledovanji rokopisov, sporočil zgodovinskega zbora in v to zadevajočih bukev našel še marsiktero drobtinico cerkvene zgodovine, je po tem popisal „*Nar starji fare po Kranjskim*“ l. 16 — 22, v šematizmu ljubljanske škofije, ter poleg Bianchi

Documenti I. l. 43 t. 1857 pod naslovom: Iz zgodovine slovenskih far.

Pri napisu: „Nekaj zastran naših koledarjev“ l. 27 — 29 bi utegnil kdo misliti, piše Hicinger sam, de bo našel kak pretres priloženih sostavkov našiga dvojniga koledarja ali naše velike pratike; pa to ni namen pričujočiga spisa, desiravno se memogredé želja sme izreči, de bi bilo dobro, nekatere sostavke pred dobro pretresti, ali gredo v koledar, in nekatere podobšine pred prav pogledati, ali so primerjene spisu, in de bi bilo tudi boljši, koledar za Slovence po imenu obilniši razločiti od slovenskiga koledarja. V sledečih besedah naj se več le to razloži, kateri svetniki ali sv. spomini naj bi se pred drugimi jemali v naše koledarje in pratike; zakaj v tem se lahko doslej zapazuje nekaka pomanjkljivost, sicer v koledarji za Slovence v večji meri, kakor v slovenskim koledarji. Kaj tedaj? — 1. Ljudski koledarji naj se bolj vjemajo s cerkvenim koledarjem. 2. Naši koledarji naj se posebno ozirajo na svetnike slovenskih krajev. 3. Ljudski koledarji naj obsegajo tudi svetnike med ljudstvom čislane, kakor posebne priporočnike ali patrone. — Še eno naj bi si zapomnila kmečka pratika: Naj jemlje za nekatere svetnike bolj primerjene podobe. — V naslednjem tečaju na vprašanje: Kolikero svetnic je svetih Helen? — kaže l. 40, da se jih obhaja petero. Pod naslovom: Štatiistiška opomba — graja v istem listu, da se pri številu cerkvenih popisov ali šematizmov nahaja velik razloček mimo števila deržavnih popisov; na pr. za Kranjsko, ki je celo obseženo v Ljubljanski škofiji, šteje politiški popis l. 1851 stanovavcev 478.299, cerkveni pa ima 500.839 duš za ravno tisti čas. Od kod je tolikošien razloček? Od tod, pravi, ker ni enake natančnosti, tudi ne enakih vodil za števenje na vsakem kraju, ter opominja, kako bi se strinjati moglo števenje politiško pa cerkveno.

Kedar je postavljen bil v Ljubljani protestanški tempelj in so na dan prišle bukvice „Bramba evangelske vere“, je v Zg. Danici l. 1850 št. 49 — 51 in l. 1851 št. 1 — 12 P. Hicinger, dasiravno ni bil dohtar sv. pisma, v posebnem sostavku razkazal, ktera je „Edina pot v nebesa ali podučenje od razločkov prave katolške vere memo drugih nekatolških ver“ (gl. VIII. str. 22). Sedaj pa so našli v nekem kraju po slovensko spisane, nenatisnjene bukve o krivi veri, ki se bliža nekterim protestanškim odceplinam tiste baže, ki jih imenujejo pietiške, t. j. posiljeno ali lažnjivo pobožne, svetohlinjske; osebe te nove vere se rade shajajo po noči; ženstvo ima tudi svoje duhovnice; namesti nedelje obhajajo saboto; po pokončanji hudobnega sveta upajo tavžent let na zemlji kraljevati s Kristusom. — Tej krivoverski ločini nasproti spiše Hicinger l. 39 — 45 v poduk: „Prava pot v nebesa ni v temi skrita. Pogovori zastran nekterih skrivnih

verskih zmot.“ Razun vvoda se v posebnih razstavih vernik in duhoven pogovarjata: 1) Od Boga sploh; 2) od Kristusa; 3) od cerkve Kristusove; 4) od svetega pisma in od ustnega izročila; 5) od gnade Božje in od opravičenja; 6) od svetih zakramentov; 7) od Božjih zapoved in od keršanskih čednost; in 8) od poslednjih reči.

V dušni in telesni blagor otroške mladosti je živo popisal l. 46. 47; Potrebno posebnih dekliških šol, kajti pač prav bi bilo kaj več storiti za dobre matere prihodnjega zaroda, ali za pobožne device naslednjega časa. Popisavši izvrstni dve dekliški šoli v Ljubljani in v Loki svetuje, naj bi se posebej napravile na pr. v Kamniku, Idriji, Novem mestu, Kranju, Kerškem, v Metliki, in naj bi se v ta namen pridobile šolske, ali še bolje usmiljene sestre, ktere imajo na Tirolskem mnogo manjših podružnic po mestih in terjih po deželi . . . Se ve, da same vnanje naprave ne bodo nikdar zadostovale, da je vedno treba človekovega djanja in prizadevanja in čuvanja, najbolj pa Božje pomoči in brambe. — L. 50 je po nekterih novih dopisih in sporočilih v „Šolske reči“ dal „Pristavek k spisu o dekliških šolah“ nekaj tudi iz lastnega prepričanja v Terstu, češ, „človeku, ki je za blagor svojih rojakov vnet, in po drugih krajih vidi bogato število šolskih naprav, se pač v sercu dela nekakošna teža in bolečina, ker v svoji domačiji ne najde toliciga iskreniga prizadevanja za potrebno izobraženje ljudstva“. — In kakor je v naslednjem tečaju l. 22 osemdesetletnemu Preserskemu župniku J. Rožiču zložil sonet ter popisal „Od Verhnike“ prijateljsko godovanje, v Novicah l. 1858 št. 36 pa zlatomašniku spet poklonil pomenljiv sonet; tako je l. 37 po dr. Brunnerju poslovenil, kako naj se vede „Deklica ob jutranjim zoru“.

Ko je po l. 1855 sklenjenem konkordatu v Avstriji v djanje stopiti imela tudi nova postava v zakonskih rečeh, je sestavil o njih Dunajski nadškof Otmar cerkvenim sodnijam posebno podučenje, ktero so drugi škofje razposlali svojim duhovnom priporočevaje, naj se v duhovskih zborih o zakonskih zadevah med seboj pogovarjajo in podučujejo. Na Verhniki zbrani duhovni so pa z dekanom A. Pečarjem na čelu koj naprosili spretnega pisatelja Podlipskega, naj sestavi duhovnim in neduhovnim koristno poljudno razlaganje zakonskih postav tako, da bi v posebni prikladi v Zg. Danici prihajalo na svetlo ter se dobivalo poznej v lastnih bukvicah. Podlipski se podá, in vsled tega pride na dan tedaj jako vgodna knjiga:

6) Razlaganje zakonskih postav. Poleg nar boljših razlagovcov spisal Peter Hicinger. V Ljubljani 1857, 8. str. 152. Natis. J. Blaznik. — Po primernem vvodu je v VII. poglavjih razlaganje v 1. od zakona sploh; v 2. od zarok; v 3. od zaderžkov veljavniga zakona; v 4. od zaderžkov dopušeniga zakona; v 5. od ravnanja pri sklepanji za-

kona; v 6. od odveze zadržkov in poveljavanja zakona; v 7. od tožbe na razdero zakona in na ločitev od mize in postelje. — „Cerkvene postave v zakonskih rečeh išejo po vsaki strani svetost zakonske zveze ohraniti in zagotoviti. Pisatelj je skerbela za tega voljo, tudi vse razlaganje v takim duhu pisati, in povsod po svoji moči spodobno in kersanski sramožljivosti primerjeno besedo staviti: zatorej upa, da bo s svojim delam tudi v to pripomogel, da bi se svetost zakonskiga stanu med našim ljudstvom obilniše čislala“ (Zg. Dan. l. 1857 št. 33).

XVII.

Kakor katoliška cerkev sploh, tako se je katoliška šola posebej od l. 1855 lepo dvigala po naših krajih, in med predmeti, ki so se v njej gojili, bilo je tudi petje. Prijazno so se shajali pri dekanih duhovni in neduhovni učitelji ter posvetovali o napredovanji šolskem. Vsled takega posvetovanja je prišel v Danico l. 46—49 krasen spis: Petje v naših ljudskih šolah. Poleg pomenkov ob učeniškem shodu na Verhniški spisal P. Hicinger — nekaj naprošen, nekaj primoran — bi človek djal. — Slovenski narod je že kdaj rad pel, skazuje v njem Podlipski jako izverstno po slovstveni zgodovini staro - in novoslovenski; slovenski narod pa še vedno rad prepeva; kakošne pesmi naj se rabijo pri šolskem petji, in od kod se bodo jemale takošne pesmi za petje cerkveno in petje domače; in ali bi bile rabiti še stare pesmi domače? — „Prav bi bilo, da bi se dobre stare pesmice zmed drugih nepripravnih ali napačnih v posebne bukvice odbrale, in nekoliko popilile; tudi napevi bi se ne smeli v nemar pušati, ker so narodovi in dostikrat prav lepi. De se naše ljudstvo boljše izобрази, ni potreba mu vsiga njegoviga jemati in mu le noviga dajati; ali kakor je latinski pregovor, „tabula rasa“ delati, vse postergati, da bi se po tem nov obraz delal. Toliko ložje bo ljudstvo pridobiti, ako se do njegove stare lastine kaže spoštovanje; toliko raji bo po tem tudi kaj noviga sprejelo, ali se kaj boljšiga dalo učiti. Treba je pa med starimi pesmimi previdno odbirati, zakaj v pesmi, ki je na prvi videz pobožne podobe, zamorejo tudi napačnosti biti . . . Zatorej ne bo napačno, da duhovni pastirji in šolski učeniki mladosti ne opominjajo samo s sploh besedo, da naj ne poje slabih, malovrednih, grešnih pesem; ampak naj take napačnosti po potrebi tudi posebej pokažejo, da se tako vse odverne, kar bi utegnilo dobri sad petja ugonobiti“.

Sam dober pesnik je čislal poezijo narodno, in nabirati ter na svetlobo dajati jel v Zg. Danici l. 1857: Pobožne narodne pesmi. Nabral v Verhniški okolici, nekoliko poravnal in za poskušnjo dal P. Hicinger, in sicer l. 4: Od žalostne gore poleg Preserja; l. 10: Hvala za božje dobrote; l. 21: Sreča svete maše; l. 28: Deviški venček; l. 30: Nečimernost

človeška, s katero se vjema „Posvetna nečimernost“, ki jo je poleg latinske nekega Jezuita: „Qui mundum probe noscit, de mundo nihil poscit“ — poslovenil J. Holzapfel, priobčil pa 1858 l. 3 Hicinger; l. 31: Juterna. — Da se vsaj nekoliko spozná, koliko ceno imajo te narodne pesmice, naj se ponatisnete tu le dve, in sicer:

Sreča svete maše.

Leži, leži ravno polje,
Čez polje bela steza gre,
Po stezi pobeč gre vesel,
Si lepe pesmice je pel.
Marija ga je srečala,
Prijazno je vprašala ga:
»Zakaj si, pobeč, tak vesel,
Kaj lepe pesmice si pel?«
»Zakaj bi jez vesel ne bil,
Ker sem pri sveti maši bil.
Sim v duhu vidil Jezusa,
Premiliga Zveličarja.
Sim vidil pet njegovih ran,
In prebodeno desno stran.
Pri sveti maši vsaki čas
Daruje Jezus se za nas.
On je milostniga serca,
Kar ga prosimo, vse rad nam da.«
Prosimo ga za sveti raj,
Ti, mili Jezus, nam ga daj!

Juterna.

Oj sveti, sveti beli dan,
De pride Jezus, kralj močan,
S presveto svojo Materjo,
Z Marijo, rožo zvoljeno.

Že petelinčki pojejo,
Nam beli dan sporočajo,
Pod nebam ptice letajo,
In beli dan pozdravljajo.
Po morji ribce plavajo,
Se v beli dan ozirajo.

Na polji rožce rastejo,
Se v beli dan razcvetajo,
Angelčki Bogu spevajo,
Za beli dan ga hvalijo.
Oj sveti, sveti beli dan,
De pride Jezus, kralj močan,
S presveto svojo Materjo,
Z Marijo, rožo zvoljeno.

Razun teh so v istem tečaju l. 24: Predpevi za sv. Rešnjje Telo, iz lat. poslovenil P. Hicinger. Peti se zamorejo po napevih G. Riharja za antifone „O sacrum convivium“ in „Da pacem Domine“; l. 40: Od sv. serca Marije Device (Poleg nemšk.).

Po Novicah pa je l. 1857 st. 75—81 spisoval: I. Jezikoslovne in zgodovinske drobtinice v posebnih razdelkih, in sicer 1) Ali „Kranjsko“ ali „Krajnsko“? 2) Koliko raznih rodov je med Slovenci? 3) Ptujščine ne po sili razlagati za slovenščino. 4) Ptujščine ne po sili držati v slovenščini. 5) V kakošni obliki rabiti imena ptujih krajev? — II. Čertice iz kmetijske zgodovine naših krajev, in sicer 1) Živinska kuga krog leta 50 pred Kristusom, in 2) Poljodelstvo in vino-reja o rimskem času. Pervo popisuje nekoliko po Virgil. Georgic. l. III v. 469 etc. na pr.:

»Zimski pogóstni vihar res tako ne dere po morji,
Kakor po kužnih bolezen oblast med živinico dela;
Zleg ne popada živál le po samem; vsa létenska čeda,
Staro in mlado, miní kar ob enem, vse pleme do konca.
Vedi, ko človek ozre se do zračnih Planin in po gričih
V nóriške terdue gradove, in v japiški svet o Timavu,
Zdaj ko minulo je let že obilno, so se zapuščene
Trate pastirske, in prazni so logi široko in dolgo.« —

III. Kakošne meje je imela Kranjska v raznih časih 1. 85--88 in sicer 1) Kranjska v starem času, 2) v prvi dobi srednjega veka, 3) v drugi dobi srednjega veka, in 4) v novejšem času, s vnovičnim razlaganjem pisave „Kranjska ali Krajnska“, vzlasti z ozirom na tedanje razprave Terstenjakove in Poženčanove (Cf. Jezičn. III. 1865).

Neutrudljivo je deloval Podlipski na domačem slovstvenem polji; posebno rad je preiskoval zgodovino, in kar je D. Terstenjak tako hlabro obdelovati jel starožitnosti slovanske, v nemala sta se vedno bolj sloveča pisatelja. To spoznavši jima iskreni dr. Lovro Toman v Novicah 1857 l. 27 zapoje na slavo: Terstenjak-u in Hicinger-ju! — Kakor Zgodovinska — je tudi Kmetijska družba, kateri je bil Hicinger ud že od l. 1849 ter z besedo in s pisanjem pospeševal njen stan, l. 1858 v občnem zboru hvalno pripoznala blagovito njegovo delovanje; predsednik jej je bil takrat F. Terpinc, tajnik pa dr. Jan. Bleiweis. — Pa tudi zunaj Slovenije so čislali jeli njegove znanstvene zasluge, in „Društvo za povjestnico i starine Jugoslavenah“ ga izvoli za svojega častnega družnika ter mu pošlje naslednje slavnilo pismo:

Gospodine Župniče!

Ravnateljstvo ovoga društva izpunjuje svoju najugodniju dužnost, kada Vam javlja, da je velika skupština dne 18. veljače 1858 držana Vas jednoglasno počastnim članom istoga društva imenovala; s toga Vam dakle isto ravnateljstvo s velikom radošću šalje društvenu povelju i sve knjige, koje je društvo izdalo, te Vas najponiznije prosi, da istomu društvu u pomoć biti izvolite.

U Zagrebu dne 28. veljače 1858.

Ivan Kukuljević,
Načelnik.

Jul. Borovečki,
Tajnik i Blagajnik.

Gospodinu Petru Hicingeru, župniku pod Lipom.

Kako je spodbudilo to poslavljenje Podlipskega, vidi se iz tega, da je spisal koj poseben spis „O krajini Žumberski“, ki se nahaja v V. Knjigi str. 218—221 v „Arkiy za jugoslavensku povjestnicu“ l. 1859. —

Za l. 1857 in 1858 dá na svetlo J. Lenček, kaplan v Žiréh, koledar v poduk in kratek čas z naslovom Slovenski Romar, in v obeh si pridobi za sodelavca marljivega Hicingerja, kateri pokloni I. spis: Aposteljni slovenske zemlje, str. 10—23 in sicer 1) S. Marka in s. Hermagora, 2) s. Pavlin, s. Virgili s sv. Modestam, 3) s. Ciril in s. Metodi, 4) škofa Martin Prener in Tomaž Krén z znamenito glasilko svojo: „Terret labor, aspice praemium“ t. j. „Te straši hudo delo: — Plačilo, glej! bo imelo;“ in str. 60—70 sostavek Zgodbe ljubljanskiga mesta: II. pa poleg pobožnih narodnih pesmic iz Verhniške okolice „Hvala Božja in Deviški venček“ spis: Sveti mučenci slovenske zemlje

str. 8—18, ki so: Sv. Hilari in sv. Tacian; sv. Maksimilian in s. Viktorin; s. Kvirin in s. Maksim; s. Servul in s. Just; in izverstni popis Ljubljansko močvirje str. 59—72, ki so ga ponatisnile tudi Novice l. 101—104.

Kadar je dr. Bleiweis sostavljaj Slovenske berila za nižo gimnazijo, pomogel mu je koj Hicinger z nekterimi po drugih čitankah prestavljenimi spisi, na pr. l. 1850 v I. „Kamčadalski psi, Povodni ali Nilski konj, Berkasti sér, Natopir“; v II. l. 1852 „Piber, Kenguruja“. Tudi v naslednje berila sta Bleiweis in Miklosič sprejela nekaj njegovih že znanih sostavkov in pesmic. — Kar tiče šolske knjige, jih je vlada sama večkrat izročevala Hicingerju sedaj v pregled ali popravo, sedaj v prestavo proti dostojnemu darilu, p. l. 1853 Oest. Vaterlandskunde; l. 1854 Uebungsbuch z. Rechnungs-Unterricht f. 2. 3. Class.; l. 1855 Methodik des Kopfrechnens; l. 1856 Oest. Geographie itd. — Da je v Mitth. des histor. Vereins tudi l. 1856 —59 marljivo pisaril, se vé; največ stvari, ktere je drugod obravnaval po slovenski, na pr.: Bischof Andreas v. Krain; Römerstädte in Krain; alte Grabsteine, Manuscripte, Urkunden; Capitel v. Cividale: Mithrasgrotte; Bischöfe v. Aemona; Valvazor; d. politisch. Verhältnisse Krains im Mittelalter I.—III. itd. itd. — Ker je v Dunajskem cerkvenem časniku l. 1857 prigovoril nekdo, da je Valvazor bil protestant, se nejevoljen in žalosten ponese zanj v Dan. l. 52: Je bil Valvazor protestant? — In v Nov. l. 1858 št. 47 ponovi v: Prešnja za Valvazorja, naj se naznani, kaj je zapisanega o smerti njegovi l. 1693 v Kerškem in o pokopu v Mediji (Galleneegg). — Da je bil katoličan, skažejo Drobtinice l. 1863. —

Kadar je ranjki knez Anton Alojzij velel, naj se vnovič primereno posloveni sv. pismo z razlaganjem po Aliolitu, in je 1855 izročil vredovanje tedanjemu duhovnemu vodniku J. Volcu, poprijel se je velikega dela vesel in brati je med sodelavci v predgovoru str. XIV. tudi Peter Hicinger, fajmošter v Podlipi. Spisal pa je v to preimeno delo, ktero je v VI. zvezkih od l. 1856 do 1863 prišlo popolnoma na svetlo, razlaganje k listu sv. Pavla do Rimljanov in k Razodenju sv. Janeza aposteljna; prestavo in razlago III. in IV. Bukev Kraljev, ter I. in II. Kroniških Bukov (Zv. II. str. 196 — 458). Koliko truda je Podlipskega stalo to obširno delovanje!

Kadar so severni Slovani l. 1857 se vzbujati jeli, da hočejo slovensko praznovati tisučletni spominj slovanskih aposteljnov ss. Cirila in Metoda in so po Drobtinica, Novicah in drugih knjigah o tem pisariti jeli Slovenci, oglasi se l. 1858 Hicinger v Danici ter spiše l. 7. 8: Koliko je djanje ss. Cirila in Metoda segalo med Slovence — po znanstvenih virih starih in novih. — L. 25 kaže Nekaj o djanji Svetnikov, da je nektero njihovo djanje jasno in brez dvombe dobro, toraj v enakih okolišinah po stanu in poklicu v posnemanje; nektero v

prejšnjem stanu slabo in pregrešno, toraj človeku ni posnemati, ne se z njim zagovarjati; nektero se na prvi videz ne razsodi lahko, ali gre celoma na dobro stran ali ne, toraj ne sme biti posnemanje naglo, pa tudi ne nagla hvala ali sodba. — Izmed pesmi se nahaja v l. 5 stara popravljenjena Solze nad terpečim Jezusam (Oko jokaj, serce pokaj — Od velike žalosti! itd.) in l. 6 tudi popravljenjena Miserere; l. 10 Predpevi od Marije Device iz latinskega, ter Odgovori pri lavrentanskih litanijah; l. 18 Marija Kraljica angelska, in l. 19 K Marii pomočnici (O Marija, ti pomagaj nam!); l. 20 pa Hvala sv. Rešnjiga telesa, vse tri poslovenjene iz nemškega. V razgled naj se ponatisne tu poslednji predpev od Marije Device, in sicer:

Od sv. Trojice do adventa.

Češena si, Kraljica ti,	Oj, pomočnica naša ti,
Češena, Mati milosti:	Oberni milostne oči,
Življenje naše, up, sladkost!	In nam pokaži Jezusa.
V te kliče ubogi Evin rod,	Pokaži sad svoj prečešen,
Zdihuje v te, jokaje tod,	Ko revni čas bo iztečen,
V dolini mnogih solz, bridkost.	Devica mila, sladka vsa!

Hvala sv. Rešnjiga telesa.

Plav' nebo, vse svetlo,	Zlat' polje, rast travé,	Siv' morje, zbor vodé,
Koljko zvezdic šteješ ti?	Koljko bilik šteješ ti?	Koljko kapljic šteješ ti?
Ni jih znat' — tolikokrat	Gojzd zelen, lep beršen,	Solnčni svit, ognjevit,
Bod' česen svet zakrament.	Koljko vejic šteješ ti?	Koljko žarkov šteješ ti?
Božji svet, zal razpet,		Večni čas, dolgi čas,
Koljko prahov šteješ ti?		Koljko uric šteješ ti?
Ni jih znat' itd.		Ni jih znat' — tolikokrat
		Bod' česen svet' zakrament.

XVIII.

Dr. Lovro Toman naznani v Novicah 1857 l. 89, da so l. 1849 že nekteri rodoljubi iz gorenske strani sklenili dostojno obhajati stoletni rojstni dan Vodnikov, ter nasvetuje ondi, naj se postavi mu iz kamna vreden spominek morda na rojstnem kraju njegovem in naj se v ta namen nabirajo pripomočki; dr. E. H. Costa pa spregovori najprej v Zgodovinskem Društvu, potem v Novicah l. 90, da je sklenil do Vodnikovega rojstnega dneva 3. febr. 1858 spraviti na svetlo bukve (Album) po vseh domačih slovstvenih in učenih možeh, ki naj mu pomagajo, da se z zedinjenimi močmi Vodniku postavi tudi duševen spominek. In koj se oglasi Hicinger l. 97, češ: Poglavitni spominek Vodnikove stoletnice naj bode „nova, zlepšana, popravljenjena in pomnožena izdaja Vodnikovih pesem“. Da je pravo zadel s tem nasvetom, poterdili so mu poleg vredništva mnogi drugi želeči, naj knjižničar M. Kastelic, kateri je

v rokopisu imel Vodnikove pesmi v lasti, ali pa P. Hicinger sam pripravi jih res na svetlobo. — L. 1858 spregovori Hicinger vnovič O izdaji Vodnikovih pesem št. 6 in 7 vzlasti o oblikah, v katerih naj se natisnejo. — Velike slovesnosti so se obhajale o stoletnici sami in postavil se je po Tomanovem nasvetu v rojstni hiši pri Žibertu Vodniku spominek kamniten; slovstveni po nasvetu Costovem se je sicer zakasnil, toda l. 1859 prikazal tim krasnejši, in v njem je str. 23—30 spisal Peter Hicinger Pregled Vodnikovih pesem res izverstno, ter na koncu pristavil besede: „Nova bolj natančna izdaja Vodnikovih pesem, ki se pripravlja, bo mojstra slovenskih pesnikov zamogla pokazati bolj popolnoma v njegovi pravi podobi“. — V Novicah pa je l. 25, 26 precej obširno popisal Vodnikov spominek — Vodnik-Album. Na svitlo dal dr. E. H. Costa. — „Pokazal se je na beli dan lep in vreden spominek za našega slavnega Vodnika; lep zares po vnanji obliki in znotranjem obsežku, in ravno ker je slovstven, vreden posebno za moža, ki je obudil in oživil naše slovstvo. Izdajatelj teh bukev je sicer z njimi tudi sam sebi postavil znamenje svoje vneme za domače slovstvo in svoje umnosti o zbiranju razdrobljenih moči v eno dragoceno delo. Besedo reči o tem spomeniku, kaj, če se prederznem? Veseli tak spominek vsacega iskrenega prijatla naše domovine. Kaže se namreč iz vsega dela, koliko spoštovavcov ima slavni Vodnik, mož bogat z zaslugami za domovino, in sicer spoštovavcov, bodi si po tem, da so v bukve pisali, bodi si po tem, da so se za-nje naročili. Kaže se pa tudi, koliko je literarnih moči, ki Vodnika nasledujejo ali zamorejo nasledovati na poti, katero je on odperl, in po kateri je sam po junaško stopal“. Popisavši obsežek posebej pravi naposled: „To vse tedaj obsega Vodnikov spomenik, natisnjen v čveterki na 268 straneh. Da je obsežek obilen, lep in slavnega moža vreden, se kaže iz popisa sestavkov zadosti; — da ni ravno vse izverstno, nektero (pa malo je takega) celó brez vse slovstvine vrednosti, ne krati slave Vodnikovega spomenika. Kdor se pervaku našega slovstva ni mogel pokloniti v dragoceni suknji, se mu je poklonil v borni jopi — gnala pa je vsakega serčna želja, pokazati svetu, da čisla moža, čigar ime v zlatih bukvah domovine naše v prvi versti stoji. 86 pisateljev šteje „spomenik“ — čez 1000 pa naročnikov — pač lepa množica na vsako stran! Hvala g. izdajatelju za početje njegovo!“ — Še neki Vodnikov spominek naznanja Hicinger v Nov. 1860 št. 7 iz nemškega „Sternkalender“, kjer mu ga je postavil vrednik njegov, znani in učeni dr. Brunner. Bil je le-tá o binkoštih l. 1859 v Postojni, kjer mu podarijo Costov „Vodnik-Album“ in po njem popiše prav mikavno našega Vodnika v posebnem sestavku z napisom: „Wer war denn dieser Vodnik? Eine Fahrt in's Krainerland“.

7) Močni baron Ravbar. Povést iz slovenske zgodovine —

je l. 1858 v Ljubljani posebej natisnjena knjižica 8° str. 15, katero je založil Giontini, spisal pa P. Hicinger.

P. Emanuel Podvinski je bil menih frančiškanskega reda, učenik na Novomeški, potem na Karlovški gimnaziji, ki se je poskušal v slovenskem pesništvu. „Nektere tistih pesem so mi prišle pred več leti v roke; podam jih Novicam, da se ne pozabijo, in da morebiti kdo še kaj več oznani od tega pesnika“, piše Hicinger l. 1858 št. 13, kjer je pod naslovom Pesmi E. Emanuela Podvinskega natisnjena njegova „Zgimba“.

V imenovanem tečaju se razum teh nahajajo še mnogi Hicingerjevi po obsežku in po obliki dokaj dovršeni spisi, na pr. l. 3, 4 „Krajnska zemlja, kakošna je v zemljioslovnem ali geološkiem oziru, vzlasti po preiskavah ces. geologa dr. Lipolda l. 1856. — L. 8 popraša Cigale, kako se prav slovenski zove „Lavanter Bisthum“, in koj l. 10 odgovarja Podlipski z drugimi vred, pa l. 15: Še nekoliko o vprašanju v 8. listu: ali labodska, lavantska ali lavantinska? L. 18—23 obravnava Jezikoslovne in zgodovinske reči v teh le razdelkih: 1. Prihod novih slovenskih rodov v naše kraje, nekoliko po IV. Kukuljevičevem Arhivu za povjestnico jugoslavensku; 2. Čakoveci med jadranskim morjem in Savo; 3. Starost pismenosti glagolske; 4. Krajna in Krajnski nadškof Andrej; 5. Stridon, rojstni kraj sv. Hieronima. — Klasičen dokaz, da stari Panonci niso bili ne Celti ne Germani, ampak Sloveni l. 24 z ozirom na prvi omenjeni razdelek in dotične razprave Terstenjakove o slovenščini starih Noričanov in Panoncev. — Prej že l. 19 poprašuje: Kako se bo novi denar imenoval po slovensko? — l. 21 sporoča, da — Bčele se dajo v zemlji ohraniti čez zimo; — l. 43 pa piše „Nekoliko od mer in teht“.

Slovenščina je bila Podlipškemu jako draga, in sad njegovih tedanjih preiskovanj so bili Zgledi slovenščine iz 16. stoletja, med katerimi je l. 27 natisniti dal a) pesem „Zoper Turka“ iz katekizma, ki ga je po novoverskem Primožu Truberju izdal Juri Dalmatin l. 1584; z nekterimi opombami, da vsakemu — protestantu in katoličanu — o slovenskih bukvah in narodnih pesmih — daj se pravo; b) „Izglede prisege za spreobrnjenje“, ki se iz dni, ko se je l. 1600 po volji nadvojvoda Ferdinanda imelo zatreti vse novoverstvo po Štajerskem, Koroškem in Krajnskem, nahaja med rokopisi semeniškega arkiva v Ljubljani. — Pristavek k spominkom slovenščine iz 16. stoletja l. 31 razlaga gledé na Valvazorja prvi sled novoverskih poskušanj na Slovenskem posebno po naznanilih Tomaža Kréna. — L. 32, 34 pa Tudi nekaj iz slovenskega basnoslovja in sicer „Pripoved od Pavčka. Divji in povodni možovi. Izdane gospodičine in druge basni“.

„Napake slovenskega pisanja“ je l. 1—28 razkazoval Fr. Levstik ter po nekterih besedah o slovarjih sploh in slovensko-nemškem Wolf-ovem posebej spregovoril o potrebnosti kritike v našem slovstvu in sklenil s stavkom: Kdor Slovincem dobro hoče, naj z mano reče: „Bog živi kritiko!“ — Tedaj pošlje Hicinger v Novice l. 37: Nekoliko kritike, in ker v posebnem pristavku v njegovem smislu svojo pové tudi vredništvo; oglasi se v duhu Levstikovem Fr. Cegnar v Glasniku Slovenskem II. št. 8 „Je-li nam treba kritike ali ne?“ Vredništvo mu odgovori v Nov. l. 45, Hicinger pa o svoji zadevi l. 46: Še nekoliko kritike, kjer naposled po nauku Horacijevem kaže: a) Kritiko naj rabi najpred pisatelj sam pri sebi. To veljá vsakteremu pisatelju, bodi si mlaji, bodi si začetnik, bodi si mojster; brez lastne kritike tudi mojstrov ni, začetniki pa, in to so ravno nadopolni mlādenči, naj si brez lastne kritike tudi ne obetajo pospeha. To je učil slavni rimski pesnik Horaci v. 289—294 de arte poet. — b) Kritiko naj rabi po tem prijatelj pri prijatlu, učenik pri učencu, mojster pri začetniku. To je druga kritika, ki se pa godí posamezno, bodi si v ustni besedi, ali v dopisih. Tudi to uči ravno pohvaljeni Hor. v. 385—390. — c) Kritiko naj rabi še le v zadnje ptuji presojevavec, ko je spis dan med svet. To je tretja kritika, in tista se rabi očitno, bodi si v bukvah, ali v časnikih, ali v slovstvenih govorih. To kritiko utegne meniti Hor. v. 445, 450. — Očitna kritika bi preveč imela opraviti, če bi mogla vse pervence nadopolne mladine, bodi si tudi bolj izbrane, v časnikih pretresovati; malo bi časniki po tem imeli bravcov. Čujte zopet Horacija: *Indoctum doctumque fugat recitator acerbus.* De arte poet. v. 474. — Nato prinese Glasnik l. 1859 št. 1, 2, spis „Gospodoma nasprotnikoma“, in namesti str. 35 obetanega „Dalje in konec“ le str. 70 zastran pravde o kritiki opombico: „Ker se še vedno kdo na novo oglasi zoper mene in moje „napake“, vidim, da bo z odgovorom treba počakati, naj vsi povedó, kar imajo na sercu. Še le potlej bom vsem ob enem odgovoril. Zavoljo tih in drugih reči, kterih ne morem tu razlagati, moj odgovor ne bo več v „Glasniku“ hodil na svitlo, ampak iskati bo treba druge poti“. Fr. Levstik.

L. 1859 ima prvi spis Hicingerjev v 2. št. naslov: Jezikoslovene in zgodovinske drobtinice, kjer pojasnuje nekatere slovenske imena za posamesne kraje in večje okrajine, ter govori nekoliko o rimskem zidovji, o starih terdnjavah, mestih itd. — L. 21—25 pa razlaga Zgodovinske reči po naslednjih razstavkih: 1. Starinske najdbe; 2. Iz sredočasne zgodovine slovenskih krajev; 3. Nekdanji potresi in posipi na Slovenskem; 4. Črna kuga ali črna smert leta 1348 in 1349; 5. Ceste in tovarne pota na Slovenskem v srednjem času; 6. Denarji, srednji čas na Slovenskem navadni.

„Obilno duhovno veselje se je pokazalo med vernim ljubljanskim

ljudstvam, ko so méd-nj došli častiti ostanki sv. Feliksa mučenca. Pa tudi drugod po krajnski zemlji se je nekako radostno poslušala novica, de je sveto truplo prineseno v belo Ljubljano. . . Nenavadna reč se nam zdi to, ker je mnogo svetih ostankov, ki so hranjeni sem ter tje po krajnskih cerkvah, nekako malo znanih in čislanih. . . Naj jaz začnem take naznanila s tem, de povem od svetih trupel na Krajnskim, ktere sim sam vidil, ali od kterih sim saj slišal“. Tako piše v sostavku: Svete trupla na Krajnskim, Hicinger v Dan. l. 1859 št. 2. Nekdanja pasijonska procesija, ki se je veliki petek obhajala nekđaj v Ljubljani, obhajala se je tudi v Kranji saj nektere kratí, in v Teržiču, pa v slovenskem jeziku, kaže l. 10 poleg Valvazorja, dr. Costa Mittheilung. des hist. Vereins. De Rubeis Monument. ecc. Aquil. od duhovšine Čevdatske cerkve itd. „V začetku je taka pasijonska igra utegnila podobo pobožnosti ohraniti; pozneje jo je človeška spačenost obrnila v nesposobnost“. — V istem listu pohvalivši katekizem, ki ga je izdalo rezensko ali regensburško škofijstvo, stavi Bogoslovno in jezikoslovno vprašanje o gnadi stanski in djanski (habitualis et actualis), češ, delavna bi utegnila zvati se „efficax?“ „Pravi zaumek je dostikrat tesno zvezan s pravim imenam; in dostikrat sim skusil, ko se ime pogreša, de pomanjkuje tudi praviga spoznanja“. — L. 11—15 ima Nektere besede o cerkvenih rečeh, o kterih je pisaril prej že, vendar zdaj bolj določno in popolno, in sicer: 1. Cerkevne stavbe ali zidarije; 2. Cerkevne oblačila, in 3. Korhalno petje. — Zapel pa je v ravno tem listu Za bratovšini sv. škapulirja a) pesem „O Mariji Karmelski ali veseliga škapulirja, in b) O Mariji sedem žalost ali žalostniga škapulirja; l. 6 ima iz nemšine Pozdrav Marii Devici, in v l. 8 so Sveti zdihljeji „k presv. Rešnjimu Telesu; H križanimu Jezusu; k Materi Božji; k Angelu varhu“. — O tej priliki naj se zaznamnja, da je Peter Hicinger iz latinšine poslovenil tudi pesmi in molitve ali Vsakodanja procesija, ki se obhaja po cerkvi presvetega in prečastitega Groba Gospoda našega Jezusa Kristusa v Jeruzalemu, in je pridjana str. 248—272 v „Potovanje v sveto deželo“ l. 1857, spisal Mihael Verne, natisnil J. Blaznik v Ljubljani 1859.

XIX.

Rad je zložil Hicinger kako kolednico o novem letu, pisal o zna-kih ali podobah svetnikov tudi v pratiki, nekaj zastran naših koledarjev v Danici, zapél dvé v koledarčeku Bleiweisovem, posebno čversto podpiral slovenskega Romarja; naposled pa se je lotil koledarstva sam, ter je za Koledarjem slovenskim, ki ga je v III. tečaju l. 1858 vredil bil A. Praprotnik, spravil na svetlobo:

8) Domač Koledar slovenski za navadno leto 1859.

Spisal P. Hitzinger, Podlipski farnik. Četerti pomnoženi tečaj. S podobo Bleškega jezera. V Ljubljani. Založ. J. Giontini. Natis. J. Milic.

Ta koledar bi se med Slovenci rad kaj bolj vdomačil, kakor njegovi predniki, pišejo Novice l. 1858 št. 39, in mislimo, da ga bodo Slovenci res tudi lahko imeli prav za domačega; zakaj v lični podobi, na ne velikem prostoru, in za majhno ceno se jim tukaj ponuja blaga mnogo potrebnega, koristnega, podučnega in zabavnega, da v nobenem dosedanjih slovenskih koledarjev še ne toliko, in da se novi koledar slovenski lahko méri z marsikterim večjih nemških.

Če posebej smemo nekoliko razločiti obsežek tega koledarja, povémo, da se cele, iz 4 pol v 12sterki obstoječe bukvice, ki jih spredaj kinča lična podobšina bleškega jezera, delijo v 4 dele. Godovni in zvezdoznanski koledarček v začetku razlaga ob kratkem vso koledarsko vrednost . . .; zgodovinski in zemljopisni pové letnice imenitnejih zgodb, državnih, cerkvenih in drugačnih, z ozirom na zgodovino slovensko . . .; gospodarski, opravični in pòtni obsega stvari dotične . . .; iz cerkvenopravnega so povedani zakonski zadržki razvezni in oviravni; podučni in zabavni koledarček pa ima v sebi najprej ogled po svetu, potem ogled po domovini, in sicer: Nove najdbe na nebu; Duhaj, avstrijansko cesarsko mesto; Rim, središče katoliške cerkve; Stan katoliške cerkve po svetu, izhodne ali gerške, protestanskih cerkev. Ogled po domovini pa ima: Akvileja, staro sloveče mesto; Bleško jezero, prelepi kraj; Gospa sveta, stara božja pot; Cesar Avgust pred Metulóm; Zmaga cesarja Teodozija na Vipavskem; Srečen boj Andreja Turjaškega pod Siskom; Sv. Hieronim, cerkveni učenik, drag Slovencom; Sv. Niceja, akvilejski škof; Sv. Anton Padovanski, znan Slovencom. Kmetijske reči kažejo: Odkup in vravnava zemljišnih obtežeb; Poselski red; Pokončanje škodljivih merčesov. Šolske reči kažejo: Kako se ljudska šola kmalo napravi; Petje v ljudski šoli; Poštevanje desetink. Razne reči: Jud in Turek; Ženica in loterijske srečke; Kako se tat izvé. Pesmi: Leto in letni časi; Dan in dnevne ure; Pravi gospodar, ki je sestavljen po zgledu: „Zadovoljni kmet“ v Nov. l. 1850 in se glasi takole:

Pravi gospodar.

Družino dobro jez imam;
Ime je hlapcom: Delajsam,
Sepoznovlez, Zaranovstan,
Zaslišiberž, Severnogan.

Mi dekcle še pomagajo,
In prav zvesto mi služijo;
So Vredudela, Snažnojma,
Voljnoprenaša, Pridnozna.

Gre Moderuk voznik z menoj,
In Doberum je hišnik moj,
Za kuharco, točajko pa
Ste Lakotrezna, Žejazla.

Še hišni dve ste mi v posest,
Pobožnaprošnja, Dobravest;
Te mene ziblžete lepo,
Da spet zvečer zaspim sladko.

Pravi gospodar, pravijo Novice str. 311, uči najboljši gospodarski red; če bo tega vsak spolnoval, bo tudi gotovo dosegel tisto srečo, ki jo koledar želi v začetku, 1859terno, tolikerno, kakor je velika prihodnja letnica. — Take sreče je pač vsak domoljub želel najbolj pisatelju samemu, ki sloveč tolikanj — bil je le priprosti duhovnik ali farnik Podlipski. Zadnji čas je bil, da se luč tako svetla postavila je na svečnik. Dolžnost to živo opisal je hrabri Vicko v prijaznem dopisu do strica Bercka Dragana v Verbovcu, iz potne bisage v Nov. 1. 1859 št. 3, ki s tovaršem svojim prišedši v Podlipo str. 19 piše takole:

„Gospoda Podlipskega ni bilo doma, zato mi je dobra ura ostala za premišljevanje sreče in nesreče človeške. Tedaj tukaj stanuje naš učeni rojak! Tukaj, kjer ni mogoče občiti se z učenimi ljudmi, — kjer ni bukviša, pa tudi ne potrebnega denara, da bi si človek kupiti mogel duševne hrane, — tukaj tedaj spravlja neutrudljivi mož bogate plodove bistrega svojega uma na dan! O tem samotnem kraju pač popolnoma veija angleški izraz: „to enjoy one's self“. Zato blagor temu, kdor dosti v sebi samem ima! Tak povsod lahko živi po besedah modrega moža, ki pravi: „Der viel an sich selber hat, gleicht der hellen, warmen, lustigen Weihnachtsstube mitten im Schnee und Eise der Decembernacht“. Tako tudi samota svoje dobro ima.

O mraku pride ljubljeni prijatelj domú. Dala sva mu s tovaršem mojim ugibati: kdo da sem? Pa ni uganil zastavice. Ko mu rečem da sem Vicko (t. j. Davorin Terstenjak), poštena verbovska duša, se mi ginjen verže na persi in — „zwei Herzen und ein Schlag!“ je zaklical tovarš moj.

Ker je temna noč že svet pokrivala, sva na povabilo ljubega prijatelja pri njem čez noč ostala. Slovensk pisatelj sicer nima šampanjarja za svojega gosta, al ima kos domačega kruha pa — pošteno serce. Dišala nama je večerja bolje, kakor da bi nama bil dal kak bogatin v krasni sobani najdražji soupé. Med prijaznimi pogovori so nam ure pretekle, da sami nismo vedili kako. Pod streho podlipskega farovža je mala sobica, ktera je mene trudnega prijazno sprejela. Ne vem, kako mi je na misel prišla Juvenalova:

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Mislím, da je ozka sobica rodila to idejo „associationis“.

Drugi dan sva z mojim častivrednim spremljevalcom zapustila mirni podlipski kraj. Podlipskega pa je obletela pri najnem odhodu serčna otožnost, in solze, ktere so z lica padale na zemljo, v kateri tičf močna korenika mile lipe, nama so bile zerkalo — v ginjeno njegovo serce. Slovo jemaje in spomnivši se mnogih pšic, ki so na oba naji letéle poslednje leta, sem rekel prijatlu: Macte! venient, qui sine offenso,

sine gratia judicent, etiamsi nunc omnibus tecum viventibus silentium livor indixerit“. Ako se ne motim, sem pri poštenem Seneku bral te besede.

Domú gredé sem pogledal lego starega Nauporta . . . Z Verhnike sva se vernila zopet v Ljubljano . . .

In res, zaslužena sreča je bila l. 1859 Podlipskemu, da je 9. septembra postal farnik in dekan Postojnski, kar so radostni pozdravljali domoljubi in časniki slovenski vsi. Pričelo se je bilo tedaj zanj novo delovanje na polji duhovskem in cerkvenem; toraj je pojenjati moralo nekoliko delovanje narodno na polji slovstvenem in domačem. Skoraj doveršil pa je bil peti pomnoženi tečaj priljubljenega si koledarja, ki ga je dal bil na svetlo že pod naslovom:

9) Domač Koledar slovenski za prestopno leto 1860. Spisal P. Hitzinger, farnik Postojnski. S podobo Borovniškega mosta. V Ljubljani. Zal. J. Giontini. Natis. J. Milic.

„Prav praktične bukvice so za mnogoverstne potrebe djanskega življenja skozi celo leto, pravijo Novice l. 1859 št. 48 tudi o tem koledarju, kateri kakor lanski razpada v 4 dele: prvi je zvezdoznanski, drugi zgodovinski in zemljopisni, tretji gospodarski, opravični in potni, četerti podučni in zabavni ali kratkočasni z nekterimi primernimi premembami . . . Ni skoraj reči, ki je človek za to ali uno djansko rabo potrebuje, da bi je ne našel v tem koledarji, — za to mu gre po pravici čast praktičnega kazala, katero človek kakoršnega koli stanú vsaki hip potrebuje. Namesto dvajset bukev premetovati in iskati, česar nam je včasih vediti treba, imamo v koledarji tem vse pri rokah . . . Le nekaj bi želeli, da bi v prihodnje drugač bilo: namreč to, da bi se slovenskim knjigam ne pridevale podobšine z nemškimi napisi: „Viaduct zu Franzensdorf“ se prilaga „Koledarju slovenskemu“ ravno tako, kakor če bi nemškemu „Kalender“ pridjali podobo s slovenskim napisom: „Most v Borovnici“. —

Ker je poslednji — podučni in zabavni koledar — v slovstvu vzlasti znamenit, naj pové se tu, da „Ogled po svetu“ kaže: Zvezde in zvezdiša na nebesu; Stare velike mesti Babilon in Ninive; London, nar večje mesto sedanjega sveta. Ogled po domovini pa ima v sebi: Terst, tergovsko mesto kdaj in zdaj; Borovniški most na južni železnici; Nekdanji gornjograški samostan; Emona in Akvileja v dneh cesarja Maksimina; Slovenci v brambi cesarja Friderika IV.; Slovenska zemlja v veliki francoski vojski; Vojvodinja Virida, prijazna slovenski zemlji; Anton Alojz Wolf, ljubljanski škof; Ignaci Knoblehar, apostoljski provikar v srednji Afriki. — Gospodarske ali kmetijske reči kažejo: Čast kmetijstva; Potrata rodivnega sveta; Potrata živinske moči. — Smešnice so: Huda rosa; Čemu je žganjarju pijača; Nepotrebne priče; Kako se žival privadi človeka. — Pesmi pa: „Kar Bog stori, vse prav stori“ in „Stopinje človeškega življenja“ — obé iz nemščine; izvirna pa je naslednja:

Ribica.

Tam siva gora mi stoji;
Tu viditi drevesa ni;
Je v tmini skrito jezero,
Vodica čista kot srebro.

Je notri bila ribica,
Še mlada vsa postervica;
V globini malo ji je všeč,
Doma le biti grenka reč.

O mati, mati! kak lepo
Je vse tam zunaj, vse svetlo!
O naj saj malo ven hitim,
Se zunaj sveta veselim.

Nikar, o hčerka, v strahu bom,
Je nar bolj varen zate dom;
Sovražnik nima sem moči,
Drugej te kmalo zasledi.

Ne sluša mlada ribica,
Kar stara ji je pravila;
Skrivaj izmuzne se na dan,
Kjer potok se odteka v stran.

Se veseli, se krog verti,
S potokom vred naprej hiti;
Prijazno ji bliši nebo,
Ob kraji rož'ce ji cveto.

Pa ribič pod drevesicom
Sedi z goljufnim ternikom;
Priprosta pride ribica,
In vjame se sirotica.

Prešerna tak se pogubi,
Neverna v to, kar mati uči,
V spomin ti bode njeni zgleđ,
Da ne zgubiš se s tisto vred.

XX.

Bilo je razpisano darilo za najbolji krajevni, zgodovinski, ali vzajemni domovinski opis v nemškem jeziku, in v dosego njegovo je spisovati jel Hicinger najprej v „Blätter aus Krain“ l. 1860 „Das Quecksilberbergwerk Idria S. 90—136,“ potem pa je delo, ker je marljivo sestavljeno prejelo tudi darilo, knjigarna Kleinmayr-Bambergova spravila na svetlobo, in to je:

10) Das Quecksilber-Bergwerk Idria, von seinem Beginne bis zur Gegenwart. Geschichtlich dargestellt von P. Hitzinger, Dechant und Pfarrer zu Adelsberg. Laibach 1860. 8. S. 86. — Po tej knjižici je l. 1870 J. Lapajne v letnem sporočilu glavne šole Idrijske sestavil po slovenski: „Idrijskega rudnika zgodovinske čertice“ v 8. str. 17. —

Sicer je v omenjene „Blätter aus Krain“ l. 1860 spisal: Die Römerschanzen in den julischen Alpen; v „Mitth. d. hist. Vereins“ pa na pr. l. 1859: Zur Geschichte von Neustadtl o. Rudolphswerth; von Neumarkt; l. 1860: Kurze Geschichte der Herrschaft Adelsberg; l. 1861: Pläne römischer Orte in Krain; l. 1862: Zur Gesch. des Geschlechtes der Auersperge; Zur Gesch. alter Glocken in Krain; Die Freisingischen Sal-, Copial- u. Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Krain; Das älteste Besitztum der österr. Herzoge; Die Cosmographie des Anonymus v. Ravenna u. die Geographie des Guido in ihrer Beziehung auf Krain; Auszug aus dem ältesten Urbar der Herrschaft Adelsberg itd.

V Novice je tedaj dopisoval, kedar je utegnil, manjši stvari in dogodbe „z Notranjskega, iz Postojne, s Pivke, itd. na pr. 1860 l.

8: O Pivki in Krasu v zemljepisnem, zgodovinskem in gospodarskem oziru; l. 20: Kmetovanje na Notranjskem — in kako bi se dalo na bolje obrniti, s katerim naj se primérja B. „Kmetovanje na Pivki“ v l. 23. 24; l. 31: O šoli, muziki, tergu, draginji v Postojni; l. 33. 34: O krajevnih, in jezikoslovnih rečeh na Pivki itd. — V l. 52 se je pod naslovom „Abecedar“ hudo znosil še enkrat menda prav Znojemski ali Hicinger nad prof. Poklukarjevo poskušnjo novih domestivnih čerk za Slovenski Alfabet v krepkem sestavku: Ozir na dozdanje slovenske alfabete — dozete in ponujane, o katerem glej nekoliko v Jezičn. Met. XI, 47. — L. 1861 v št. 2 s Pivke: Kmetijske, jezikoslovne in druge reči, zemljepisne in zgodovinske čertice; l. 9. 10 se nahaja učen in izversten spis „O slovenski zemlji“, kjer po pravnih listinah in zanesljivih starih in novih naznanilih kaže, kako daleč je bil razširjen ali se zdaj še razširja slovenski narod, kako je bila slovenska zemlja kdaj na drobno razdeljena, in koliko zopet soedinjena v starem, srednjem in novem času, nekaj v ta namen, da se razširjuje vednost historična, nekaj pa v pojasnjenje pravic slovenskega naroda, če tako pojasnjenje, pravi o sklepu sam, kaj utegne pomagati, da bi se Slovencem tudi dalo, kar je pravo. — Na ta izverstni spis se nanaša tudi l. 16: Še nekaj o nekdanji Krajni, po svetopisu Ravenskega neimenovanca (Ravennatis anonymi cosmographia) iz 7. stoletja, ki ga je po trudnem iskanji naposled dobil vendar v roke. — Poprej je priobčil bil že:

11) Domač Koledar slovenski za navadno leto 1861. Sp. P. Hitzinger, farnik in dekan Postojnski. VI. pomnoženi tečaj s podobšino jame Postojnske. V Ljubljani. Giontini. Milic. 8. str. 106. — Podučni in zabavni koledarček kaže v ogledu po svetu: Zemljioslovne najdbe; Stare egiptovske mesta; Pariz, glavno mesto na francoskem. Ogled po domovini: Maribor na Štajarskem; Postojnska jama; Velesovo, nekdanji samostan in Božja pot; Grozoviti Atila pred Emono in Akvilejo; Avari, nekdanji stiskavci Slovincov; Slovenska zemlja in Turki; Enéa Silvi, potem Pij II. papež; Jurij Stobej, Lavantinski škof. Gospodarske reči: Umno kmetovanje; Živinoreja; Gojzdoreja. Razne reči — in Pesmi: Pot v nebesa; Gospod z učenci na morji (Poleg nemščine) in Nečimernost človeška (Ljudska pesem). — Jako priljubil se je Slovencem koledar ta; pa je tudi res vreden, da ga radi imajo, ker je za sto in sto stvari, ki jih človek vsaki dan potrebuje, zanesljiv svetovavec, pravijo Novice o nasledniku:

12) Domač Koledar slovenski za navadno leto 1862, ki v 8ⁱ str. 115 ima na čelu podobo mesta Iderskega. — Ogled po svetu: Snova nebesnih teles; Stare indijanske mesta in stavbe; Moskva in Petrovgrad, glavne ruske mesti. Ogled po domovini: Celjovec, glavno mesto

na Koroškem; Idrija, sloveče rudarsko mesto na Kranjskem; Začetek staro- in novoslovenskega slovstva, ter sedanji stan; Zgledi za opravilne spise, na. pr. Izpisek, pobotni list, službina spričba, darilni, prejemni, dolžni list, dolžno, prèpustno, kupno, najemno, ženitno, izročilno, oddajansko pismo, prošnja, poslednja oporoka. Pesmi: Božični vertec in S. Barbara, poleg stare pesmi, in poleg nemščine „Rudarska,“ ki se glasi:

Oj srečo! oj srečo! sred večne temé,
 Oj srečo! tu v sredi strahote;
 Po tesnih predorih v globino se gré,
 Kjer so zakopane dragote.
 Globoko pod zemljo in z grozo objet
 Tu dela in pota je kraj nam odstet.

Tu maje se roka, in bit se vihti,
 Odpirajo poke se strašne;
 In smert tu iz sto in sto kotov profi,
 Pošasti režijo se plašne.
 Pa rudar v globino se upa serčno,
 In gre brez boječnosti v jamo temno.

Ko pride plačila velicega dan,
 Se delo za zmiraj odstavi!
 In duh se povzdigne tu neuderžan
 Iz temne globine k presvetli višavi.
 In društvo nebeško sprejame ga v raj;
 Oj srečo! oj srečo mu kliče tedaj.

V Novicah je to leto nekaj več zaznamnjal v dopisu s Pivke l. 20. 21: Obgojzdovanje Krasa. Sadjoreja. Narodnost, kjer je nekoliko črtic posebej o jami Postojnski. Kedarkoli je kdo pisal kaj bolj osornega ali manj častnega o Postojni ali o Pivki, koj se je oglasil po svoje tudi Hitzinger; tako je udaril na drugi zvon l. 49: Omika in narodnost Pivčanov nasprot prvemu B. v l. 46. 47: o učilnici za dela dekliške v Postojni, o slovenščini in šolskih zadevah itd. — Tako je njegova menda tudi Kratkočasnica v l. 16: Monolog anga, k' noče Cimber bite, kjer rojake svoje graja zarad nemškutarije, hvali zarad obertnije, pa jezikoslovcem kaže v lastni pisavi njihovo pravo govorico na pr: „Jest ne vem, kaj bo to; tače se zmišljajo nekter naš gospodje, de je čoveka groza. Sej je teržiška dolina vender zvo zaperta, pa od koder kak veter pripiha, že vse misle našem ljudém dergam oberne... V osem štiridesetga leta, — takrat je vse po svet norevo... Pred je vsak govoru, koker so mo ble usta zrasle, nemško alj kransko, pisov tud toko... No zdej je pa vse dergače; zdej naš gospodje nočjo druje k nemšče špraše... Nekdo je štedirov, od kod be biv ta nemšče zarod pod Ibelj peršu; tedej se je spovnu, de so ankat, mende še pred Kristšovem rojstvam, an nemšče Cimbre čez Snežniče na Vaško derle; in reku je: Gvišno je od tisteh ana truma med našme gorame zastava. Zato zdaj nam ubojem Teržčanam za špot pravjo, de smo Cimbre; o jemnasta! kam bo to še peršvo?.. Ovbe, zdej je pa doste; menem, de Cimber vender še nisem, če glih je moj dešček nemško znov, moj oča pa niso znale, in mate tude ne... Zato ostanimo, koker nas je Boh ustvaru, da nas ne bo tista pekvata krača po nosu kavsala.“ —

V Danici je iz Postojne nekterikrat p. 1860 l. 20.. hvalno pisal o cesarici Mariji Ani, ktera je ondi rada ostajala in cerkvi bila velika dobrotnica; l. 1861 je v št. 10 poleg nemščine poslovenjena pesem Majeve: Že slavčki žvergolijo, — Se maj vesel zbudí; Naj serca podarijo, — Kar lepi maj rodí itd.; l. 1862 št. 10 je Za veliki teden poleg cerkvenega petja poslovenjena žalostna pesem Jeremija preroka, in hebrejska pesniška šega je posneta v tem, da se vsak stavek začenja s čerko po versti abecede, kot v hebrejskem izviru:

Alef.

Ah! samotna brez ljudi
 Hči Jeruzalem sedi;
 Glej Gospa narodov kdaj,
 Vdovi je enaka zdaj;
 Sred dežel je kraljevala,
 Zdaj pa sužnja je postala.

Bet.

Britko joka celo noč,
 Z lic teko solzé na moč;
 Ne tolaži je nihče,
 Kar nje ljubih šteje se;
 So prijatli se umaknili,
 V neprijatle spremenili itd.

L. 12 se nahaja Sonet k svetim praznikom: To res je dan, ki ga je Bog podaril; — O pridite, de zdaj se veselimo itd.; — in l. 14 pesem: V čast Marii Devici: Povzdigni glas se zdaj iz duše vnet — Za slavo, čast Device, čiste svete itd. L. 21 pa je v dopisu z Notranjskega sprožil neko reč, ki jo je opazoval bolj na tanko o tamošnjem potovanji milostnega kneza in škofa, to je, izbiranje in primerjanje posebnih svetih pesem po raznosti cerkvenega opravila. Za sveto mašo sicer ni toliko različnih pesem.. Če se ne more veliko sprememb delati v besedah, pravi ondi Hicinger, se utegne več spremenjavati v napvih, kar je prijetno in spodbudno. Vendar je tudi prav, če se večkrat ktera druga pesem vversti med mašno petje, na pr. pri darovanji pesem o tedašnjem godu ali prazniku, pri povzdigovanji pesem sv. Rešnjega Telesa, k koncu kaka pesem Matere Božje, ali zopet dotičnega goda. Po takem redu petje verstijo pravi orgljarji in pevci. Pa koliko je takih orgljarjev in pevcev. Skušnja za to stran kaže premalo razumnosti. Ravno o potovanji mil. škofa se je petje v raznih krajih dalo slišati, pa vse premalo izbrano, tako na pr. se je povsod pogrešala pesem za to priložnost, za sveto birmo primérjena. V slovenskem petji nisem nikjer slišal pesmi „Pridi sveti Duh“, ne v latinskem „Veni sancte Spiritus“; in sicer je bil zraven binškoštni teden. Nekoliko dražilo me je, da naši pesniki toliko in toliko svetih pesem skladatajo, pa vendar malo njih za sv. Rešnje Telo, in celo malo od sv. Duha. O svetem Duhu bi se zlasti šolarjem moglo kaj pesem dati... Bolje je s pesmimi sv. R. Telesa, vendar orgljarji premalo vprašajo zanje. Vem, da v enem tednu na več krajih, o več svetih mašah nisem slišal skoraj ne ene sv. Rešnjega Telesa; pri darovanji se je pelo od Matere Božje, pri povzdigovanji od Matere Božje ali za razloček od škofovega prihoda, in pri obhajilu spet

od Matere Božje. Vse je prav, prepevati čast, hvalo in visokost izvoljene Matere Gospodove in Device prečiste, in njo mogočno besednico klicati v pomoč. Pa sveta maša je spomin kervave daritve, ki jo je Jezus Kristus na svetem križu opravil; pri povzdigovanji je Jezus Kristus pričujoč na altarji; takrat tedaj se spodobi v njega vero in ljubezen buditi njega ponižno moliti; pri obhajilu zopet je potreba z njim se saj v duhu družiti. Bodi si, da se s petjem tudi obračamo v Marijo, presveto Gospodovo Mater; pa ne vém, če bi ji to moglo prijetno biti, če bi se nič ne ozerli v premilega Jezusa, v preljubega njenega Sina, ktereга nam ona kaže. Vsaka reč ima svoj čas, pa tudi svoje mesto; in ravno taka je tudi s cerkvenim petjem.

XXI.

Posebno plodovitno je bilo Hicingerjevo delovanje na slovstvenem polji naslednje leto, kedar smo preslavljali Slovani tisučnico ss. Cirila in Metoda pa 18stoletnico ss. Hermagora in Fortunata. Najprej je prikazal se na dan:

13) Domač Koledar slovenski za navadno leto 1863 v 8ⁱ str. 116, s podobo škofa Friderika Baraga. — Ozir po svetu: Pervine naravnih stvari, nekovine ali metaloidi, in kovine ali metali; Svete mesta, Jeruzalem, Betlehem in Nazaret; Carjigrad, glavno mesto turškega cesarstva. Oglad po domovini: Gorica, pravo slovensko mesto; Cerkniško jezero, memo družih čudovito; Tisučletni spomin sv. Cirila in Metodja; Friderik Baraga, rojen Slovenec, ameriški škof. Gospodarstvo, obertstvo in trgovstvo na Slovenski zemlji v starem času. Pesmi: Ss. Ciril in Metodi (okrajšana po vzorni l. 1847), sv. Marjeta in Zaklad — po basni Ezopovi „Kmet in njegova sinova“ češ, da pridnost je najboljši zaklad. Ker je druga poleg stare pesmi jako mikavna in svetuica po Slovenskem dokaj češčena, naj se ponatisne tudi tukaj:

Sveta Marjeta.

Stoji, stoji tam beli grad,
Pod gradom jezero je zad;
Pa v jezeru je čudna zver,
Je zmaj, ki tac'ga ni nikjer.
Ga dobro pasti morajo,
So dali že živinco vso;
Je versta na ljudi prišla,
Storijo kmalo sklep letá:
»Mu dajmo le Marjetico,
Jezusovo služabnico;
Z Marjetico nič zgube ni.«
Kaj pa Marjetica stori?
Gre v izbo svojo pisano,
Obleče sarknjo višnjevo,

Pasico vzame si zlato,
Gre pred globoko jezero;
Pa srečal jo je mlad junak,
Oj mlad junak, serčan vojak,
Junak je sveti Juri sam.
Ji pravi: Kaj ti sveta dam?
Greš pred globoko jezero,
Berž tudi zmaj priplaval bo,
Pasico verzi mu na vrat,
Še stori sveti križ takrat;
Bo zmaj ponižen in krotak,
Da ni še bil nikoli tak.«
Marjeta gre pred jezero,
Nad zmajem vse stori tako;

Pasico verže mu ná vrat,
 Stori še sveti križ takrat,
 Je zmaj ponižen in krotak,
 Da ni še bil nikoli tak;
 Pohleven ves jo uboga rad,
 Da pelje ga pred beli grad.
 Pa prejde velik strah ljudi,
 Veliko malo vse beží.
 Pa sveti Juri govori:

»Nikar ne bojte se zveri;
 Spoznajte pravega Boga,
 Sprejmite vero v Kristusa.
 Končal jaz z Bogom zmaja bom,
 Od sile te vas rešil bom».
 Obernejo se vsi v Boga,
 Sprejmejo vero v Kristusa;
 Pa sveti Juri vzdigne meč,
 In mahne zveri glavo preč.

V „Mitth. d. hist. Vereins“ je l. 1863 pisal: Ist das alte Aemona an der Stelle von Laibach o. von Igg gestanden? — Sind in Krain unter den Römern noch Freie von den älteren Einwohnern geblieben? — Statistisches zur Geschichte der Reformation in Krain. — V „Blätter aus Krain“ pa: Zur Geschichte von Neustädtl. — Anmerkung zum Aufsätze Kozinas: Die Landeshauptleute in Krain.

V Danici je to leto z ozirom na tisučnico slovansko pričel v l. 2. s spisom: Ss. Ciril in Metod v oziru na Krajnsko, in: Kako bi se obhajala mnogoletnica slovenskih aposteljnov? ter v dopisu „iz Tersta“ spregovoril o novi sv. Hermagoru posvečeni cerkvi v Rojanu. — Bolj na tanko in učeno je uterdil to v l. 4: Osemnajststoletnica sv. Marka in sv. Mohora v Akvileji, kjer je v dopisu „S Pivke“ soštel tudi vse cerkve sv. Mohorja in sv. Marka znane na Slovenskem, v l. 22 pa povedal, kako so ondod 12. julija praznovali skupno slovesnost, ter podal dokaj mično in doveršeno pesmico v omenjeno obhajanje:

Sv. Mohor in Fortunat.

V Rimu sveti Peter biva,
 Marka učenca tak poziva:
 Hódi na pokraj jadranski,
 In tje nési uk keršanski.

Fortunat je pomagavec,
 Tudi zvest oznanovavec;
 Uk in čuda skup storijo,
 Da se verniki množijo.

Na italijansko mejo
 Marka pride v Akvilejo;
 Ondi rhodi so odperti
 V svet slovanski razprosterti.

Tak Gospodovo kraljestvo
 Jemlje ljudstvo si v posestvo
 Poleg Soče, bistre Save,
 Daleč do dereče Drave.

Ljudstvo sluša evangeli,
 Glas o Kristusu veseli;
 Mnogo jih resnica gane,
 Kerst očisti v veri zbrane.

Rod paganski je zaviden,
 In sodnik ves malopriden;
 Sveta moža gresta v ječo,
 Preterpita smert bolečo.

Mohor vmes je naj bolj vneti,
 Sam apostelj ga posveti,
 Akvileji da pastirja,
 Da se cerkev bolj razširja.

Apostoljska moža! hvala
 Bo se vama skoz dajala;
 Z varstvom svojim nas branita,
 In pomoči nam prosita.

Razun tega je v l. 19 sostavek njegov: Procesija o Kristusovem vnebohodu. — Proti koncu leta pa sv. Miklavž prinese Sloven-

cem vsem Slovanom drago knjigo, kateri je naslov: Zlati Vek ali Spominica na čast ss. Hermagoru in Fortunatu, sv. Nikolaju in ss. Cirilu in Metodu. Da se v tej zgodovinski knjigi verli Hicinger ne pograša, si lahko misli vsak rodoljub slovenski, in res, koj na čelu sta jej krasota njegova spisa dva: I. Začetki keršanstva na Slovenskem, in sicer 1) pri prvotnih stanovavcih slovenske zemlje, in 2) pri novih slovenskih naselnikih, v veliki osmérki str. 5—29; II. Iz cerkvene zgodovine krajske zemlje, in 1) Škofje nekdanje Emone, 2) Krajski naddiakoni v srednjih časih str. 30—40. — „Slovensko slovstvo je prejelo zopet novo prekrasno, skoz in skoz znanstveno delo, piše o tej Spomenici znan povestničar v Novicah l. 51, katero je živa priča dušne zmožnosti slovenskih pisateljev. Ne vemo, ali bi se čudili učenosti pisateljev, ali pa zanimivosti člankov. Prvi spis Hicingerjev, pravi na to posebej, po kritičnih historičnih virnikih pisan, zamore se vrstiti z vsakim historičnim pretresom kakoršnega koli izvrstnega cerkvenega historika. Ne samo, da se odlikuje zarad svoje logične razsodbe, tudi slog je jedernat, kakoršen pristoja zgodovinarju. Ravno tako izvrstna sta druga dva članka tega marljivega slovenskega pisatelja“.

V Novicah je v zvezi s tisučnico slovansko na mnoge vprašanja povedal svojo misel o Stari kapelici pod Trebelnim l. 3 in l. 6: „Še druga beseda o gornjo-mokronoški kapelici.“ — Poleg posamesnih dopisov s Pivke ali iz Postojne, po katerih je sprožil in pridobil Notranjcem marsiktere dobrotne vstanove, je sestavil v l. 17 Cestne in železnične višave na Kranjskem, pa tudi drugod od Ljubljane proti Terstu, proti Dunaju, od Zidanega mosta proti Sisku itd. — V l. 47 se nahaja krepki spis: Petstoletnica novomeška, kjer v začetku na pr. piše: „Če se obletnice v življenji posameznega človeka obhajajo na petkrat pet, petkrat deset let, se pač obletnica v življenji cele srenje ali soseske sme obhajati na petkrat sto let. Taka je s kranjskim Novim mestom. Če tukaj govori kdo o stoletnici, pač ni tako, kakor tam zunaj v deželi nam Slovanom sosednega ljudstva, kjer golih praznikov stoletnih, petdesetletnih, učenostnih, obrtnijskih, teloborskih, strelskih, zmagavskih, in kdo vé še kakošnih ni kraja ne konca, kjer ni družega kakor velik hrum, vriš, strel, petje, godba, v zadnje sklep vsega z gostarijo in napivanjem. Stoletnica se lahko obhaja, da ni sama potrata velicih stroškov, temuč naprava zares koristnega spominka“ — in govorivši o imenu ter o zgodbah tega mesta nasvetuje, kake stvari naj bi spominska knjiga za petstoletnico imela v sebi in sploh kako naj bi se obhajala bolj po koristni šegi slovanski. — V istem listu je nanzanjen :

14) Domač Koledar slovenski za prestopno leto 1864 — v 8ⁱ str. 108 — s podobšino sedanjega Velehrada. Sp. P. Hitzinger,

farman in dekan postojnski. Založil Giontini, natisnil Milic. — „Kar smo v pohvalo Hicingerjevega koledarja že osemkrat rekli, rečemo z dobro vestjo tudi devetkrat, pravijo v ravno tem listu Novice, da ga nimamo bolj praktičnega koledarja od tega; česar leto in dan potrebuješ za vsakdanje potrebe, nahajaš v njem.“ — Ozir po svetu kaže: Nove zemljopisne najdbe; Atene, znamenito mesto v stari in novi Grecii; Velehrad, nekdanji sedež ssv. Cirila in Metodja na Moravskem. Ogled po domovini ima v sebi: Celje, staro slovensko mesto; Barbána, naj starja Božja pot v Primorji; Sv. Mohor in Fortunat, aposteljna za Primorje in Krajnsko; Žiga baron Herberstein. Razne reči: Naj večje drevesa na zemlji; Naj večje podzemeljske jame na svetu. Pesmi: Sv. Mohor in Fortunat (natisnjena že v Danici l. 1863), pa: Sisek rešen l. 1593 (po nekoliko okrajšanem načinu).

Matica Slovenska, vstanovljena l. 1863, djanski prvo leto svoje prične 4. febr. 1864, in koj sklene, da hoče za l. 1865 ob svojih stroških dati med ljudi P. Hicingerja izverstni koledar, kar je tudi storila. Tako pride na svetlo Koledar slovenski za navadno leto 1865 v 8^l str. 1—76 s pridjanimi narodnimi stvarmi, v katerih je razglasila po svetu zgodovino, pravila, vstanovnike svoje Matica. Tako je Koledarski del za l. 1867 in 1868 str. I—XLIV umetno vredil P. Hicinger, ki ga je pod naslovom „Narodni Koledar“ založila in izdala Matica z letopisom svojim, zadnjikrat l. 1869. Po vredbi Hicingerjevi je toraj še l. 1868, in se razdeljuje 1) v godovni in zvezdoznanski koledar, v katerem so poleg slovanskih imen mesecev in mnogih svetnikov vzlasti znameniti ob kraju po dnevih posebni spomini iz vede, umetnije, narodnega slovstva itd. — od l. 1860 vseskozi pomnoževani in spopolnovani; 2) zgodovinski in zemljepisni koledar, v katerem se nahaja na pr. števov posvetnih in cerkvenih zgodeb; pregled vse zemlje, katoliške cerkve, avstrijskega cesarstva; deželna razdelitev, število stanovalcev po narodih, vojaštvo; razdelitev cerkvena in učilne naprave; in 3) gospodarski, opravljeni in potni koledar, kjer je pojasnjen na pr. štampeljski in percentni davek, razložene mere in tehte, določeni novci ali denarji stari in novi. — Reči moram, da je ta koledar Hicingerjev bil naj bogatejši in naj popolnejši, in da ga tudi po koledarju družbe sv. Mohora doslej še nima naslednika verstnika.

XXII.

L. 1864 je oglašil se Hicinger tudi v „Učiteljskem Tovaršu“ št. 15: Naj starje ljudske šole na Kranjskem, in št. 16: O starih kranjskih šolah še nekaj. — L. 1865 pa prinese postojnske glavne šole poročilo sestavek, kteremu je pisatelj sam njen okrajni ogleda g.

Peter Hicinger, slavni zgodovinar naš, pravijo Novice l. 33. „Pivka“ je temu spisu naslov, kateri s kratko besedo pové, kaj da obdeluje učeni pisatelj. V njem bereš: „Kteremu kraju pravimo Pivka, in zakaj, — njeno zemljepisno lego, njeno višavo nad morjem, hribe in vrhove, jame, vodé in jezera. Opisuje nam tudi ozračje, in zemljo ozir rodovitnosti; dalje Pivki določuje nekdanje stanovnike, ob kratkem sega v politično in cerkveno zgodovino, pripoveduje sedanjo razdelitev ter konečno o lastnijah in obnašanji pivškega ljudstva govori, na kratko sicer, toda Pivčanje, nikar ne prezirajte teh opominov! V sklepu našteva šole z letnicami njih začetka.“

V „Mitth. d. hist. Vereins“ l. 1864 je pisal: Beiträge zur Geschichte der Reformation in Krain; Regesten über Freudenthal, über die Venetianerkriege 1508 bis 1514; Ueber die Lage einiger Städte der Römerzeit; Die militärischen Verhältnisse Krains zur Römerzeit; Die Peutingersche Tafel oder die Geographie des Ptolomaeus in Bezug auf Krain; Ueber das Unterrichtswesen Krains im Mittelalter. — L. 1865: Mittelalterlicher Handel zwischen Krain und Venedig; Nachbemerkungen zur Berichtigung einiger Punkte in Primus Trubers Leben; Neue Funde von Römersteinen in Krain; Nachträge zur 500jährigen Gründungsfeier von Neustadtl oder Rudolfswerth; Auszug aus dem Schriftenregister der Stadt Stein; Statistisches aus Krain vom 18. Jahrhundert; Zur Reihenfolge der Landeshauptleute, Landesverweser u. Verordneten des Landes Krain, der Stadtrichter u. Bürgermeister v. Laibach; Ueber gothische Kirchenbauten in Krain, namentlich über die Kirche in Zirkniz; Die Wichtigkeit der Geologie für die Geschichtsforschung Krains itd. — V „Blätter aus Krain“ l. 1864: Zur Geschichte v. Adelsberg u. dessen Grotten Nro. 1—6; Ueber den geschichtlichen Zusammenhang des Marktes Neumarkt u. der Ortschaft Ferlach in Kärnten. — L. 1865: Blick in die Urgeschichte Krains Nro. 47. — V „Triglav“ I, 1865: Zur Frage über das Idrianer Bergwerk Nro. 39; Correspondenzen aus Adelsberg Nro. 13, 21 itd. —

V Danico je l. 1864 spisal: Stare fare na Primorskem št. 22 in 23, kjer v začetku opominja, da „Imenik ali katalog ljubljanske škofije ima v tem zgodovinskem oziru posebno popolnost, in torej predstvo skorej pred vsimi enakimi zapisniki, ker na koncu pri vsaki fari naj staršo letnico, in sem ter tje še kako drugo bolj tehtno reč na znanje daje, kolikor je bilo to doslej mogoče zaslediti. Pervi taki zaznamki so bili l. 1831 vzeti iz pripoved Valvazorjevih, dalje pa iz naznanil dotičnih cerkvenih predstojnikov, ki so bile pa večidel posnete le iz kerstnih bukev“. Po listinah iz raznih arhivov itd. je bolj popolnoma izveršil ga ravno Hicinger za l. 1854; le čudno je, pravi v omenjenem popisu, da končnega imenika kranjskih fará marsikdo dosti

ne pogleda, in nekteri predstojnik še za svojo faro ne vé, koliko njeno starost pričuje imenik, vsaj — tudi zgodovinska vednost ima svojo vrednost! — Tako je vsled sporočila ljubljanske realke o fari ribniški popisal v l. 24 še „Nektere stare fare na Krajskem“ res po najboljših virnikih zgodovinskih. — V Danici l. 1865 št. 3—17 nahaja se prav znamenit spis njegov: Beseda o kerstnih imenih, ki marsikaj dobro pojasnuje, pa se še vedno le premalo spolnuje. — „Ker se tistim, ki se keršujejo, ime priklada kakor takim, ki se imajo v Božje otroke v Kristusu preroditi, in v njegovo vojaštvo zapisati: tedaj naj skerbi duhovni pastir, da se ne prikladajo imena napčne, izmišljene, smešne po praznem neverstvu ali po hudobnem človeštvu posnete, ampak imena svetnikov, da se verniki po njihovih zgledih k pobožnemu življenju spodbujajo, in po njihovih prošnjah si brambo dobivajo“ — tako sedanjo cerkveno postavo zastran kerstnih imen naznanuje rimski ritual, in Hitzinger nato iz onega pristavka kaže nekteere posebne vodila, da na pr. za moške se najbolj primerjajo imena svetnikov, in za ženske imena svetnic; da se pomni dan ali god kerstnega priporočnika ali patrona; bolj prav je, med raznimi izbirati imena svetnikov, katerih življenje je bolj znano, in se tedaj lože daje v posnemanje; po rimskem martirologiji in koledarji, ne pa po evangeljskih ali protestanških koledarjih, kar dela zmešnjavo, in naj tacih godov nekteri sledijo tukaj po svojem pravem imenu in pomenu, ker se nekteere rabijo vzlasti po višjih bolj plemenitih stanovih, in „tako bi se dalo še o marsikterem imenu govoriti, pravi v tem — menda poslednjem svojem sostavku v Zg. Danici — Hitzinger, ktereга ljudje posnemajo po kterem koledarji si bodi, če tudi ni katoliški, ali po kteri drugi osebi si bodi, če ravno ga tista sama zase ni s premislikom izbrala. Prav bi bilo, da bi obširniši katoliški koledarji se bolj ozirali na cerkvene izvirne spričevanja, in da bi popisovavci življenja svetnikov pred drugimi se deržali na tiste svetnike in svetnice, katerih imena se rade rabijo za kerstne imena.“

V Novice l. 1864 je sporočal časih s Pivke, na pr. l. 29, da šola postojnska polagoma napreduje in je letos namesti navadne razredbe dala na svetlo v slovenskem jeziku letno sporočilo, v kterem za vvod stoji kratka zgodovina postojnske šole, kjer se izreka tudi želja po kaki realni gimnaziji za Notranjsko. Ko deček doverši navadno ljudsko šolo, se lahko še ne razloči, za kakošen stan je bolj pripraven in namenjen; sama realka ga precej odpelja duhovstvu, pravoslovju ali zdravilstvu, sama gimnazija ga nasprot pa odvzame kmetijstvu, obertniji ali tergovstvu. Realna gimnazija pa najbolj zadostuje potrebam mladine, ki se želi kaj več izobraziti itd. — Da je segal Hicinger v vsaktere preiskovanja, spričuje spis l. 10—13 v Nov. 1865: Stare stavbe na kolih, kjer v začetku piše na pr.: Toliko besedi je današnji dan po

mnozih časnikih zastran pohištev, ki jih je starodavno človeštvo imelo na vodi, to je, zastran starih stavb na kolih (Pfahlbauten), da je potreba, da tudi Novice svojim bravcem povedo kaj o njih. Zanimiva je ta reč. Sledeča razlaga se ozira večidel na to, kar je znani dunajski zemljolovec dr. Hochstetter pisal o stavbah na kolih itd. — „Ni dolgo, kar je Slovenec željo in prošnjo izrekel, naj kdo naših zgodovinarjev notranje avstrijsko skupino temeljito prerešeta. Novice donajajo zdaj ta le sestavek: Hvala!“ — Tako naznanja vredništvo spis iz roke Hicingerjeve: O zgodovini slovenske zemlje, ki ga je po Novicah istega leta št. 30 ponatisnil Slovenec v Celovcu l. 58, Besednik itd., ki je res znanstven in kaže, da glas o zvezi notranje avstrijskih dežel ni tako nov in da je vreden resnega prevdarka. — L. 31 je se vé da spet njegov spis: O povestnici dežele kranjske, kjer spregovorivši o društvu zgodovinskem, kako bi se moglo preravnati, pové svojo misel o jeziku, o nasvetovani knjigi, o njenem pisatelju ter o težavah za kranjskega zgodovinarja, koliko še manjka tvarine, in koliko ta reč potrebuje še preiskovanja. — Z ozirom na spis P. Ladislava v sporočilu novomeške gimnazije o sv. Hieronimu se je l. 34 oglasil Hicinger, ter odgovoril na vprašanje: Hieronim, čegav je? — da ne po rodu, temuč po zemlji in znanji jezika je sv. Hieronim naš; ravno tako si ga svojiti zamorejo Hrovatje. — L. 37 in 38 je dal obsirno sporočilo „Iz zbora avstrijskega gozdnega društva“ v Postojni o Notranjskem, in v posebnem dopisu povdarja, kolika potreba je Notranjcem poleg pridnega dela in boljšega gospodarjenja tudi napravljati poštene ceste.

Kakor je znanstven sestavek o zgodovini slovenske zemlje, tako umetno doveršen je tudi v Novicah 1866 l. 13—15 spis: Trst in njegovo obmestje. Zgodovinska črtica, spisal P. H. — Povod mu je povedan koj v prvih versticah: „V Trstu in njegovi okolici je v poslednjem času bolj živo vprašanje in poganjanje za prave razmere med italijanskim in slovenskim narodom; ne bo tedaj napačno, iz zgodovine nekoliko pojasniti pravice vsaktere strani.“ — L. 20 razlaga ob kratkem Nektera ljudska imena na Notranjskem in Primorskem, vzlasti o Čičih, Brkinih, in z ozirom na J. Bilčev spis o nekterih imenih Notranjcev in Istrijanov v l. 23 je berž l. 24 oglasil se spet „O nekterih notranjskih ljudskih imenih.“ — V Dan. je to leto zapel še, staremu Fr. Križaju, farmanu v Hrenovicah, o njegovi zlati maši labudnico v l. 32. — Ker je za naslednje leto sestavljal Matici del koledarski, posebej zvezdoznanski, utegne njegov biti še tudi v Novicah 1867 l. 15 s čerko H. podpisani sestavek: Nove najdbe v solncu — menda poslednji, kajti l. 36 naznanja že na slovstvenem polji tolikanj marljivega delavca preneglo smert.

XXIII.

Marljivo je deloval Hitzinger na slovstvenem polji ter domoljubno v obeh jezicih; toraj sem sproti naznanjal ob kratkem tudi nemške spiske ali sestavke njegove. Kdor je le nekoliko poznal to njegovo delovanje, je priterdil zahtevanju, da poleg Jerana in Kosarja vzlasti Hitzinger zasluži že vendar-le, da se v Matico slovensko voli za odbornika. Razun splošnjih je on za Matico imel zasluge še posebne, ker je sestavljal in vredoval njen koledar, dokler ga je priobčevala z letopisom vred. Bil jej je vstanovnik in poverjenik za dekanijo Postojnsko, in vdeleževal se je njenih razprav tako, da je na pr. v III. seji odborovi 7. jun. 1866 v posebnem spisku razodel o šolskih knjigah nekatere voščila, ki so živa priča duha njegovega slovenskega in celó slovanskega. Glasijo se:

O prenaredbi učilnega reda v ljudskih šolah.

„Mnogo se govori po samem in v zborih, piše tudi v vlogah in v časnikih, kako bi se prenaredil očitni red v naših ljudskih šolah, da bi dobil bolj narodno podlago, in da bi ljudstvu več koristil. Zdi se pa skoraj, da ti pomenki imajo premalo obširno obsego, da namerjajo bolj samo kranjsko deželo, za katero je okrožnica od 16. marca izbudila živo pretresanje. Če se sme še kdo vmes oglasiti, bi hotel jez izgovoriti sledeča voščila:

1. Pri obravnavi šolskega uka v slovenskih deželah naj bi ne hodila vsaka stran posebej, marveč naj bi se soedinile škofije ali konzistorii na Slovenskem, kot ljubljanska, lavantinska, krška, tržaška in goriška, kolikor mogoče na enak red. Doslej so mnoge šolske knjige drugačne za Štajarsko, drugačne za Kranjsko, in zopet drugačne za Primorsko.

2. V taki obravnavi šolskega uka naj bi se oziralo tudi na druge slovanske narode v avstrijskem cesarstvu, zlasti na Čehe; česke šole so, kar se tiče narodne podlage in koristnega podučevanja, posebno dobro osnovane; tudi kar se tiče zadeve družega, to je, nemškega jezika, so izversten izgled.

3. Kar se tiče sosebno šolskih bukev, bi utegnile ravno tudi učilne knjige drugih narodov slovanskih biti v izgledalo, bodisi kar se jezika tiče, bodisi kar oblike in verste obsežka; zlasti bi se česke šolske knjige ne smele prezirati, saj Čehi so med slovanskimi narodi se najdalje pomaknili v narodnem obraženju in znanstvu; tudi njihova dotika z drugimi narodi, zlasti z Nemci, je mimo drugih stranskih narodov najbolj podobna dotikam slovenskega ljudstva.

4. Dobro bi bilo, ako bi učeni in umetni izrazi tudi v šolskih rečeh, na pr. v slovnici, v računstvu, v naravnih stvaréh, bili bolj enaki pri raznih slovanskih narodih; za politične in pravniške reči so se umetni

izrazi pred nekaterimi leti na Dunaji sestavili za vse slovenske narode avstrijskega cesarstva, in kaj enacega bi bilo primerjeno tudi za šolske predmete.

5. Če se sme za vse šolske knjige več enakosti voščiti po vsi slovenski zemlji, naj bi kaj takega tudi za katekizem ali krščanski nauk veljalo; v tem je sicer še drugo voščilo na mestu, namreč da bi knjige za posamezne šolske razrede bile po enakem načinu izdelane, iz manjšega na večje, iz krajšega na daljše, iz tesnejega poduka na bolj razširjenega se razvijale, kakor imamo izglede nad nekaterimi katekizmi nemških škofij, na pr. v Reznu ali Friburgu. Sicer se vé, da katekizem je reč, za katero je škofijstvom skrb lastna.“ (Novic. l. 24.)

V II. občnem zboru 27. sept. 1866 izvoljen za vnanjega slovenske Matice odbornika je njenih obravnjav vdeleževal se časih tudi osebno. Bila je na dnevnem redu tedaj vseskozi služba tajnikova, in Mladoslavenci jeli so največ iz osebnih vzrokov kazati rožičke, kateri so vzrastli jim poslej v rogove, da so vbadali z njimi zdaj tega zdaj unega starega domoljuba na radost tujemu občinstvu, domačemu slovenstvu na kvar. Bilo je v V. seji odborovi, da je z ozirom na tedanjega jako spretnega tajnika Lesarja nad njegovimi zoperniki znosil se nekoliko dr. Toman, češ, „pač žalostno je, da se odbor pri tolikem vspehu na tak način (po časnikih) mora opravičevati zoper nektere, ki brez ozira na korist domovinsko le razdirajo in podirajo, zidali pa sami še niso nič; ž njim se sklada v tem tudi dekan Hicinger, rekši, da to, kar smo dosegli, smo dosegli le po mnogoletnem trudu skušenih rodoljubov.“ (Novic. l. 47.) Omenjeno mlado rogoviljenje je vžgalo še celo nekterega hladnika, nikar že „Hitzingerja“! Namesto „po mnogoletnem trudu“ je bil res rekel: „Še vi niste hlač nosili, ko smo mi za slovenščino se trudili“. — Nato pri-nese „Slovenec“ v Celovcu dopis l. 94, in v njem besede:

„Kar se tiče g. Tomana, ki je precej hudo se razserdil nad nekaterimi rogovileži, katerim narodna reč ni sveta, in kateri bi le radi razdirali, smo preverjeni, da ni v resnici tako hudo mislil; . . . ne zamerimo si vsake malenkosti! Novi odbornik g. Peter Hicinger pa nam je povedal ta dan svojo morebiti največo zaslugo za slovenstvo, da je namreč že leta 1829 za domovino — hlače nosil! Slava tedaj slavnemu varuhu postojnske kazine!“ — Z besedo „novi“ je tu mladi pisatelj nevedoma očital narodu slovenskemu, da po tolikih zaslugah ga je izvolil še le tedaj za odbornika v Matico; z besedo „morebiti“ je dobra vest nehotoma očitala mlademu dopisniku, da Hitzinger ima v resnici več cenjenih zaslug za slovenstvo; s poslednjim stavkom pa je kazal na bolj domačo borbo, katero je imel farman in dekan v Postojni.

Kar so bili v novejši dobi jeli snovati slovenske čitalnice po mestih in terjih, hotli so mladi tudi v Postojni kazino nagloma prestoro-

jiti v čitalnico; stari pa so temu se upirali. Pomniti je, da je novo-slovenščina takrat napredovala skokoma; da starejši, vajeni nemščine, je z lepo ne pustijo; da so mladi marsikaj čitali in slišali v šoli, o čemur se starim ni še niti dozdevalo; da v krajih manjših so občinske razmere bolj pikre; da drugačen je stan duhovna pomočnika, drugačen stanovitnega župnika ali dekana; da osebna zamera vpliva jako v zdražbo očitno itd. Verh vsega tega je znano, da služba dekana Postojnskega ni kaj bogata služba. Toraj je Hitzinger potegnil jo s starimi, češ, naj stari odmerjô, mlajši dorastejo in — sama po sebi se kazina spremenila bo v čitalnico. Dopisoval je tudi časnikom nemškim sem ter tje, da je dobil v potrebi kako nagrado ali podporo. Razdražen je l. 1865 v „Laib. Ztg.“ povedal o domačih zadevah kako znojensko, na pr. št. 268 v podlistku: „Deutsch und Slovenisch“, — kjer o čitalnicah pripoveduje, da vsaka svojo žvergólí, in da pri tacih družbah naposled navadno treba je čteti — šteti, kar je pri mnogih bridka skušnja res poterdila.

Z ozirom na to poprijel ga je v Slovenču 1866 št. 4. nekdo v dopisu iz Postojne prehádo: „Sloveči naš zgodovinar in slovenski pisatelj, Peter Hitzinger, je spoznal, da kasina že 25 let stoji, in se mora tedaj ohraniti ko starina... Kolikor je ta nekdanji domorodec pisal zadnjo dobo, naš narod in slovensko reč zasramovaje in zaničevaje, to je komaj verjeti; res, „Ljubljánčanka“ je dobila pravega moža! Žalostno je, da se tako zgubi slovensk pisatelj, ki je svojemu narodu že dosti koristil, v prejšnjih letih bil med našimi prvimi možaki, sedaj se pa tako ponižal, da v nam sovražen list pisari in nas sramoti. S takim obnašanjem se ne pridobiva ljubezen slovenskega naroda, tudi ne spoštovanje osebno, če se značaj spreminja kakor plajšč po vetru. Škoda za tako učenega moža!“

Da je ta dopis v tergu in okolici Postojnski vzbudil velik hrup, in da se je marsikaj sumničilo o dopisniku, misli sí lahko vsak, in poterjuje nam dopis v l. 7, kjer poleg spoznanja, da menda ni tolikega hrupa zaslužil, piše: Po veliki marljivosti čast. gosp. dekana se je tu ustanovila tudi deklinško-obertnijska šola, in zanjo se je tudi že precej velika glavnicá nabrala. Tudi se je letos tukaj 40 učencem in učenkam napravila vsa zimska obleka, kar je lepo znamenje dobrotnosti postojnske. Šole v tukajšnjem kraju lepo cvetó in so tudi osnovane na narodni podlagi, kakor tirja našega časa duh. Le škoda, da tu ni kakega večega učilišča, saj je vendar Postojna Notranjskemu središče... Tukajšnji gsp. dekan se dosti potegujejo, da bi Postojna postala mesto, in bi s tem tudi pravico dobila za kako večje učilišče, ki bi gotovo veliko koristi donášalo vsemu okrožju.“ — Proti temu je l. 11 oglasil se še iz Kranjske dopisnik: „Glas iz Postojne v 4. listu „Slov.“, kateri brani tamošnjo nemško kazino, došel je nemilo meni in gotovo tudi vsa-

kemu pravemu rodoljubu. Teržičan ostane Teržičan, sem si mislil prebravši oni dopis, če je tudi slovenski pisatelj in se slovečim našincem prišteva itd." — In v l. 19: „Kakor čutim, polegel se je v Postojni nekako tisti hrup, ki, že veste, kdaj in zakaj da je vstal, čeravno se mi dozdeva, da še tli v nekterih persih kaka iskrica maščevanja, kajti nemškutar ne pozabi rad hitro, če se mu enkrat kaj na perste stopi... Dandanašnje je res čudno na svetu. Brez stalnih načel jo maha večina kakor tje v en dan naprej, deržé se sicer nekterih práv, do kterih ima ravno nekak „gusto“, ali da bi vsem vse sveto bilo, kar je sveto, tega pa nikakor ne, tako da je nek Nемеc po pravici rekel: „Wehe, die Zeit trifft jetzt ein zu kleines Geschlecht an!“ —

Kdor vé, kako je Hicinger pisal v slovenskih rečeh na pr. l. 1848 (cf. IV, 12. 13); kako l. 1862 proti nemškutarstvu (cf. XX, 69); kako je ves čas svojega življenja tudi po tej borbi domači deloval domoljubno: vidi in spozná, da ni obračal plajšča po vetru, da ni bil brez stalnih načel, marveč da je oni pisatelj v Slovincu na tanko zaznamnjaval novejši pritlikovski čas, kteremu je tako naglo umaknil ga Bog. „Skerbi pa ujedci me bodo končali“ — je po sestrih besedah ponavljal večkrat. V Mokronogu že je skočil bil nekaj čez potok nesrečno, da utergal si je v životu bolezen, za ktero je hiral potem, dokler je po vradnih opravilih in nekem starinoslovnem preiskovanji v Senožečah potert pripeljal se domu ter 30. avgusta 1867 proti dvanajstém po noči, vdan v voljo Božjo, sklenil v kervi pa v — revah. Kar je sinku Engelbrehtu v tolažbo govoril oče Hervard Turjaški, veljá toraj res nekako tudi o Znojmskem:

«Če ravno smert nas dohiti,
Za Boga, brate teče kri,
V spominu bodemo živi.»

XXIV.

Novice naznanjevaje prerano smert Hicingerjevo v l. 36 pristavljajo: „Nje, ki bodo v rokah imeli njegovo zapuščino, lepo prosimo, naj dobro pazijo na rokopise, ki bi se utegnili najti med njegovimi papirji, ter naj je, če le mogoče, naklonijo slovenski Matici, kteri je bil ranjki odbornik itd.“ — Namenivši se pisati nekoliko o ranjkega slovstveni delavnosti — poprašam sestre njegove po spričalih bratovih ali kteri književni zapustniki; toda poleg spričeval prinese mi izmed rokopisov pokazat le kosec molitvene po cerkvenem letu prav vgodno vravnane knjige in kosec pripovedi iz časov cesarja Marka Avrelija, ktero je poleg nemščine H. Geigerja poslovenil Peter Hicinger z naslovom: Lidija.

„Lepe pripovedi, piše v predgovoru, nekakošno prijetno objemajo vsaktero človeško serce. Veliko novih pripoved se je zategavoljo spisalo in razglasilo v poslednjih časih. Marsiktere zmed tistih niso samo zabavne, temuč tudi obilno podučne; marsiktere sicer so pa pogubljive pod prijetno podobo, vendar tacih se med slovenski narod ni še veliko zalodilo.

Če hoče kdo v kacic pripovedih več podučnega najti, mu bodo stari časi dostikrat večjo obilnost ponudili, kakor novejši dnevi. Zlasti prva doba keršanstva je bogata tacih podob in prigodeb, v katerih se duh utegne z radostjo muditi, pa si tudi mnogo naukov nabrati.

Pobožni in učeni katoliški možje so se tedaj v to obrnili, da spisujejo pripovedi iz prvih časov keršanske cerkve, in tako pripravljajo koristno berilo za sedanji narod.

Sloveče bukve tacega obsežka so „Fabiola“ kardinala Wisemana, „Kalista“ profesorja Newmana, in tudi „Lidija“ mašnika Geigerja. Poslednjo podamo tukaj poslovenjeno in tako izdelano, da je tudi neučenim bravcom umevna, in tedaj lahko podučna. Sicer je nekoliko krajšega obsežka; pa lepo se v njej kaže razpadanje malikovanja, in nasproti močno razraščanje keršanstva.“

Ker sem nekdanji kaplan Horjulski pri ranjkem bil časih v Podlipi, pa tudi pozneje v Postojni, in sem vedil, kako skerbno si je zaznamnjeval znamenitosti, kar jih je kje opazil ali čital; poprašam sestre, kamo so prešli ostanki in drugi spiski, in odgovorila mi je: „Vzeli so jih g. c. kr. predstojnik A. Globočnik, dali za nje 40 glđ. v zapustnino, ter poslali jih g. K. Dežmanu, varhu muzejskemu v Ljubljano“. Poslal sem jo k poslednjemu gospodu dvakrat, naj blagovoli Hicingerjeve rokopise le samo pokazati, da se oménijo v pričujočem opisovanji; pa odgovoril jej je pervikrat: „Bom že jaz sam poslal mu jih“; in drugikrat: „Ako jih imeti hoče, naj pride po nje sam!“ Žal mi je, da toraj o njih poročati ne morem.

Iz dosedanjega opisovanja, ktero je dokaj zvésto kazalo njegovega književnega delovanja, vidi vsakdo, kako véрно je spremljeval Hitzinger naše slovstvo vse leta od 1829, kar je jel pečati se z njim, in vzlasti od 1843, kar je sam delovati jel na polji narodnem. Ni mu odšla skoro nobena bolj pomenljiva prikazen slovstvena skozi 25 let. Domoljubno je bilo njegovo pero, in

»Res da čerka le mori,
Da le duh duha živi;
Kot telo pa duši služi,
Tak se čerka z duhom druží«

to je po njegovem spevu bilo mu geslo ali to vsaj je znak vsega njegovega književnega dejanja. Kar je bilo brez duha, zjezalo ga je vselej;

kar pa je imelo svoj razlog ali razum, pokrotilo ga je koj. Cerkev in država, država in cerkev — to se je oboje primérno strinjalo v njegovem spisovanji. Nikdo sicer nima spretnosti do vsega; a Znojemski se je z dokaj dobrim vspehom o vedah in umetnijah ponašal vsestransko v vezani ter nevezani besedi.

V vezani besedi na pr. kako je spreminjal merilo, igral si z rimo, v asonanci in aliteraciji, s pripevkom, v trioletu, stancih, decimih, v distihu! Gojil je pesništvo narodno in umetno, cerkveno in posvetno, ter skladal na pr. pesmi, ode, himne, sonete; elegija, glosa, gazela, kanciona, kantata se nahaja v poeziji njegovi; izpuščal je puščice ali seršene, koval napise, stikal pregovore, krožil dobrovoljke; popeval v pravljicah in pripovedkah, legende in seljanke, balade in romance. Zložil je pesem do 167, nekaj izvirnih, nekaj pretolmačenih, nekaj popraviženih ali vravnanih. Pel je rad, kar razodeva vzlasti dobrega duha, o presv. Trojici, o Jezusu v sv. Rešnjem Telesu, o *т. Духу*; o Mariji, materi Božji sami priobčil je kacic 27 spevov. Popeval je o Sloveniji, kje živi, o mirni njeni zmagi, o dobi Slovanski. Pošiljal je pesmice v časnike o raznih prilikah, za posamne stanove; ni ga bilo skoraj godovanja, da bi ga on preslavljal ne bil.

V nevezani besedi je o cerkveni vedi in umetnji pisaril največ stvari polemične v brambo veri in cerkvi nasproti drugovercem, o poganstvu in kerščanstvu, zgodovini in pravu cerkvenem, o svetnikih, škofih, misijonarjih, cerkvah starih in novih; o cerkveni zidarji, o podobah, glasbi, zvonilu, petji; o katekizmu, blagoslovih, bratovščinah, duhovnih vajah itd. O petji narodnem posebej in v ljudski šoli, o pesnikih in pesmaricah; o šolah deških in deklških, obertnijskih, nižih in srednjih. Kolikanj spisov je sestavil iz zgodovine posvetne stare in nove, o kalendarstvu, o zemlji, mestih, krajih, možeh! Kako rad je preslavljal možake svete in domoljubne, ki so n. pr. sv. Hieronim, sv. Pavlin, ss. Hermagora in Fortunat, ss. Ciril in Metod; Herberstein, Hren, Valvazor, Vodnik, Knobleher, Baraga; Pij IX., Anton Alojzij, Francišek Jožef. Koliko je pisaril o Teržiču, Idriji, Postojni, Pivki, Terstu, Emoni in Ljubljani, Krajni in Sloveniji!

Dokaj znameniti so njegovi sestavki jezikoslovni o slovenščini novi in stari, o pravopisji in blagoglasji, kovanji novih besed, o kerstnih in lastnih imenih, o pismih opravičnih, nekdanjih spominkih, o slovenščini v šolah, vradnijah, postavah, pri vojacih; o kuževnem jeziku vseslovanskem.

Tako se je vbadal in vpiral v samoti Znojemski neutrudno za cerkev in državo, za dom in narod — mnogo let v dragi — Podlipski. Ujedal se je čestokrat nad učenjaki po mestih, na pr. dohtarji — češ, pri viru — pri knjigarnah — v službah — kolikanj bi spisali lahko narodu

v smislu domoljubnem, kajti dolžnost je velika. Treba mu je bilo o spisovanji zdaj te knjige, zdaj une listine, zdaj kake letnice ali kacega imena, in poskočil je časih ter hitel po noči, v gerdem vremenu, brez denarja v ta namen v Idrijo, Ljubljano, Cerknico, Zatičino itd. — Ko v takem opravilu hiti nekđaj iz Podlipe, zgubi edini svoj peták, in ko v Ljubljani pri součencu ne dobi postelje, prenoči zunaj na Mirji, koder se nebo razpenjalo je nad njim, grad mu je bil brez vratarja, srebernina jutranja rosa, zlatnina čista zarja; sploh vkvarjal se je v osodi pevca, komur sreča vedno laže, kateri po besedah Prešernovih živi, umerje brez dnarja.

Milo, premilo pa se mi je storilo, kedar sem popotnik na tolikanj slovečega moža grobu tihotnem v Postojni, kjer černe ga zemlje pokriva odeja, medleti vidil le neko germičevje — brez vsakterega, dostojnega spominka. Sicer si je Peter Hitzinger (Podlipski, Znojemski) v spisih svojih dokaj slaven spominek postavil sam; vendar — narod, kateri slavnih mož svojih ne slavi, da se mu rodijo, vreden ni. — Zdi se mi toraj, da prvo skerb ima pač Postojna, drugo Teržič, tretjo Matica slovenska, četerto Narod slovenski sploh, da verli farman in dekan, sloveči rojak, marljivi pisatelj, domoljubni učenjak ne ostane brez poslavljenja narodnega, brez dostojnega vnanjega spominka. Doslej pa, mili Bože! je žalostna istina še, da, verli Peter! tudi le

Ena se tebi je želja spolnila:

V zemlji domači da truplo leži.

V zemlji slovenski, v predragi deželi,

Ki si jo ljubil preserčno ves čas;

V kateri očetje so naši sloveli,

Ktera zdej ima grob komej za nas!

